TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Podpora klientů zařízení pro zajištění cizinců v jejich obtížné životní situaci pedagogem volného času

Bakalářská práce

Studijní program: B7505 – Vychovatelství
Studijní obor: 7505R004 – Pedagogika volného času

Autor práce: **Danijela Tondrová**
Vedoucí práce: Mgr. Oto Dymokurský

Liberec 2016

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: **2014/2015**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Danijela Tondrová**
Osobní číslo:	**P13000376**
Studijní program:	**B7505 Vychovatelství**
Studijní obor:	**Pedagogika volného času**
Název tématu:	**Podpora klientů zařízení pro zajištění cizinců v jejich obtížné životní situaci pedagogem volného času**
Zadávající katedra:	**Katedra pedagogiky a psychologie**

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je popsat způsoby vnímání a prožívání dospělých cizinců ve vztahu k jejich umístění ve vybraném zařízení pro zajištění cizinců, popsat jejich představu podpory od pedagoga volného času a zhodnotit realizovatelnost takové podpory.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

DRBOHLAV, D., 2009. Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1552-3.

DRBOHLAV, D., et al., 2010. Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-039-1.

RÁKOCZYOVÁ, M.,TRBOLA, R., 2009. Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-023-0.

ŠPATENKOVÁ, N., a kol., 2004. Krize: psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada. ISBN 80-247-0888-4.

VÁGNEROVÁ, M., 2004. Psychopatologie pro pomáhající profese. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M., 2007. Vývojová psychologie II - dospělost a stáří. Praha: Karolinum. ISBN 978-246-1318-5.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Oto Dymokurský**
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce: **4. května 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2016**

prof. RNDr. Jan Picek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 21. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 14. 6. 2016

Podpis: Tondrová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Otovi Dymokurskému, za odbornou pomoc a cenné rady při tvorbě této práce. Dále bych chtěla poděkovat Správě uprchlických zařízení, že mi umožnila uskutečnit výzkumné šetření. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým dětem, Matějovi, Elišce a Lucii, za psychickou podporu a trpělivost.

Anotace

Cílem bakalářské práce je popsat způsoby vnímání a prožívání dospělých cizinců ve vztahu k jejich umístění ve vybraném zařízení pro zajištění cizinců, popsat jejích představu podpory od pedagoga volného času a zhodnotit realizovatelnost takové podpory. Výzkumné šetření bylo realizováno formou polostrukturovaných rozhovorů mezi osmi vybranými cizinci ve zvoleném zařízení pro zajištění cizinců. Výsledky výzkumného šetření ukazují, že zajištění dotazovaným cizincům působí hlavně psychické a někdy i psychosomatické potíže. Jsou často ve stresu a zatíženi frustrací pramenící z omezení na svobodě, obav z nadcházející budoucnosti a odloučení od blízkých. Přestože dotazovaní cizinci vnímají podmínky v zařízení spíše jako dobré, považují nastavená pravidla za přísná a délku zajištění za příliš dlouhou. Nabízené volnočasové aktivity a pomoc od pedagoga volného času vnímají jako podporu v jejich tíživé situaci. Podporu od pedagoga volného času si představuji ve všech rovinách sociální opory.

Klíčová slova

cizinec, migrant, migrace, zařízení pro zajištění cizinců, pedagog volného času, podpora

Annotation

The aim of the thesis is to describe ways of perceiving and experiencing of adult foreigners in relation to their detention in the selected facility for foreigners, to describe their idea of support from the free time educator and to assess the feasibility of such support. The research was carried out through semi-structured interviews among eight foreigners from the selected facility for foreigners. Results of the research show that detention of questioned foreigners cause mainly mental and psychosomatic problems. They are often saddled with stress and frustration stemming from the restrictions of freedom, fear of the future and the upcoming separation from loved ones. Although the respondents perceive conditions in the facility as quite well, they consider the rules as strict and the length of detention for too long. Leisure activities and help from the free time educator are perceived as support in their difficult situation. Support from the free time educator is imagined at all levels of social support.

Keywords

foreigner, migrant, migration, facility to ensure foreigners, free time educator, support

Obsah

Úvod 10
1 Migrace 11
1.1 Mezinárodní migrace 11
1.2 Nelegální migrace 12
1.3 Migrační politika Evropské unie 14
2 Migrační politika České republiky 16
2.1 Legální migrace 16
2.2 Žadatelé o azyl 16
2.3 Migranti v nelegálním postavení 17
2.4 Sociální integrace migrantů 18
3 Úprava pobytu cizinců na území ČR 22
3.1 Zajištění nelegálně pobývajících cizinců 23
3.1.1 Zajištění za účelem vyhoštění 24
3.1.2 Zajištění za účelem vycestování 25
3.1.3 Zajištění za účelem předání nebo průvozu 25
3.1.4 Doba zajištění 25
4 Zařízení pro zajištění cizinců 27
4.1 Práva a povinnosti zajištěných cizinců 28
5 Specifika a problémy migrantů 32
5.1 Sociokulturní odlišnost 32
5.1.1 Komunikační specifika 34
5.2 Psychické změny 35
5.2.1 Stres a frustrace 35
5.2.2 Krize 37
5.2.3 Posttraumatický stresový syndrom 38
5.2.4 Kulturní šok 40
5.2.5 Sebevražedné myšlení a chování 40

5.2.6 Obranné reakce a způsob zvládání zátěžové situace 44
5.3 Období mladé dospělosti a vývojové úkoly 45
5.3.1 Vývojové úkoly 46
6 Role pedagoga volného času v zařízení pro zajištění cizinců 48
6.1 Pracovní náplň pedagoga volného času 48
6.2 Kompetence pedagoga volného času 49
6.3 Pomoc a sociální kontrola 50
6.4 Sociální opora 52
7 Výzkumné šetření 54
7.1 Cíle výzkumného šetření 54
7.2 Metoda výzkumného šetření a sběr dat 54
7.3 Vzorek výzkumného šetření 56
7.4 Analýza dat 58
7.4.1 Důvody opuštění země původu aneb „žít normální život“ 58
7.4.2 Ne/rozumím tomu, proč jsem tady 60
7.4.3 Zajištění jako vězení nebo menší zlo 61
7.4.4 Narušení psychické rovnováhy 63
7.4.5 Je to tady „od jídla do jídla“ aneb „pořád to samé“ 67
7.4.6 Sociální opora jako pomoc v každodenním životě v zařízení 68
7.4.7 Volnočasové aktivity jako „žrout času a stresu“ 71
7.4.8 Obracení se na pedagoga volného času 74
7.5 Diskuse výsledků 76
7.5.1 Způsoby vnímání a prožívání 76
7.5.2 Podpora od pedagoga volného času 79
Závěr 82
Seznam použitých zdrojů 83
Seznam příloh 89

Seznam obrázků

Obrázek 1: Proces vytváření kódů

Seznam tabulek

Tabulka 1: Výzkumný vzorek

Seznam použitých zkratek a symbolů

aj.	a jiné
al.	jiní, další
apod.	a podobně
č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
EURODAC	Elektronická centrální databáze otisků prstů žadatelů o azyl
IOM	Mezinárodní organizace pro migraci
kol.	kolektiv
MV	Ministerstvo vnitra
např.	například
OAMP	Odbor azylové a migrační politiky
OSN	Organizace spojených národů
PČR	Policie České republiky
PTSD	posttraumatická stresová porucha
resp.	respektive
s.	strana
Sb.	Sbírka
SUZ	Správa uprchlických zařízení
tj.	to je
tzv.	tak zvaný
UNHCR	Úřad Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky
UNPD	Populační divize Organizace spojených národů
ZZC	Zařízení pro zajištění cizinců

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala z několika důvodů. Prvním z nich byla moje vlastní zkušenost s migrací a životem migranta, která mě v životě pozitivně i negativně ovlivnila v mnoha ohledech. Dalším z důvodů byla moje dlouholetá praxe v práci s lidmi, kteří byli nuceni opustit svůj domov z důvodu válečných konfliktů i kteří si dráhu migranta vybrali dobrovolně (např. z ekonomických důvodů) a jež se vlivem restriktivních opatření anebo vlastním zaviněním dostali do pozice nelegálně pobývajícího cizince na území České republiky. Dalším důvodem, který mě vedl k volbě tématu práce, byla snaha umožnit laické veřejnosti nahlédnout do života cizince, zajištěného z důvodu nelegálního pobytu na našem území, jinak, než jak tomu činí např. média, a poskytnout informace budoucím pedagogům volného času, kteří by se chtěli v rámci své profesní dráhy věnovat práci s migranty, ať už ve státní správě nebo jako pracovníci nevládních organizací. Za cíl bakalářské práce jsem si zvolila popsat způsoby vnímání a prožívání dospělých cizinců ve vztahu k jejich umístění ve vybraném zařízení pro zajištění cizinců, popsat jejích představu podpory od pedagoga volného času a zhodnotit realizovatelnost takové podpory.

Bakalářská práce je členěna na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části práce se budu zabývat představením základních pojmů z oblasti migrace, především pak představením migrační politiky České republiky a úpravy pobytu cizinců na území ČR, včetně představení norem a postupů při zajištění nelegálně pobývajících cizinců na našem území a jejich umístění do zařízení pro zajištění cizinců. Dále se budu zabývat specifiky a problémy migrantů jako jsou sociokulturní odlišnost, komunikační specifika a komunikační problémy, které pro migranta mohou představovat znevýhodnění v nové společnosti a komplikace v soužití s hostitelskou populací. Další část bakalářské práce je věnována psychickým změnám, ke kterým může dojít působením různých zátěžových situací, kterými imigrant prochází. Samotný proces migrace je provázen ztrátami a je také zdrojem různých zátěží, stresu a frustrace, které také mohou zvyšovat riziko sebevražedného myšlení a chování. Dále se v teoretické části budu zabývat rolí pedagoga volného času, který v zařízeních pro zajištění cizinců působí a poskytuje zajištěným cizincům možnost smysluplného trávení volného času, který tvoří většinu jejich dne. V praktické části bakalářské práce se budu zabývat kvalitativním šetřením mezi vybranými cizinci ve zvoleném zařízení pro zajištění cizinců realizovaným formou polostrukturovaných rozhovorů, které budou vyhodnoceny pomoci otevřeného kódování.

1 Migrace

Migrace je komplexní a dynamický jev, který není jen jevem současným, ale provází lidstvo od počátku jeho dějin. Liší se pouze formou a okolnostmi, za kterých k migraci dochází. Už naši předci migrovali podle ročních období, stěhovali se za lepší pastvou pro svůj dobytek, utíkali před hladomorem, lovci se střetávali s dalšími kmeny a vzájemně se zabíjeli. (Šišková 2008, s. 38) Migrace je obecně chápána jako změna trvalého pobytu a z tohoto hlediska ji můžeme rozdělit na migraci vnitřní, v rámci hranic jedné oblasti, a migraci mezinárodní. Jedná se o pohyb populace v nejširším slova smyslu, zahrnující jakýkoliv druh pohybu obyvatelstva z místa na místo, bez ohledu na jeho délku, rozložení a motivy. Pojem migrace zastřešuje pohyb uprchlíků, vysídlených osob, ekonomických migrantů, jakož i osob cestujících za jiným účelem, včetně sjednocení rodiny. Pokud je migrace utajená či skrytá a je v rozporu s imigračními požadavky, je nazývaná nelegální migrací. (IOM nedat.)

1.1 Mezinárodní migrace

Mezinárodní migraci na globální úrovni lze velmi zjednodušeně charakterizovat jako tok obyvatelstva z chudého jihu na bohatý sever a z východu na západ. Hluboké disproporce v bohatství jednotlivých oblastí, síly jednotlivých ekonomik, rozdíly v míře demokracie a politickou stabilitu lze považovat za hlavní determinanty těchto migračních toků (Drbohlav in Šišková 2008, s. 19), které jsou ovlivňovány specifickými vlivy, obecně označovanými „pull“ a „push“ faktory. Za „push“ faktory lze považovat ekonomickou nestabilitu, změnu životních standardů, rychlý demografický růst, válečné, náboženské a národnostní střety, zhoršování kvality životního prostředí. „Pull“ faktory, jakou jsou politická stabilita, ekonomická prosperita, vysoká kvalita života, svoboda a možnost seberealizace, naopak přitahují migranty do západních zemí. (Hůle nedat.) Na základě těchto faktorů lze mezinárodní migraci rozdělit na migraci politickou a ekonomickou. K migraci je možné přistoupit z mnoha úhlů pohledu, je to téma průřezové, interdisciplinární a mnohdy velmi složité. Migrace ovlivňuje život v zemích původu migrantů, v zemích tranzitních i v zemích hostitelských. Vysvětlit komplexně příčiny, průběh a důsledky mezinárodní migrace není možné, protože v současnosti neexistuje žádná jednotná teorie. (kol. autorů 2011, s. 10)

Podle odhadů Populační divize Organizace spojených národů (UNPD) dosáhl počet migrantů v roce 2010 hodnoty cca 214 milionů (3,1 procenta světové populace), což je o 38 milionů více ve srovnání s odhady z roku 2000. (kol. autorů 2011, s. 12) Nová

výroční zpráva Úřadu Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky (UNHCR) Global Trends Report poukazuje na prudký nárůst počtu lidí, kteří byli nuceni opustit své domovy. V roce 2014 bylo celosvětově v pohybu nejvíc osob od konce 2. světové války. Své domovy muselo nuceně opustit celkem 59,5 miliónů lidí. Válečný konflikt či perzekuce v roce 2014 donutily 42 500 osob denně opustit svůj domov. (UNHCR 2015a) Počet migrantů přicházejících do Evropské unie v období 2002 – 2014 se nijak výrazně neměnil, kromě výkyvu okolo roku 2008, a v roce 2013 došlo dokonce k jejich úbytku (v roce 2013 to bylo 3 300 045, zatímco v roce 2014 2 756 402 osob). Zatímco počet migrantů klesá, počet žadatelů o azyl v Evropské unii od roku 2012 mírně stoupá. Podle odhadů UNHCR tvoří ekonomičtí migranti zhruba 40 % všech příchozích, kteří v posledním roce zamířili do Evropy. Přibližně 60 % ze všech tvoří žadatelé o azyl, kterým bude (nebo byl) status uprchlíků na základě Úmluvy OSN o právním postavení uprchlíků přiznán. (Člověk v tísni nedat.) Skutečný rozsah mezinárodní migrace na globální úrovni nelze zjistit, protože migrační procesy probíhající mezi rozvojovými zeměmi navzájem nejsou dokumentovány a počty ilegálních migrantů lze jen těžko zjistit. (kol. autorů 2011, s. 13)

1.2 Nelegální migrace

Nelegální migrace je termín, který není termínem právním, a proto není přímo definován zákonem, ale je standardně používán v úředních dokumentech a statistikách, kde se nelegální migrací rozumí nelegální přechod osob přes hranice a vstup na území státu a nelegální pobyt cizinců ve vnitrozemí, tj. porušení zákonem předepsané podmínky pro pobyt cizince. (Drbohlav 2008, s. 22) V České republice konkrétní způsoby porušení, které činí pobyt cizince nebo překročení hranic nelegálními, definuje zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. Blíže bude o způsobech porušení pojednáno níže. Pod pojmem nelegální migrace se skrývá široká paleta aktivit migrantů týkajících se jejich vstupu na území, pobytu a ekonomických aktivit včetně legislativy, která jejich aktivity usměrňuje. V případě nedodržování všech ustanovení se migrant dostává do rozličného „stupně nelegality“. (Drbohlav 2008, s. 31) Zatímco angličtina k odlišení různých typů nelegality využívá mnoha termínů („illegal“, „irregular“ a jiné), které nejsou přesně definovány, a může tak docházet k jejich zaměňování, čeština standardně používá termín pouze jeden, a to nelegální migrace/migrant. Termín nelegální užívají více právníci a veřejnost, zatímco výzkumníci preferují spíše pojem „irregular“ (neregulérní) a zdůrazňují, že to není migrant, kdo je nelegální, ale jeho způsob vstupu do země a formy

pobytu nebo práce. Vyhýbají se tak generalizaci všech nelegálních migrantů a jejích spojování s kriminalitou. První systematické užití termínu a konceptu nelegální migrace je spojováno s židovskou migrací do Palestiny před založením státu Izrael. (Drbohlav 2008, s. 33) S procesem nelegální migrace úzce souvisejí a celý jeho systém při životě udržují subprocesy, jako jsou obchodování s lidmi a převaděčství. Tyto dva klíčové subprocesy jsou stále intenzivnější a organizovanější, ale nemusejí být spjaty s organizovaným zločinem, jak to dokazují některé výzkumy provedené v Evropě. (Drbohlav 2008, s. 34)

Už během 90. let 20. století se koncept nelegální migrace mísil s azylovou problematikou z důvodu zvyšování restrikcí v imigračních politikách jednotlivých zemí. Začalo tak docházet ke zneužívání azylové procedury jako jediného možného způsobu legálního vstupu na trh práce bohatých zemí Evropy. Většina nelegálních migrantů přichází do bohatých cílových zemí legální cestou a až poté se dostávají do pozice neoprávněně působícího cizince, kdy pracují bez povolení, nebo překročí dobu povolení k pobytu a až po zadržení policií žádají o azyl. Paradoxně restriktivní opatření prodlužují a „fixují“ pobyt nelegálních migrantů, kteří se bojí, že by při překročení státních hranic mohli být policií zadrženi, což by ohrozilo jejích mobilitu a naplnění jejích migračních plánů. (Drbohlav 2008, s. 33-36) Z výsledků mnoha studií lze vyvodit, že čím větší jsou imigrační restrikce státu, tím více narůstá nelegální migrace, která má negativní dopady nejen na samotné nelegální migranty, ale také na cílovou zemi. Život migrantů z důvodu restrikcí nabývá drastičtějších forem spojených se strádáním, jsou více náchylní k různým typům vykořisťování a jsou více napojeni na prostředníky a kriminální struktury. Už při samotném nelegálním migračním pohybu jsou vystaveni vysokým rizikům a ohrožení života. Při pokusu nelegálně překročit Středozemní moře z Afriky do Evropy ročně zemře odhadem až 2 000 migrantů. Podle UNHCR se v roce 2014 na této trase utopilo nebo se pohřešuje odhadem 3 500 migrantů, do konce srpna 2015 to bylo odhadem 2 500 migrantů. (UNHCR 2015b, 2015c) V cílové zemi někteří nelegální migranti ztrácejí svůj sociální a vzdělanostní kapitál, protože nejsou schopni najít si adekvátní práci a uplatnit tak své vzdělání. Mají velmi omezené možnosti účastnit se veřejného či politického života. Nevyhledávají zdravotní péči, bývají vykořisťováni, sklouzávají do kriminálních sítí a žijí v trvalém strachu z odhalení, doprovázeného těžkou sociální situací a životními podmínkami. Nelegální migrace a ekonomické aktivity nelegálních migrantů s sebou nesou také celou řadu negativních dopadů na cílovou zemi. S restrikcemi dochází také k jejich obcházení v podobě pašování přes hranice, padělání dokumentů aj. Legální pracovníci se dostávají do nevýhodného postavení vůči nelegálním pracovníkům a firmám, které je zaměstnávají. Vyplácení nelegálních migrantů je menší, dochází ke ztrátám na daních,

sociálním a zdravotním pojištění. Na druhé straně nelegální migranti zvětšují trh, hrubý domácí produkt cílové země a nabízejí nové služby. Vyplňují mezery na trhu práce v takových typech zaměstnání, o která není mezi majoritní populací zájem pro těžké pracovní podmínky a nízké ohodnocení. Snižuje se cena práce a služeb a mnohé firmy a odvětví činí konkurenceschopnými. Tyto jasné zisky pro cílovou zemi jsou ale jen těžko měřitelné. (Drbohlav 2008, s. 36-38)

1.3 Migrační politika Evropské unie

Snahou Evropské unie (EU) je vybudovat jednotnou společnou imigrační a azylovou politiku a harmonizovat přístupy k regulaci migrace v unii včetně standardů v přístupu k ochraně práv migrantů. Mezi hlavní cíle patří mimo jiné i snaha redukovat ekonomické aktivity nelegálních migrantů. Všechny země EU usilují o zamezení nelegálního obchodu s migranty zvyšováním kontrolní činnosti, systematickými kontrolami firem a soukromých institucí a zefektivněním monitorování situace nelegálně pobývajících a pracujících cizinců. Prevence nelegální migrace je kromě kontrolní činnosti ve vnitrozemí spojována také s ochranou hranic. Ačkoliv všechny země mají ustanovené sankce a preventivní opatření, jejich efektivita je z důvodu nedostatku finančních a lidských zdrojů malá. Právě efektivita vynucení sankcí je ale pro účinný boj klíčová. V mnoha zemích EU je do jisté míry nelegalita migrantů tolerována, nehledě na jejích migrační politiky. Migranti dle ústavního zákona nebo mezinárodní legislativy v některých členských zemích (Itálie, Německo, Švédsko, Řecko) mají základní práva, jako jsou neodkladná zdravotní pomoc, využívání určitých sociálních služeb nebo přístup do škol bez ohledu na jejích migrační status. (Drbohlav 2008, s. 42-43) Za nesouladem v hledání určitých společných standardů a přístupů stoji zájmy jednotlivých států, které hájí své národní zájmy v oblasti migrační politiky. Postoj většiny unijních států je ale k migrantům ze třetích zemí spíše distancovaný a k nelegální migraci je dlouhodobě restriktivní. (Kubát 2012, s. 16)

Snaha o společnou migrační a azylovou politiku vedla k uzavření smluv ovlivňujících její další směřování. Na základě *Amsterodamské smlouvy* je migrační politika upravována právně závaznými nástroji a Rada EU tak získala pravomoci mimo jiné i v oblasti nelegální migrace, pobytu a možnosti navracení osob bez povolení pobytu na území některého ze členských států. Navracení do země původu a předávání těchto osob umožňují *Readmisní smlouvy* podepsané mezi jednotlivými státy. Uzavírání účinných a funkčních readmisních dohod zdůrazňuje *Stockholmský program*, který byl aktuálním plánem pro směřování společné migrační politiky v letech 2010 – 2014. Tento program

mimo jiné zdůrazňuje posílení spolupráce na společných charterových letech za účelem navracení nelegálně pobývajících osob, při ověřování totožnosti ale také na zachování jejích práv a důstojnosti při uplatňování návratové politiky. Rozhodnutí o návratu vydané některým ze členských států by podle Stockholmského programu mělo být závazné v celé EU. Návraty osob do země původu, kterým by hrozila perzekuce nebo pronásledování, zakazují *Ženevská úmluva* a *Newyorský protokol*. Kritéria pro určení státu, který je zodpovědný za posouzení příslušné žádosti o azyl a s tím souvisejícího neoprávněného vstupu a pobytu, stanovuje *Dublinský systém*. Rozhodujícím kritériem je tak podání první žádosti o azyl. Unijní stát, který azylovou žádost projednává nebo ji zamítnul, je povinen převzít žadatele na své území. Usnadnění určení příslušnosti k projednávání jednotlivých žádostí o azyl probíhá pomoci elektronické centrální databáze otisků prstů žadatelů o azyl (EURODAC). Tento systém je rozšířen také o informace o nelegálních migrantech, kterým byl vydán zákaz pobytu, nebo se nelegálně nacházeli na území EU. K prohlubování integrace jednotlivých členských států z hlediska prostorové a společné vízové a azylové politiky slouží *Schengenský systém*. Schengenská víza opravňují držitele k pohybu nejen na území jednotlivých členských států v rámci všech států zapojených v Schengenském systému. V případě vydání zákazu pobytu na území jednoho z členských států, platí tento zákaz v rámci celého systému. (Kubát 2012, s. 16-22)

2 Migrační politika České republiky

Po většinu dvacátého století lidé z území České republiky (ČR) spíše odcházeli. Do počátku devadesátých let byly počty imigrantů poměrně nízké a jejich podíl na celkové populaci byl zanedbatelný. Z velké části byla imigrace do tehdejšího Československa centrálně řízena a zahrnovala občany převážně ze zemí východního bloku, kteří přijížděli za účelem studia nebo pracovních zkušeností. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 16)

2.1 Legální migrace

Vývoj mezinárodní migrace v Česku zásadním způsobem ovlivnily politické změny zahájené v roce 1989. Pád „železné opony“, vznik samostatné České republiky a vstup do EU vedly ke zvýšení objemu mezinárodní migrace. Během první poloviny 90. let 20. století se Česko stalo tranzitní zemí s dominantními proudy z východu na západ, ale postupně se měnilo v zemi cílovou. Až do roku 1999 nejsilnější skupinou přistěhovalců byly občané Slovenska, které na této pozici po roce 2000 postupně nahrazovali občané Ukrajiny. Po roce 2005 občané Ukrajiny jednoznačně dominují mezi registrovanými imigračními toky. K dalším silným imigračním skupinám patří občané Vietnamu, Ruska, Polska nebo Německa, později také občane Moldavska nebo Mongolska. (Drbohlav, et al. 2010, s. 31-38) Podle Českého statistického úřadu (ČSÚ) od roku 1993 docházelo k dlouhodobému nárůstu legálně pobývajících cizinců a to ze 77 668 v roce 1993 na 439 200 v roce 2013. Oproti roku 2012 to představovalo navýšení o 3 243 osob. Cizinci pobývající na území ČR déle než rok tvořili většinu (98 %) z celkového počtu registrovaných cizinců. Mezi cizinci převažují občané třetích zemí. Zastoupení občanů států EU se však neustále zvyšuje (z 32 % v roce 2010 na 40 % v roce 2013). Mezi cizinci ze třetích zemí (i celkově) nadále dominují Ukrajinci (105 000), následováni Vietnamci (57 000) a občany Ruské federace (33 000). Nejpočetnější skupiny z hlediska státního občanství mezi cizinci ze zemí EU představují Slováci (91 000), Poláci (20 000) a Němci (19 000). Podle věku jsou v ČR silně zastoupeny zejména kategorie mladšího produktivního věku, tj. 25 – 39 let. V tomto věkovém rozmezí se v roce 2013 nacházelo 39 % všech legálně pobývajících cizinců. (ČSÚ 2015)

2.2 Žadatelé o azyl

Válečné konflikty, občanské války a hospodářská zaostalost v zemích původu a politická stabilita a ekonomická prosperita v ČR ovlivňovaly také příchod žadatelů o azyl. I když

žadatelé o azyl nepředstavují významnou část populace, lze sledovat jejích dlouhodobě klesající počty. Nejvíce žádostí o azyl bylo podáno v roce 2001 (18 094) z toho bylo uděleno pouze 83. Nejvíce azylů bylo uděleno v roce 2006 (268). Mezi nejtypičtější žadatele o azyl patří Ukrajinci, dále pak občané Egypta a Kazachstánu (2006) a Mongolska a Turecka (2008). Počty žadatelů o azyl, kteří v zemi zůstávají i po zamítnutí žádosti a mohou se zapojovat do neoprávněných ekonomických aktivit, není znám, neboť neexistuje evidence faktického naplnění rozhodnutí o vyhoštění. (Drbohlav, et al. 2010, s. 43-45)

2.3 Migranti v nelegálním postavení

Vedle legálně pobývajících cizinců a žadatelů o azyl je významně rozšířen také fenomén migrantů v nelegálním postavení, tj. nelegálních migrantů. Vedle migrantů, kteří Česko používají pouze jako tranzitní zemi, jsou zde také migranti, kteří přicházejí z ekonomických důvodů a v Česku dále zůstávají. Tito migranti vstupují na území převážně legální cestou (krátkodobá nebo turistická víza), avšak začínají pracovat bez potřebných povolení a zůstávají tu i po vypršení pobytového víza. Z charakteru daného procesu nelze přesně určit, kolik cizinců v neoprávněném postavení působí v Česku. Odhaduje se, že v Česku se počty nelegálních migrantů pohybují od 17 000 až po 300 000. Základním zdrojem jsou databáze cizinecké policie, které evidují osoby zadržené při nelegálním přechodu hranice a osoby zadržené při nelegálním pobytu uvnitř území. (Drbohlav, et al. 2010, s. 45-47)

V počtu zjištěných nelegálních pobytů došlo v roce 2015 k výraznému nárůstu. V období od 1. 1. do 31. 10. 2015 zjistila cizinecká policie celkem 7 697 osob při nelegální migraci na území ČR. V porovnání se stejným obdobím roku 2014 došlo k vysokému nárůstu, a to o 3 773 osob (tj. o 96 %). Tento počet za 10 měsíců roku 2015 již překročil počet za celý rok 2014, kdy bylo zjištěno 4 822 osob. Z celkového počtu bylo 7 489 osob (tj. 97 %) odhaleno při nelegálním pobytu a 208 osob zjištěno při nelegální migraci přes vnější schengenskou hranici ČR (mezinárodní letiště). Co se týká státní příslušnosti nelegálních migrantů, převládají občané ze třetích zemí (7 342 osob, tj. 98 %) nad občany EU. První místo v důsledku zvýšeného tlaku tranzitní nelegální migrace zaujímají občané Sýrie (1 985 osob, tj. 27 % z celkového počtu občanů třetích zemí). Druzí jsou občané Ukrajiny (973 osob, tj. 13 %), kteří většinou na naše území vstupují legálně a překračují poté povolenou dobu pobytu. Třetí jsou občané Afghánistánu (560 osob, tj. 8 %), kteří nelegálně tranzitují přes území ČR, a čtvrtí jsou občané Kuvajtu (482 osob, tj. 7 %), kdy se

jedná zejména o lázeňské hosty, kteří nevycestují v době platnosti pobytu. Na pátém místě se umístili občané Iráku (386 osob, tj. 5 %), kteří přes naše území nelegálně tranzitují. (PČR 2015)

2.4 Sociální integrace migrantů

Imigrace do nového prostředí je považována za velmi závažný akt, který hluboce zasahuje do života člověka. Každého migranta čeká složitý proces adaptace v majoritní společnosti, který má mnoho podob a je podmíněn různými faktory. Sociální integrace jako důsledek migrace představuje velmi složitý proces a jeho průběh je značně variabilní. Výsledkem celého procesu pak může být bezproblémové soužití skrze získání právního statusu nebo občanství a asimilace nebo také ilegální pobyt a vytlačení na okraj společnosti. (Šišková 2001, s. 23)

Konkrétně pod pojmem sociální integrace rozumíme proces včleňování probíhající v mnoha oblastech jak na straně přistěhovalců, tak na straně hostitelské společnosti. Tento proces probíhá na několika úrovních a to interakcí mezi jednotlivci uvnitř skupin, rozvojem vztahů mezi skupinami a působením neosobních mechanismů, které není spojeno s akcemi jednotlivců nebo skupin v lokalitě. Sociální začleňování představuje proces spolupůsobení dílčích mechanismů v různých oblastech sociálního života, které Bosswick s Heckmannem (in Rákoczyová, Trbola 2009, s. 25) rozdělují do čtyř dimenzí: strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační. Tyto dimenze integrace se nejrůznějšími způsoby prolínají a kombinují, vzájemně se ovlivňují a podmiňují. Průběh sociální integrace navíc ovlivňují také vnější faktory, jako jsou očekávání přistěhovalců, důvody migrace, jazyková blízkost, existence etnického byznysu nebo sociální původ přistěhovalců. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 251)

Dimenze strukturální představuje získání práv a přístup ke klíčovým institucím. V rámci strukturální integrace představuje začlenění v ekonomické oblasti na trhu práce jeden z nejvýznamnějších integrujících mechanismů. S dosažením určité mzdové úrovně souvisí také způsob bydlení. Přistěhovalci s nízkým ekonomickým kapitálem a příjmem se spoléhají na etnické sítě, které mohou být spojeny s vykořisťováním jak na trhu práce, tak na trhu s bydlením. Dalšími významnými faktory jsou přístup ke vzdělávání a získání pobytového nebo občanského statusu, který ovlivňuje pocit sounáležitostí a členství v určité skupině. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 26-30)

Na území ČR jsou na primárním trhu práce s požadavkem na vysoké vzdělání a specializaci zaměstnáváni převážně cizinci ze zemí EU a vybraných vyspělých zemí,

naopak zde nejpočetnější, občané Ukrajiny, jsou zaměstnáváni na sekundárním trhu práce s minimálními požadavky na vzdělání a s nízkým sociálním statusem. Ukrajincům je tak tradičně přisuzována role levné pracovní síly. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 49) Migranti ze zemí mimo EU narážejí na bariéry v podobě regulovaného přístupu na trh práce a samotného vstupu do ČR a jsou proto nuceni začínat svoji pracovní kariéru na sekundárním trhu práce. Část z nich později najde uplatnění na primárním trhu práce, ostatní, bez ohledu na jejich kulturní kapitál, vykonávají nekvalifikované a fyzický náročné práce. Pro tyto osoby je migrace spojena se ztrátou původních znalostí a dovedností. Pokud se jím nepodaří zvládnout češtinu, významný faktor pro přechod na primární trh práce, jsou odkázáni převážně na etnické a krajanské sociální sítě a získávání zaměstnání prostřednictvím legálních nebo nelegálních pracovních agentur. Nejzranitelnější skupinu zde představují žadatelé o azyl a uprchlíci, u kterých dochází ke kumulaci znevýhodňujících faktorů (legislativní bariéry, finanční situace, postoje majority i traumata spojená s odchodem ze země původu). Tyto faktory mohou vést k jejich vytlačení do neregulérních pracovních aktivit a jsou ve zvýšené míře ohrožení chudobou. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 252-255)

Kulturní dimenze zahrnuje získání klíčových znalostí a kompetencí přijímající společnosti. Jedná se o poznání a určité přizpůsobení místním hodnotám, normám a vzorcům chování. Rozvoj jazykových kompetencí je nejvýznamnější sférou kulturní integrace. Znalost jazyka je důležitá pro rozvoj sociálních kompetencí a pro integraci v oblasti vztahů. Kulturní integrace ale neznamená, že je nutné potlačení původních kulturních identit, a je mimo jiné ovlivňována také charakteristikou společnosti a jejími postoji ve vztahu k odlišnostem. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 30-32)

Dimenze interaktivní znamená přijetí a začlenění přistěhovalců do primárních vztahů a sociálních sítí. Vztahy s domácí populací mohou mít charakter blízkých, neformálních a intimních vztahů a neméně významných vztahů formálních. Rozvoj sociálních vztahů je považován za klíčový faktor budování sociálního kapitálu ve formě sítě kontaktů, zdrojů, které může přistěhovalec mobilizovat pro svoji potřebu. Významný faktor sociální integrace představují postoje majority, v případě že jsou negativní (rasismus), mohou spolu se špatnými pracovními podmínkami vést k uzavření přistěhovalců do etnicky uzavřených sociálních sítí. V úvodních fázích imigrace může vytváření vnitroskupinového sociálního kapitálu zajišťovat přistěhovalci ochranu proti sociální izolaci, ale na druhou stranu může působit jako bariéra v oblasti kontaktů s domácí populací. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 32-33)

Obecně lze formulovat některé překážky znesnadňující či omezující integraci cizinců v ČR z hlediska interaktivní dimenze. Patří mezi ně nadstandardní pracovní doba imigrantů, silný vliv krajanských sociálních sítí, neznalost českého jazyka, využívání zprostředkovatelského servisu při vyřizování dokumentů, existence předsudků a stereotypů na straně majority aj. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 263)

Čtvrtou dimenzí je dimenze identifikační, která představuje subjektivní dimenzi integrace, která je charakterizovaná pocitem sounáležitosti a identifikací se sociálními skupinami. Tyto procesy v rámci jednotlivých dimenzí jsou provázané a vzájemně se podmiňují. Vyjadřují myšlenkový a emocionální vztah mezi jednotlivcem a sociálním systémem jako celkem s re-definicí hranice mezi „my“ a „oni“. Identifikace může mít také podobu vědomé loajality a pocitu solidarity a ztotožnění se se systémem. V procesu integrace dochází k proměně identity, která je doplňována novými prvky s ohledem na rozvíjející se vztah k majoritní společnosti. Stejně jako ostatní dimenze, je sociální integrace i identifikace úzce spojena s procesy probíhajícími na straně majority, která definuje kritéria členství a vymezuje hranici mezi „in-group“ a „out-group“. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 34) K významnější identifikaci s českou společností dochází až po získání občanství, které tvoří formální složku sounáležitosti a vytváří silný základ pro individuální pocit sounáležitosti. Zájem o české občanství ale snižuje právní ustanovení, které zamezuje dvojí občanství. Míru subjektivního ztotožnění s českou společností ovlivňují zejména dosavadní délka pobytu, plánovaná délka pobytu, pobytový status, motiv migrace, přítomnost rodiny, rozvinutost sociálních sítí, míra interakce s majoritní společností, fyziognomické rozdíly, kulturní distance a jazykové kompetence. (Rákoczyová, Trbola 2009, s. 265)

Potřeba integrace cizinců je spojena s vysokou dynamikou migračních procesů nových přistěhovalců a se selháváním integračních mechanismů dlouhodobě usazených přistěhovalců. Právě selhání integračních mechanismů má dopady na kvalitu života obou stran. Na straně přistěhovalců se toto selhání projevuje zvýšenou mírou nezaměstnanosti, chudoby a dalších sociálních problémů. Na straně hostitelské země například nevyužíváním dostupných lidských zdrojů a zvýšenými nároky na sociální systémy. Mezi další projevy patří také ohrožení sociálního smíru, vyplývajícího z mobilizace a radikalizace na obou stranách. V řadě evropských zemí tak dochází k rozšíření proti-přistěhovaleckých nálad a cizinci jsou považováni za hrozbu pro stávající řád a za viníky řady sociálních problémů. Imigrace je spojována s bezpečnostními riziky a vlády přistupují ke zpřísňování regulace imigračních toků a k tlaku na cizince, aby se integrovali alespoň ve vymezených oblastech. V České republice k rozvoji integrační politiky dochází po roce

2000, kdy byl schválen základní koncepční dokument *Koncepce integrace cizinců na území České republiky.* Za klíčově předpoklady úspěšné integrace jsou považovány vzájemné vztahy cizinců s majoritní společnosti, znalost češtiny, sociokulturní orientace ve společnosti a ekonomická soběstačnost. (Trbola, Rákoczyová 2011, s. 9-11)

3 Úprava pobytu cizinců na území ČR

Pro účely zákona o pobytu cizinců se cizincem rozumí každá fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie. (MV 2015a) Pobyt cizinců na území České republiky upravuje zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

V návaznosti na právní předpis EU upravuje tento zákon podmínky vstupu cizince na území ČR a vycestování cizince z ČR a stanovuje podmínky pobytu cizince na území ČR. Dále vymezuje působnost Policie České republiky, Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí v této oblasti státní správy.

Zákon č. 326/1999 Sb. se nevztahuje na cizince, který je žadatelem o udělení mezinárodní ochrany, cizince, který je strpěn na území, azylanta nebo osobu požívající doplňkové ochrany. Nevztahuje se také na cizince pobývajícího v ČR na základě zvláštního právního předpisu upravujícího přechodný pobyt cizích ozbrojených sil na území, dále na cizince, který požádal ČR o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území, a cizince, který pobývá na území na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany.

Dalším zákonem, který upravuje pobyt cizinců v ČR, je zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, dále pak zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, a zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců.

V současnosti na území Česka rozlišujeme několik kategorií cizinců. Jednou z kategorií jsou občané EU včetně Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska a jejích rodinní příslušníci registrování bez povolení nebo s povolením k trvalému nebo přechodnému pobytu. Další kategorií jsou občané třetích zemí pobývající v ČR krátkodobě do 90 dnů s vízem či bez víza, s vízy nad 90 dnů, dále pak s povolením k dlouhodobému či trvalému pobytu. Do další kategorie jsou zařazeni cizinci se statusem mezinárodní ochrany, tj. cizinci, kterým byl udělen azyl nebo doplňková či dočasná ochrana. Další kategorií jsou pak registrovaní žadatele o mezinárodní ochranu, tj. žadatelé o azyl, žadatelé o dočasnou ochranu. Poslední kategorií jsou nelegálně pobývající cizinci, např. cizinci pobývající v ČR po vypršení platnosti víz a povolení k pobytu nebo bez potřebných víz nebo povolení k pobytu apod. (Drbohlav 2010, s. 32) Pro potřeby této práce se dále budeme věnovat pouze této kategorii cizinců.

3.1 Zajištění nelegálně pobývajících cizinců

Společné normy a postupy v unijních státech při navrácení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí upravuje Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES. Na základě požadavků z praxe a výtek veřejného ochránce práv došlo k doplnění transpozice Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/32/EU a Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU do zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, a do zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně některých zákonů. Novely těchto zákonů vstoupily v platnost 18. 12. 2015.

Každá osoba, která nelegálně pobývá na území ČR, musí být zadržena a případně zajištěna z důvodu zjištění totožnosti a provedení úkonů spojených s jejím pobytem. Pokud je při kontrole zjištěn neoprávněný pobyt cizince v ČR, podle § 27 zákona č. 273/2008 Sb. o policii ČR může policie cizince zadržet max. na 48 hodin od okamžiku omezení osobní svobody a následně pak předat do zařízení pro zajištění cizinců podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. Zajištění nelegálně pobývajících cizinců probíhá za účelem správního vyhoštění, za účelem vycestování a za účelem jejich předání nebo průvozu. (MV 2015b)

Řízení o zajištění cizince může být realizováno výlučně na základě rozhodnutí policie, které musí splňovat všechny atributy správního rozhodnutí. Je koncentrováno do jediného úkonu, a to vydáním rozhodnutí o zajištění. Policie je povinna zjišťovat všechny podstatné skutkové okolnosti svědčící o naplnění podmínek a důvodů zajištění a ty pak uvést v odůvodnění svého rozhodnutí. Po celou dobu zajištění je policie dále povinna přezkoumávat, zda trvají důvody pro zajištění. Výroková část rozhodnutí musí obsahovat také stanovenou dobu zajištění, která by měla trvat jen po nezbytně nutnou dobu. Podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod každé omezení osobní svobody musí podléhat urychlenému a opakovanému soudnímu přezkumu. Prostřednictvím institutu správní žaloby dle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, muže cizinec nechat prozkoumat správním soudem zákonnost omezení své osobní svobody, stejně tak může cizinec podat případnou žalobu na rozhodnutí o prodloužení doby zajištění anebo na rozhodnutí, kterým se mu zamítá žádost o propuštění ze zajištění. Prostřednictvím přezkumného institutu muže cizinec požádat ředitelství cizinecké policie také o propuštění ze zařízení. (Svoboda 2015, s. 26)

3.1.1 Zajištění za účelem vyhoštění

Vyhoštění je z pohledu mezinárodního práva možné definovat jako každé opatření státu, které cizinci přikazuje opustit jeho území, tj. nedobrovolně cizinci ukončuje pobyt v hostitelském státě a stanoví mu povinnost z jeho území vycestovat. Právní řád České republiky připouští dvě formy vyhoštění, a to *vyhoštění soudní* jako trest za spáchání trestného činu dle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a *správní vyhoštění* vymezené v zákoně č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. (Svoboda 2015, s. 16-17)

Podle § 124 zákona č. 326/1999 Sb. je policie oprávněna zajistit cizince staršího 15 let za účelem správního vyhoštění, po doručení oznámení o zahájení řízení o správním vyhoštění, po pravomocném rozhodnutí o správním vyhoštění, nebo pokud cizinci byl uložen jiným členským státem Evropské unie zákaz vstupu platný pro území členských států Evropské unie. Policie tak může učinit, pokud je nebezpečí, že by cizinec mohl ohrozit bezpečnost státu nebo závažným způsobem narušit veřejný pořádek, mařit nebo ztěžovat výkon rozhodnutí o správním vyhoštění, dále pak pokud cizinec nevycestoval z území v době stanovené v rozhodnutí o správním vyhoštění, závažným způsobem porušil povinnost uloženou mu rozhodnutím o uložení zvláštního opatření za účelem vycestování, nebo je evidován v informačním systému smluvních států. Policie je oprávněna zajistit také nezletilého cizince bez doprovodu, je-li důvodné nebezpečí, že by mohl ohrozit bezpečnost státu nebo závažným způsobem narušit veřejný pořádek, a je-li to v jeho zájmu v souladu s Úmluvou o právech dítěte. V takovém případě policie nezletilému cizinci bez doprovodu neprodleně ustanoví opatrovníka. Nelze-li účinně uplatnit zvláštní opatření za účelem vycestování podle § 124a zákona č. 326/1999 Sb., je policie oprávněna za účelem správního vyhoštění zajistit také cizince, který podal žádost o mezinárodní ochranu, jestliže již bylo o jeho vyhoštění pravomocně rozhodnuto nebo je řízení o správním vyhoštění zahájeno z důvodů uvedených v § 119, tj. je-li důvodné nebezpečí, že by cizinec mohl při pobytu na území ohrozit bezpečnost státu užitím síly při prosazování politických cílů, prováděním činnosti ohrožující základy demokratického státu nebo směřující k narušení celistvosti území anebo jiným obdobným způsobem, nebo je-li důvodné nebezpečí, že by cizinec mohl při pobytu na území závažným způsobem narušit veřejný pořádek, překročí-li cizinec státní hranice v úkrytu nebo se o takové jednání pokusí anebo překročí-li cizinec státní hranice mimo hraniční přechod.

3.1.2 Zajištění za účelem vycestování

Podle § 124b zákona č. 326/1999 Sb. lze zajistit neoprávněně pobývajícího cizince staršího 15 let za účelem vycestování, jestliže bylo zastaveno řízení o udělení mezinárodní ochrany, protože cizinec neposkytl údaje k podané žádosti o udělení mezinárodní ochrany, cizinec nevycestoval po pravomocném ukončení řízení ve věci mezinárodní ochrany z území ve lhůtě stanovené výjezdním příkazem nebo ve lhůtě do 30 dnů, nebyl-li cizinci výjezdní příkaz udělen anebo mu uplynula doba oprávnění k pobytu na území uděleného osobě požívající doplňkové ochrany.

3.1.3 Zajištění za účelem předání nebo průvozu

Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 604/2013 nazývaného *Dublinský systém* je v rámci členských států Evropské unie a dále Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska určován jediný stát, který projedná žádost cizince o mezinárodní ochranu a ve věci rozhodne, ať je žádost podána kdekoliv na území těchto států. Cílem dublinského systému je eliminovat *asylum shoping,* kdy se cizinec účelově přemisťuje a řízení o jeho žádosti je vedeno současně několika členskými státy, anebo předejít situaci *refugee in orbit*, kdy se žádný stát nepokládá za příslušný k posouzení žádostí o mezinárodní ochranu. Dublinský systém pro žadatele obecně znamená, že má právo na meritorní posouzení jeho žádosti o mezinárodní ochranu pouze v jednom členském státě Evropské unie, tzv *one-chance-only princip.* (MV 2015c)

Za účelem předání cizince podle mezinárodní smlouvy sjednané s jiným členským státem Evropské unie před 13. lednem 2009 nebo přímo použitelného předpisu Evropské unie (dublinský systém), policie podle § 129 zákona č. 326/1999 Sb. zajistí na dobu nezbytně nutnou cizince, který neoprávněně vstoupil nebo pobýval na území, pokud existuje vážné nebezpečí útěku, anebo který se již dříve vyhnul předání do státu vázaného přímo použitelným předpisem Evropské unie. Policie na dobu nezbytně nutnou zajistí i převáženého cizince v případě, že jeho průvoz nelze z objektivních důvodů dokončit bez nutné přestávky, dále pak je oprávněna zajistit nezletilého cizince bez doprovodu pouze je-li důvodné nebezpečí, že by mohl ohrozit bezpečnost státu či závažným způsobem narušit veřejný pořádek, a je-li to v jeho zájmu v souladu s Úmluvou o právech dítěte.

3.1.4 Doba zajištění

Podle zákona č. 326/1999 Sb. od okamžiku omezení osobní svobody doba zajištění nesmí překročit 180 dnů, v případě cizince mladšího 18 let nebo rodiny s nezletilými dětmi nesmí

doba zajištění překročit 90 dnů. Je-li zajištěným nezletilý cizinec bez doprovodu, vyrozumí policie orgán sociálně-právní ochrany dítěte. Policie je oprávněna prodlužovat dobu trvání zajištění podle § 124 až 124b i nad dobu stanovenou za podmínky, že vyhoštění cizince je uskutečnitelné v době trvání zajištění, pokud cizinec v průběhu zajištění zmařil výkon správního vyhoštění nebo vycestování, nebo uvádí nepravdivé údaje, které jsou nezbytné pro zajištění náhradního cestovního dokladu. Doba trvání zajištění nesmí překročit v souhrnu 545 dnů a počítá se od okamžiku omezení osobní svobody. Došlo-li v průběhu zajištění k novým skutečnostem, vydá policie nové rozhodnutí o zajištění, přičemž platnost dosavadního rozhodnutí zaniká a doba zajištění se počítá od okamžiku omezení osobní svobody. Zajištění bez zbytečného odkladu musí být ukončeno po zániku důvodu zajištění, na základě rozhodnutí soudu, vydáním rozhodnutí o propuštění, udělením azylu nebo doplňkové ochrany, přičemž samotná žádost o udělení mezinárodní ochrany není důvodem pro ukončení zajištění. Zajištění může být také přerušeno na základě pokynu Ministerstva vnitra anebo v případě hospitalizace, pokud je ale doba hospitalizace delší než doba scházející do plynutí 180 dnů ode dne zajištění, je zajištění ukončeno. Neplatí to v případě, že k poškození zdraví došlo vlastním úmyslným jednáním cizince.

4 Zařízení pro zajištění cizinců

Otázky azylu a migrace jsou plně v kompetenci tří složek Ministerstva vnitra: Správy uprchlických zařízení (SUZ), Odboru azylové a migrační politiky (OAMP) a Policie České republiky (PČR). Rozhodnutí o zajištění cizince se zpravidla vykonává v zařízení pro zajištění cizinců, které provozuje ministerstvo prostřednictvím jím zřízené organizační složky státu, kterou je v tomto případě SUZ. SUZ byla zřízena 1. ledna 1996 jako rozpočtová organizace Ministerstva vnitra. Vznikla rozdělením tehdejšího odboru pro uprchlíky proto, aby byl oddělen výkon státní správy v oblasti azylové politiky a správního řízení o udělení azylu od zabezpečování služeb žadatelům o udělení mezinárodní ochrany. Od roku 2006 má SUZ ve správě i zařízení pro zajištění cizinců, od roku 2009 provozuje síť center na podporu integrace cizinců v krajských městech. Česká republika zabezpečuje prostřednictvím SUZ ubytování a další služby žadatelům, azylantům a zajištěným cizincům, a to na základě zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR a zákona č. 325/1999 Sb. o azylu. Úkolem SUZ je nabídnout těmto osobám odpovídající a důstojné podmínky. V roce 2016 jsou v provozu tři zařízení pro zajištění cizinců, a to v Bělе pod Bezdězem, které je určeno primárně pro rodiny s dětmi, samostatné ženy, nezletilé bez doprovodu a hendikepované osoby. Dále pak v Drahonicích a ve Vyšních Lhotách, které jsou určených pro samostatné muže. (SUZ 2014)

Zařízení pro zajištění cizinců se dělí na část s mírným režimem zajištění a část s přísným režimem zajištění. Část s mírným režimem zajištění muže být rozdělená na další části, do kterých je bez souhlasu provozovatele nebo doprovodu provozovatele nebo policie vstup cizincům zakázán. Část s mírným režimem tvoří zpravidla ubytovací místnost, sociální a kulturní zařízení, vycházkový prostor a další prostor, v němž se mohou zajištění cizinci volně pohybovat, stanovený vnitřním řádem zařízení. V části s přísným režimem zajištění je ubytovací místnost a vycházkový prostor. Do této části lze zajištěného cizince umístit na základě návrhu provozovatele nebo na základě vlastních poznatků policie, pokud je cizinec agresivní, vyžaduje zvýšený dohled, opakovaně a závažným způsobem porušuje vnitřní řád zařízení anebo povinnost nebo zákaz podle zákona č. 326/1999 Sb. Ze stejných důvodů, s výjimkou porušení vnitřního řádu, lze do části s přísným režimem zajištění umístit také cizince mladšího 18 let. V zájmu zajištění bezpečnosti zajištěných cizinců a jiných ubytovaných osob mohou být v prostorách zařízení, s výjimkou ubytovacích místností, sociálního zařízení a prostoru určeného k osobním prohlídkám, instalovány prostředky audiovizuální techniky. (zákon č. 326/1999 Sb.)

4.1 Práva a povinnosti zajištěných cizinců

V souladu s ustanovením § 138 odst. 1 zákona č. 326/1999 Sb. je SUZ vydáván vnitřní řád zařízení pro zajištění cizinců, který stanovuje práva a povinnosti osob umístěných v zařízení. Vnitřní řád v souladu se zákonem stanoví pravidla poskytování zdravotní, psychologické a sociální péče, nabídku kulturního a sportovního vyžití, výdej stravy, poskytování základních hygienických potřeb, obutí a oděvů, zajištění nákupů, upravuje režim vycházek, návštěv a stanoví další nezbytné organizačně technické podrobnosti.

Neodkladná zdravotní péče se zajištěnému cizinci poskytuje v ordinaci zařízení, kam se objednává prostřednictvím zaměstnanců provozovatele, nebo přímím kontaktem se zdravotním personálem, který je v zařízení zpravidla přítomen nepřetržitě. Náklady léčení hradí cizinec v případech, když si v době zajištění svévolně způsobí újmu na zdraví. Před umístěním cizince do ubytovací místnosti a před provedením vstupní lékařské prohlídky, kterou je cizinec povinen strpět, je z důvodu ochrany veřejného zdraví každý cizinec umístěn na tzv. izolační pokoj. Na izolačním pokoji má cizinec každé dvě hodiny právo na vycházku v trvání 15 minut. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Sociální služby v zařízení jsou zajištěnému cizinci poskytovány sociálním pracovníkem na pracovišti sociální služby i v dalších prostorách zařízení každý pracovní den v rozsahu nejméně 4 hodiny denně. Sociální služby jsou zaměřeny zejména na poskytování informací o chodu zařízení, seznamování s právy a povinnostmi s cílem vytvoření důstojných a bezpečných podmínek pro pobyt v zařízení. Sociální pracovník řeší aktuální situace cizinců v souvislosti s umístěním v zařízení zaměřené na předcházení možných problémů a konfliktů a poskytuje asistenci při řešení aktuálních osobních problémů a zprostředkování kontaktů s dalšími institucemi. Mimo pracovní dobu a ve dnech pracovního volna řeší neodkladné situace organizační pracovníci skupiny příjmu. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Psychologická služba, zaměřená na prevenci sociálně patologických jevů, předcházení konfliktnímu jednání, řešení individuálních osobních situací vyžadujících odbornou péči a připadnou krizovou intervenci je zprostředkovaná sociálním pracovníkem a poskytnutí této služby je vždy individuální. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Součásti sociálních služeb v zařízení jsou také volnočasové aktivity, jejichž cílem je poskytovat cizincům možnost smysluplného trávení času a tím předcházet vzniku sociálně

patologických jevů a minimalizovat napětí a potenciální konflikty v zařízení. Patří mezi ně organizované sportovní, kulturní, tvořivé a výchovně-vzdělávací činnosti. Jedná se o sportovní aktivity na hřišti nebo v posilovně, rukodělné a výtvarné dílny, promítání filmů, zapůjčení společenských her, sportovních potřeb, cizojazyčných tiskovin a knih. Volnočasové aktivity jsou organizované pedagogem volného času a jsou cizincům k dispozici každý den. Na přístupném místě je zveřejňovaná kompletní týdenní nabídka volnočasových aktivit s časovým harmonogramem a místem jejich provozování. U některých aktivit může být provozovatelem omezen maximální počet účastníků s ohledem na bezpečnost a organizační důvody. V zařízeních určených k ubytování dětí předškolního věku jsou provozovatelem zajištěny v dětských centrech další specifické aktivity pro rozvoj osobnosti dětí. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

V mírném režimu zajištění se cizinec může volně pohybovat v ubytovacích prostorách a ve vycházkovém prostoru vymezeném pro jeho ubytovací prostor a to od 7:00 do 20:00 hodin v období zimního času a od 7:00 do 21:00 hodin v období letního času s výjimkou v období od 31. června do 31. srpna kdy jsou vycházky umožněny do 22:00 hodin. Cizinec je povinen respektovat vymezení a omezení pohybu stanovených provozovatelem. Cizinec umístěný v části s přísným režimem zajištění má právo na vycházku nejméně 1 hodinu denně. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Dvakrát týdně v trvání jedné hodiny má cizinec právo na přijetí návštěvy v návštěvní místnosti v době od 9:00 do 20:00 hodin. Během návštěvy je povoleno přivítání a rozloučení běžným společenským způsobem, tedy podání ruky, polibek či objetí. Přijetí návštěvy advokáta je možné i mimo stanovenou dobu s výjimkou doby nočního klidu. Pokud cizinec nebo návštěvník v průběhu návštěvy závažným způsobem naruší klid nebo pořádek v zařízení, je vedoucí zařízení oprávněn návštěvu přerušit nebo ukončit. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

S přihlédnutím ke zvyklostem, vyplývajícím z náboženského přesvědčení, a zdravotnímu stavu je cizinci poskytována strava v jídelně třikrát denně, dětem do 18 let pětkrát denně. Mimo prostory jídelny může dospělý cizinec vynášet pouze ovoce, zeleninu či originálně zabalené sladkosti a pochutiny. Pitný režim je zajištěn neomezeně. Potraviny podléhající zkáze si může cizinec uložit v lednici, která je umístěna u provozovatele. Tyto potraviny jsou cizinci vydány na vyžádání. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Provozovatel zařízení poskytuje cizinci také základní hygienické prostředky s přihlédnutím k věku, pohlaví a době pobytu. Pokud cizinec po umístění do zařízení nedisponuje náhradním oblečením, poskytne mu provozovatel náhradní oděv s přihlédnutím k věku a pohlaví cizince, jeho individuálním potřebám a ročnímu období. Nejméně jednou za čtrnáct dní zajišťuje provozovatel výměnu ložního prádla. Praní osobního prádla umožňuje provozovatel denně v prostorách k tomu určených. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Peněžní prostředky cizince, které jsou po dobu pobytu v zařízení uschované u provozovatele, může cizinec využít jedenkrát týdně k nákupu věcí denní potřeby, knih, novin a časopisů. Tyto peněžní prostředky lze čerpat do výše aktuálního zůstatku uschovaných peněžních prostředků, maximálně však 300,- Kč za týden. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Při umístění do zařízení umožňuje provozovatel cizinci uskutečnit jeden hovor z mobilního telefonu cizince nebo z telefonního automatu na náklady provozovatele. Dále si cizinec může vyhotovit opis telefonních čísel a údajů z jeho mobilního telefonu. K telefonování po celou dobu pobytu v zařízení má cizinec možnost využít telefonní automaty umístěné na cizinci přístupném místě. K tomuto účelu je cizinci v den umístění do zařízení předána telefonní karta s omezeným limitem pořízená na náklady provozovatele. Tato telefonní karta je určena na dobu každých 90 dní pobytu v zařízení. Po uplynutí této lhůty obdrží cizinec od provozovatele kartu novou. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Po celou dobu pobytu může cizinec podávat žádosti, stížnosti nebo podněty státním orgánům České republiky nebo mezinárodním organizacím za účelem uplatnění jeho prav. Adresy pro písemný kontakt vybraných státních orgánů a mezinárodních organizací jsou zveřejněné na cizinci přístupných informačních tabulích. Podané žádosti, stížnosti nebo podněty jsou provozovatelem neprodleně odeslány. Na vlastní náklady poskytuje provozovatel cizinci také 4 poštovní známky pro vnitrostátní obyčejné psaní. Cizinci je rovněž na jeho žádost umožněna rozmluva s vedoucím zařízení nebo policií v zařízení. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

Bez doprovodu policie nebo zaměstnance provozovatele anebo zaměstnance bezpečnostní služby nesmí cizinec vstupovat do prostor viditelně označených zákazem vstupu a je povinen dodržovat noční klid. Cizinec ubytovaný v zařízení nesmí vnášet, vyrábět a přechovávat návykové látky, předměty způsobilé vážně ohrozit zdraví nebo život člověka nebo poškodit majetek. Dále cizinec nesmí vnášet a přechovávat předměty, které by svým množstvím a povahou mohly narušit pořádek nebo škodit zdraví, a elektronická

komunikační zařízení, která jsou svoji povahou schopna pořizovat, uchovávat či bezdrátově přenášet obrazový či zvukový záznam, dále pak přístroje a zařízení vyžadující napájení z elektrického rozvodu jako např. fotoaparáty, kamery, mobilní telefony, kuchyňské spotřebiče apod. vyjma rádia a přehrávače, které neumožňují záznam nebo vysílání zvuku nebo obrazu, elektrické holicí strojky, elektrické zubní kartáčky, kulmy, fény a žehličky na vlasy. Z hygienických důvodů nesmí cizinec vnášet a přechovávat také potraviny bez vyznačené lhůty upotřebitelnosti nebo po jejím uplynutí, s narušeným originálním obalem anebo potraviny vyžadující tepelné zpracování pro zdravotně nezávadnou konzumaci. Takové potraviny provozovatel odpovídajícím způsobem zlikviduje. Přístroje, zařízení, látky a předměty, jejichž držení není v rozporu se zákonem, jsou provozovatelem převzaty do úschovy a vydány cizinci při ukončení jeho zajištění v zařízení. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016)

5 Specifika a problémy migrantů

Opuštění vlastní země a samotný proces imigrace sebou přináší nesmírné ztráty, které je možné přirovnat ke ztrátě blízké osoby a je složitým souborem mnoha aspektů psychosociálního procesu s významnými a trvalými dopady na identitu jednotlivce. Imigrant se často musí vzdát sociokulturních zvyklostí, společné historie, domácí kuchyně, národní hudby a dokonce i svého jazyka. (kolektiv autorů 2008, s. 46) Špatenková a kol. (2011, s. 56) definují ztrátu jako náročnou životní situaci, která je charakterizována dlouhodobým odloučením od významného objektu nebo funkce. V případě imigrantů se může jednat např. o ztrátu materiální, ztrátu připomínek minulosti, ztrátu pocitu bezpečí, vztahovou ztrátu související s ukončením příležitosti být v kontaktu s určitou osobou, dále pak ztrátu intrapsychickou, ztrátu naděje, ztrátu pocitu svobody, vzdání se plánu do budoucnosti a v neposlední řadě i ztrátu určité sociální role. Přirozenou reakci na každou uvědomovanou ztrátu je smutek, resp. truchlení. Smutek se projevuje na úrovni emocionální, kognitivní, behaviorální a tělesné.

Imigrace je náročná životní situace, která bývá spojena s narušeným uspokojováním většiny základních psychických potřeb a je prožívána jako stresující a deprivační. Mění se citové prožívání, způsob uvažování a hodnocení situace, dochází k frustraci potřeb a ke ztrátě sociálních vazeb a ohrožení identity. (Vágnerová 2004, s. 660-662) Podle Parka (in kolektiv autorů 2008, s. 39) jsou hlavními potřebami imigranta místo, kde se bude cítit bezpečně, tj. domov, odkud může odcházet a kam se může vracet, získávání nových podnětů, být uznáván a patřit do nějaké společnosti, v níž má určitý status, a mít v někom nebo něčem zalíbení a důvěrný vztah.

5.1 Sociokulturní odlišnost

Sociokulturně popřípadě etnicky či rasově odlišní lidé bývají obvykle hůře hodnocení a obtížně akceptovatelní a často získávají i nižší sociální status. Odlišnosti, nedorozumění, neznalost zvyklostí kultury, úprava zevnějšku i chování vyvolávají v lidech nejistotu a nepříjemné pocity a nejjednodušším obranným mechanizmem je pro ně odmítání sociokulturně odlišných jedinců. Pokud se tato odlišnost odchyluje od aktuální společenské normy, stává se handicapem, je nepřijatelná a svému nositeli přináší znevýhodnění a může ho více či méně stigmatizovat. Nedostatečná informovanost, omezené nebo nepříznivé zkušenosti se sociokulturně, etnicky či rasově odlišnými lidmi ovlivňují postoje společnosti a vedou k převaze emocionálního přístupu nad rozumovým hodnocením. (Vágnerová 2004, s. 649-652) Nedostatečná objektivní znalost určité skupiny je

transformována ve stereotyp, předsudek, zevšeobecňující názor či představy, které jsou neověřeně přejímané od jiných lidí. (Průcha 2007, s. 67)

Postoj společnosti k migrantům bývá nejčastěji ambivalentní, na jedné straně je lítost, na druhé obavy z možných potíží. Součástí takového postoje je i předpoklad existence nežádoucích osobnostních charakteristik, tzv. stereotypizace, které jsou automaticky dány příslušností k určité skupině. Dochází tak ke generalizaci a sklonu hodnotit všechny příslušníky určité skupiny stejně, bez ohledu na jejích individuální odlišnosti. Negativní postoj k přistěhovalcům je v České republice relativně silný. (Vágnerová 2004, s. 652) Postoje příslušníků hostitelské země k imigrantům jsou determinovány distancí kultur a závisí na míře rozdílnosti, která je mezi jejich kulturou a kulturou imigrantů. Čím větší je kulturní diference, tím je pravděpodobnější, že imigranti budou méně ochotně přijímání hostitelskou populací a tím vyšší je také pravděpodobnost komplikací v soužití. (Průcha 2007, s. 103-104)

Mezi hlavní problémy sociokulturní odlišnosti patří komunikační problémy, hodnoty a normy chování, životní styl a odlišnost sociálních rolí. Slovní vyjadřování, mimika, různá gesta a postoje, způsob oblékání, příprava a konzumace jídla a mnoho dalšího reprezentuje lidskou kulturu. V multikulturním kontextu se kulturou rozumí vše, co lidé dělají, co si myslí. Je to soubor jevů zahrnující oblast vědění, víry, jazyka, morálky, výroby, práva, umění, zvyků, výchovy, jednání, zkrátka vše to, co nám umožňuje orientovat se ve světě. (Kutnohorská 2013, s. 35) Murphy (in Průcha 2007, s. 46) definuje kulturu jako celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím. Migrací ztrácí člověk své sociokulturní zázemí a mnohé specifické sociální zkušenosti, které získal od svého dětství a které mu slouží jako základ orientace v prostředí a poskytují mu pocit bezpečí a jistoty. Mnohé z těchto zkušeností mu už k ničemu neslouží, nelze se podle nich orientovat a často jsou mu na překážku. (Vágnerová 2004, s. 653)

Podle hypotézy Sapira-Whorfa (in Průcha 2010, s. 22) myšlení lidí, jejích vnímání a chápání okolního světa je určeno charakterem jazyka, kterým mluví. Rozdíly mezi jazyky se odrážejí i v rozdílné interpretaci světa, včetně vnímání jiných lidí. Pokud spolu komunikují příslušníci odlišných kultur, nemohou nikdy dosáhnout absolutního porozumění. Postoj některých antropologů je ale k této hypotéze skeptický, neboť myšlení nelze zjednodušit pouze na jazyk a v porozumění světu hrají roli i nejazykové prostředky. (Průcha 2010, s. 23) Člověk bez potřebné jazykové kompetence se hůře orientuje, není schopen porozumět tomu, co mu ostatní lidé sdělují, a nemůže tak adekvátně reagovat. Je automaticky hůře hodnocen a považován za méně inteligentního, než ve skutečnosti je.

Dostává se tak do role sociálně handicapovaného jedince a v takové společnosti se hůře cítí, má z ní strach nebo je nejistý. Neschopnost verbálně komunikovat funguje jako sociální stigma a nedostatek komunikačních kompetencí bývá také příčinou sociální izolace. Nedostatky a odlišnosti v komunikačních vzorcích ztěžují sociální adaptaci, cizinec se cítí dezorientován, protože neví, jak by měl reagovat. Odlišná je rovněž neverbální komunikace, u které je riziko, že nebude posuzována jako sociokulturní odlišnost ale může být považována za neschopnost nebo schválnost. Držení těla, vzdálenost mezi komunikačními partnery, pohled do očí nebo užívaní určitých gest se v různých kulturách liší a tyto odlišnosti mohou vést k zásadnímu nedorozumění. (Vágnerová 2004, s. 654-655)

V nové společnosti ztrácejí svůj význam i některé hodnoty a normy. Inkeles a Levinson (in Průcha 2007, s. 80) rozlišují tři dimenze hodnot, které mají důsledek pro fungování společnosti či skupin na celém světě. Jedná se o vztah k autoritě, sebepojetí jedince, a to zejména vztah mezi jedincem a společnosti a individuální chápáni mužskosti a ženskosti, a dále pak způsoby zacházení s konflikty, včetně zvládání agrese a vyjadřování citů. Rozpor mezi tradicemi cizince a normami v nové společnosti může být pro něj těžko řešitelný. Imigranti bývají více religiózně zaměřeni, kladou větší důraz na solidaritu, mužskou čest a statečnost. Liší se také normy vymezující vztah k jídlu, tj. co se může jíst, jak se to má připravovat popřípadě s kým lze stolovat. Běžná je také neznalost a nerespektování pro nás běžných hygienických norem, liší se normy upravující vztah k vlastnímu tělu (odhalování) a specifická sociální zkušenost se může projevit i odlišností sociální percepce a způsobu interpretace různých situací i lidského chování. Vzájemné dorozumění mohou narušit postoje majoritní společnosti k cizincům a také postoje imigrantů k příslušníkům majoritní společnosti, které jsou ovlivněny mnoha předsudky a stereotypy. Odlišnost sociálních rolí a jejich specifický obsah (hierarchie, pohlaví, věk) může cizince od majoritní společnosti také izolovat. U cizinců bývá častá větší vázanost na rodinu, nejvyšší sociální status mívají staří muži a nápadné bývají rozdíly mužské a ženské role. (Vágnerová 2004, s. 656-658)

5.1.1 Komunikační specifika

Ke každé kultuře patří verbální a neverbální komunikace. Kultura ovlivňuje gestikulaci, pohledy a paralingvistiku (barvu, výšku, sílu a melodii hlasu). Lidé v cizím prostředí, při znalosti i neznalosti jazyka, jsou obzvláště citliví k neverbální komunikaci. Projevem úcty a souznění je v mnoha kulturách podání ruky, u některých národů k pozdravu a potřesení

rukou patří také polibek na tvář. Kulturně podmíněná je také gestikulace, jižní národy gestikulují více než severní a některá gesta např. u Asiatů mají svůj konkrétní význam. Některé projevy neverbální komunikace, jako jsou výrazy tváře, jsou stejné bez ohledu na původ. Lidé shodně vnímají a projevují překvapení, strach, hněv, smutek, znechucení nebo překvapení. Výrazy tváře jsou vrozené a mají stejný význam na celém světě. (Kutnohorská 2013, s. 67-72)

Mezi komunikační specifika Vietnamců patří úsměv, který má mnoho významů. Vietnamci se usmívají, když něčemu nerozumí, když chtějí zmírnit nějakou nepříjemnou situaci, pokud jsou v nesnázích nebo si nejsou jisti. Úsměvem vyjadřují také omluvu za to, že neporozuměli. (Kutnohorská 2013, s. 110) Při podání ruky obvykle levou rukou ještě stisknou spojené pravice. Nejprve se zdraví muž a poté žena. Za nezdvořilé považují přímý pohled do očí a smrkání do kapesníku. Gesto sloužící k přivolání působí z našeho pohledu jako mávání na rozloučenou. Vietnamským tradicím zcela odporuje otevřená kritika jednotlivce před kolektivem. Jednotlivec tak ztrácí tvář. (Šišková 2008, s. 86-88)

Na chování Ukrajinců je patrný vliv ruské kultury. U Rusů i Ukrajinců je pozdrav při setkání a rozloučení rituálem. Podání ruky je doprovázeno třemi polibky na tvář. Umí trpělivě naslouchat a velice dbají na společenské vystupování. (Kutnohorská 2013, s. 116)

V islámské kultuře jsou témata jako rodinné a intimní problémy tabu, stejně tak i vizuální kontakt osob opačného pohlaví, který je chápán jako vyzývavost. Pozdrav je projevem zdvořilosti a vyjádřením dohody. Podání ruky při setkání nebo loučení není obvyklé. Ortodoxní muslimové často jako vyjádření pozdravu kladou ruku na srdce. Muslimové, kteří odmítají podání ruky, mají obvykle založené ruce za zády. Podávání věcí levou rukou, která je v islámské kultuře nečistá, je považováno za urážlivé nebo nevychované. (Kutnohorská 2013, s. 100-102)

5.2 Psychické změny

Působením různých zátěží může dojít k narušení psychické rovnováhy, která se projevuje změnou prožívání, uvažování i chování. (Vágnerová 2004, s. 48)

5.2.1 Stres a frustrace

Migrace je vždy zdrojem stresu a frustrace. Z psychologického hlediska lze stres chápat jako stav nadměrného zatížení či ohrožení. Mezi charakteristické znaky negativně prožívaných stresových situací lze zařadit pocity neovlivnitelnosti, nepředvídatelnosti, nezvládnutelnosti situace a nepříjemný tlak okolností vyžadujících příliš mnoho změn.

(Vágnerová 2004, s. 50) Člověk se do stresu dostává tehdy, pokud je míra zátěžové situace vyšší než schopnost nebo možnost jedince tuto situaci zvládnout. Jedná se o nadlimitní zátěž vedoucí k vnitřnímu napětí a ke kritickému narušení rovnováhy organismu. (Špatenková, a kol. 2004, s. 18) Podle toho, jak závažná je prožívaná situace, se mění i citové prožívání. Ve vztahu k očekávané budoucnosti dochází ke zvýšení úzkostnosti, obav a pesimismu, ve vztahu k přítomnosti, resp. minulým zážitkům pak k prohloubení depresivního ladění. Dlouhodobý stres se dále projevuje přecitlivělostí, větší zranitelnosti, podrážděnosti a výkyvy nálad, které vedou k extrémnímu reagování: stažení se či k výbušnosti a impulzivitě. Počáteční problémy, nenaplněná očekávání i ztotožnění s vlastní zemí odrazují imigranty od toho, aby si vytvořili kladný citový vztah k novému prostředí, potřebný k úspěšnému přizpůsobení se. Iluze o novém životě bývá zábranou v reálném hodnocení situace a rozpor mezi skutečností a očekáváním vede ke generalizovanému negativnímu hodnocení. (Vágnerová 2004, s. 660-661)

Pokud je člověku znemožněno dosáhnout uspokojení nějaké subjektivně důležité potřeby, ačkoli je přesvědčen, že tomu tak bude, dochází k frustrující situaci. Frustrace je neočekávaná ztráta naděje na uspokojení a vyvolává prožitek zklamání a stimuluje reakce zaměřené na vyrovnání nepříznivé bilance. (Vágnerová 2004, s. 48) Výrazný vliv na psychický stav imigrantů má neuspokojení citové jistoty a bezpečí, které za normálních okolností představují domov nebo blízcí lidé. Ztráta sociálních rolí a nejistota budoucího uplatnění představují zátěž v oblasti seberealizace. Delší nečinnost v zařízeních pro imigranty negativně ovlivňuje sebehodnocení a dochází ke snižování sebeúcty. Budoucnost se imigrantům jeví nejasná, nejistá a někdy i ohrožující. Migrací dochází ke ztrátě mnoha sociálních vazeb a vztahů a v případě, že není možný návrat do země původu, se tato ztráta může projevit jako ohrožení či zpochybnění identity. (Vágnerová 2004, s. 662)

Stres a zátěž, kterou s sebou přináší migrace, může vést ke vzniku různých reaktivních psychických a psychosomatických poruch. Objevují se úzkostné poruchy s projevy napětí a úzkosti, reaktivní deprese a s nimi spojený pesimismus a rezignace a v případě neodreagování nadměrné emoční zátěže i poruchy spánku a noční děsy. Zvýšené riziko vzniku psychosomatických poruch je zejména u dospělých ve věku 30 – 50 let. Zátěž z migrace zvyšuje rovněž sklon k nadměrnému pití alkoholu a užívání drog a kumulace různých obtíží. Pokud chybí naděje na zlepšení, zvyšuje se i riziko sebevražedného jednání. (Vágnerová 2004, s. 668)

5.2.2 Krize

Pokud dojde k narušení psychické rovnováhy v důsledku náhlého vyhrocení situace či kumulace a nárůstu problémů, objevuje se psychická krize, při které dochází k selhání adaptačních mechanismů, které dosud byly funkční, a člověk musí hledat jiné. (Vágnerová 2004, s. 53)

Pojem krize se často zaměňuje s pojmy, jako jsou konflikt, stres, deprese nebo trauma. Krizi lze vymezit jako reakci na situaci, kterou jedinec nemůže snadno řešit v rámci obvyklých strategií, kterými je zvyklý zvládat zátěž. Je stavem ryze subjektivním, protože každý jedinec vnímá svůj vnitřní svět a své okolí naprosto odlišně. To, co je pro někoho bezvýznamná životní epizoda, pro druhého může znamenat příčinu dezintegrace osobnosti. Krizí je tedy taková situace, kterou jedinec za krizi považuje. Sestavit úplný výčet událostí, které mohou být příčinou vzniku krize, není možné. Příčiny krize mohou být vnější i vnitřní. V případě vnějších příčin se může jednat o ztrátu, kdy je jedinci odnímán nějaký objekt, např. opuštění, ztráta zaměstnání apod., nebo o volbu, kdy se mu nabízí objektů více. Příčinou může být i jakákoliv změna vnějších podmínek oslabující efektivitu regulativních mechanismů, jakou je např. změna zdravotního nebo rodinného stavu. (Špatenková, a kol. 2004, s. 18-21) Psychickou krizi doprovází negativní citové prožitky. Dochází k narušení pocitu jistoty a bezpečí, objevuje se úzkost, zoufalství a beznaděj. Mění se i uvažování a hodnocení situace. Jedinec bývá ochromen, má pocit bezmoci a bezradnosti a není schopen krizi zvládnout. Pokud je silně emocionálně ovlivněn, může dojít i ke změně jednání, které může být buď utlumené, nebo naopak afektivně výbušné, impulzivní a zkratkovité. (Vágnerová 2004, s. 53)

Špatenková a kol. (2004, s. 23) vymezují krize vývojové, situační a kumulované. Krize vývojové jsou neoddělitelnou součásti lidského života a týkají se všech. Jsou předpokládány a očekávány a někdy i považovány za příjemné a pozitivní. Podle Caplana (in Špatenková, a kol. 2004, s. 23) se krize stává krizovou, pokud se jedinec při realizování důležitých životních cílů setká s překážkami, které není schopen překonat s pomoci jemu známých strategií a způsobů a v důsledku toho u něj dochází ke ztrátě emoční rovnováhy a dezorganizaci. Prožívání krize začíná krátkodobým zvýšením napětí a neklidu z důvodu nedostačujících vědomostí, dovedností a schopností při konfrontaci s událostí. Následně se jedinec domnívá, že není schopen situaci zvládnout a cítí se neúspěšný. Snižuje se jeho sebevědomí a pocit napětí narůstá. Napětí se stále zvyšuje a dochází k mobilizaci všech psychických rezerv k hledání nových způsobů řešení situace. Pokud snažení nevede k překonání krize, anebo k jejímu odmítnutí, stává se napětí nesnesitelným.

Reakce na krizovou situaci probíhá zpravidla ve čtyřech etapách: šoková fáze, fáze emoční reakce, fáze zpracování krize a fáze nové orientace. Podstatou první fáze je mechanismus popírání. I když to navenek může působit, že dotyčný jedinec má svůj život pod kontrolou, jeho psychiku ovládá chaos a napětí. Jedinec může vykazovat bezcílnou aktivitu nebo dochází k jistému druhu apatie, kdy jsou narušené vztahy se sociálním okolím a dochází ke stahování se ze sociálních kontaktů. V druhé fázi dochází ke konfrontaci s realitou, kdy se jedinec pomoci mechanismu popírání, potlačování a racionalizace pokouší přizpůsobit nové skutečnosti. Pokud je sociální opora nedostatečná, může se jedinec ocitnout v izolaci a krize může přejít do chronické podoby. Ve fázi zpracování krize se jedinec osvobozuje od traumatických prožitků a začíná projevovat zájem o budoucnost. V poslední fázi jedinec získává zpět své sebevědomí a navazuje nové sociální kontakty. Hranice mezi fázemi jsou plynulé a prolínají se. (Špatenková, a kol. 2004, s. 26)

Situační krize lze obtížně předpovídat, mohou se objevit kdykoliv a kdekoliv, nezávisle na vývojovém stádiu jedince. Významnou úlohu hraje především to, do jaké míry jsou dané události jedincem vnímány jako negativní. Pokud je prožívání aktuální traumatické události komplikováno nebo zintenzivňováno vzpomínkami na předchozí ztráty, jedná se o krizi kumulovanou. Vzpomínky na minulou ztrátu, které nebyly dostatečně zpracovány a byly vytěsněné mimo vědomí, se promítají do aktuálního prožívání. Jedinec, který se vyrovnává s kumulovanou krizí, reaguje na svou situaci depresí, apatií a bezradností. Nemá dostatek energie, aby se současné situaci postavil a bral ji jako výzvu. Vyhýbá se řešení, cítí strach ze sociálních kontaktů a nemá motivaci něco změnit. Objevuje se sebelítost a obviňování druhých. (Špatenková, a kol. 2004, s. 27)

5.2.3 Posttraumatický stresový syndrom

Je-li člověk vystaven nějaké traumatizující události, tj. náhle vzniklé situaci, která pro něj má výrazně negativní význam, dochází k určitému poškození nebo ztrátě. Taková situace, se projevuje především potížemi v emoční oblasti. Traumatizovaný jedinec ztrácí pocit jistoty a bezpečí, prožívá úzkost z obav o budoucnost a truchlí nad ztrátou něčeho důležitého. Jeho uvažování je ovlivněno především citovými prožitky, je narušena jeho objektivita a může se stát nekritickým a nesoudným. Takové změny s sebou přinášejí i změnu chování, které bývá zaměřeno na únik před další traumatizující události. Jedinec se bude izolovat nebo se bude chovat útočně a agresivně. Celková změna životní situace se

může stát zdrojem stresu a v důsledku toho může vzniknout posttraumatická stresová porucha. (Vágnerová 2004, s. 52)

Imigranti z válečných oblastí nebo totalitních režimů přicházejí s negativními zkušenostmi, které mohou mít charakter posttraumatického stresového syndromu. Posttraumatická stresová porucha (PTSD) je oddálenou reakcí, tj. je projevem nedostatečného zpracování závažné traumatické zkušenosti, která se projevuje přetrváváním psychických a somatických potíží. Nezpracovaný traumatický zážitek působí rušivě, i když je vytěsněn z vědomí. (Vágnerová 2004, s. 431) PTSD může vyvolat přírodní nebo člověkem vyvolaná katastrofa, boj, vážné neštěstí, přítomnost u násilné smrti jiných osob, mučení, terorismus, znásilnění nebo jiný zločin. Kromě intenzity a výjimečnosti podnětu sjednocuje uvedenou skupinu jevů i zážitek naprosté lidské bezmoci. Posttraumatickým příznakem mohou být vracející se vzpomínky na událost, nadměrná ostražitost, citové zmrtvení a sociální stažení, vyhýbání se čemukoliv, co připomíná událost, a pocity viny za přežití či chování související s přežitím. (Baštecká in Valenta, a kol. 2003, s. 101-105)

Součástí PTSD jsou změny v sebehodnocení a hodnocení okolního světa. Takto postižení lidé mají sklon ke zkratkovitým závěrům, dochází k nepřiměřené generalizaci určité zkušenosti, své zkušenosti interpretují vztahovačně a egocentricky a mají sklon k absolutizujícímu černobílému hodnocení. Převažuje otupělost a lhostejnost a může docházet k prohloubení komplexně negativního hodnocení včetně snížení vlastního sebevědomí a sebeúcty. (Vágnerová 2004, s. 433)

Při PTSD dochází také ke změnám v chování. Může se zvýšit sklon k agresivnímu jednání, napětí a podrážděnost se ventilují výbušnosti a afektivními reakcemi i na běžné a nevýznamné podněty. Může dojít ke ztrátě zájmu o jakoukoliv činnost a vyhýbání se i běžnému dění. Z pocitu nepochopení rovněž dochází k tendencím vyhýbat se kontaktům s lidmi a izolace od běžného společenského dění. (Vágnerová 2004, s. 434)

Změny v osobnosti charakterizují úzkost, nejistota a zvýšená ostražitost. Osoby s PTSD jsou ve vztahu k lidem nedůvěřivé a podezíravé a může se objevit i tendence ke vzniku nadměrné závislosti na jiné osobě. Vytváří se déletrvající pocit prázdnoty a beznaděje a mohou se objevit i pochybnosti o smyslu života. Jedinec nepříznivě hodnotí nejen přítomnost, ale i budoucnost, od které nic neočekává. (Vágnerová 2004, s. 436)

5.2.4 Kulturní šok

Během bezprostředního kontaktu s neznámou kulturou prožívají imigranti traumatický proces adaptace na změnu, tzv. kulturní šok a jejích vnitřní identita hledá nové dimenze. Tato stresová situace se dotkne každého, kdo se ocitne v neznámém prostředí a je rychlou a prudkou reakcí na tuto změnu. Tento proces není jednorázový, ale může trvat týdny až měsíce, a jeho průběh závisí na tom, jak jsme schopni přijmout změny, které nás v cizím prostředí obklopují. Může mít posttraumatizující dopad a nese s sebou i psychosomatické obtíže. (Kutnohorská 2013, s. 73-74)

Antropolog Kalervo Oberg (in Kutnohorská 2013, s. 74), který se tomuto problému věnoval, popisuje kulturní šok jako pocit úzkosti vznikající při ztrátě kontaktu jedince s lidmi, zvyky, hodnotami a normami při přestěhování do cizího prostředí. Oberg ve své studii kulturního šoku uvádí čtyři odlišné fáze emocionálních reakcí spojených s pobytem v jiné kulturní společnosti. První je fáze „medových týdnů“, kde je důraz položen na počáteční euforické reakce jako okouzlení, fascinace nebo nadšení. Druhá je fáze krize provázená pocity nepříjemnosti, frustrace, úzkosti a hněvu. Krizi následuje fáze zotavení, která zahrnuje odhodlanost a kulturní učení. Poslední je fáze přizpůsobení, odrážející potěšení z fungujících schopností v nových životních podmínkách.

Mezi negativní aspekty kulturního šoku lze zařadit napětí v důsledku nezbytné psychologické adaptace, pocity ztráty a pocity deprivace ve vztahu k přátelům, společenskému postavení, povolání a majetku. Dále pak odmítnutí přátel z nové kultury, zmatek v rolích, hodnotách, pocitech a identitě, překvapení, úzkost a dokonce i odpor a rozhořčení z poznatků o kulturních rozdílech a pocity bezmoci kvůli neschopnosti vyrovnat se s novým prostředím. Ačkoli kulturní šok přináší značné obtíže, je příležitostí k vytvoření nových životních cílů a nové hierarchie hodnot. (Kutnohorská 2013, s. 77)

5.2.5 Sebevražedné myšlení a chování

Stres a zátěž vyplývající z migrace a kumulace různých obtíží, zejména pokud chybí naděje na zlepšení, je přítomna ztráta sociálních vazeb a sociokulturní vykořenění, u migrantů zvyšují riziko sebevražedného myšlení a chování.

Suicidální jednání, v širším slova smyslu rovněž sebevražedné chování, spolu se sebepoškozováním patří mezi nejzávažnější projevy autoagrese. Suicidální chování představuje širší pojem a vedle dokonaných suicidií zahrnuje i suicidální pokusy, nápady, myšlenky, fantazie, výroky a proklamace, aniž by muselo dojít k vlastnímu sebevražednému aktu. (Fischer, Škoda 2014, s. 59) Podle Vágnerové (2004, s. 496) lze

suicidální chování chápat jako krajní reakci na subjektivně významnou zátěž, která představuje ztrátu nebo ohrožení nějaké osobně důležité hodnoty, která vede k pocitu ztráty smyslu dalšího života. Jedná se o poruchu postoje k vlastnímu životu ve formě komplexní obranné reakce, která zahrnuje únikový, útočný anebo násilný způsob řešení. Suicidium (sebevražda) pak představuje vědomé a úmyslné ukončení vlastního života. (Fischer, Škoda 2014, s. 59)

Suicidální myšlenky jako forma suicidálního chování jsou intenzivní a obtížně odklonitelné a dotyčný se jimi zabývá většinu svého času. Jsou charakterizovány verbálními a neverbálními projevy toho, že se jejich nositel zabývá myšlenkami na sebevraždu. Pro posouzení jejich nebezpečnosti je důležitá jejich konkrétnost, tj. nakolik je jasná představa o možnostech sebevraždy, způsobu a místě provedení apod. Pokud je suicidium konkrétně připravováno, pak hovoříme o suicidálních tendencích, které představují další krok v suicidálním chování. (Koutek, Kocourková 2003, s. 28)

Suicidální pokus je dalším stupněm suicidálního chování. Lze ho definovat jako život ohrožující akt s úmyslem zemřít, ale bez letálního konce. Suicidální pokus se vyskytuje nejčastěji v první polovině života, je častější u žen a jsou k němu využívané metody jako např. intoxikace medikamenty. Motiv suicidálního pokusu ve většině případů bývá z oblasti interpersonálních vztahů a dochází k němu nejčastěji ze spontánního a málo promyšleného rozhodnutí. Suicidální pokus, u něhož není přítomen úmysl zemřít, je parasuicidium, tj. jedná se spíše o sebepoškození, které může nešťastnou náhodou skončit letálně. Další formou suicidálního pokusu může být předstírání suicidálního jednání, které nebývá spojeno s autoagresivními projevy a jehož účelem je něčeho dosáhnout nebo se vyhnout něčemu nepříjemnému. (Koutek, Kocourková 2003, s. 29)

Dokonané suicidium je charakterizováno jako sebepoškozující akt s následkem smrti s vědomým úmyslem zemřít. Dokonané suicidium na základě předchozího bilancování, kdy stávající situace se dotyčnému zdá být neúnosná pro další život, označujeme za bilanční sebevraždu. Sebevražda v normálním duševním stavu na základě motivů vycházejících z reality se označuje jako biická sebevražda. (Koutek, Kocourková 2003, s. 31)

Dalšími formami sebevražedného chování je účelové, demonstrativní a zkratkovité suicidální jednání. Účelové a demonstrativní suicidální jednání je charakterizováno jako jednání, jehož cílem není smrt, ale vyřešení svízelné situace. Při účelovém suicidálním jednání je tento cíl sledován nevědomě, při demonstrativním pak vědomě, ale v obou případech může toto jednání skončit smrti. Při zkratkovitém suicidálním jednání jedinec jedná bez jakýchkoliv odboček a nezamýšlí se nad jinými možnostmi, výhodami nebo

nevýhodami takového jednání, které vede co nejrychleji ke stanovenému cíli. (Koutek, Kocourková 2003, s. 31-32)

Sebevražedné chování a zvýšení jeho rizika je podmíněno multifaktoriálně a závisí na kumulaci různých zátěží, ať už vrozených nebo získaných, a nezvládnutých aktuálních podnětech. Příčinami sebevražedného chování mohou být dědičnost v souvislosti s nějakou duševní poruchou nebo chorobou, těžké somatické onemocnění, sezonní a klimatické vlivy a příčiny sociálně psychologické. (Vágnerová 2004, s. 490) Někdy je spouštěcí moment jenom poslední z řady tíživých událostí. Pokud se v krátké době sejde příliš mnoho nepříznivých událostí za sebou, obrana jedince je oslabená a síly mohou být vyčerpané. V takové situaci se může událost, která se jindy zdá být bezvýznamná, stát praktický nesnesitelná. (Frankel, Kranzová 1998, s. 46)

Různé faktory a okolnosti se mohou ve svém účinku doplňovat a umocňovat. Pro dospělý věk jsou rizikovými faktory předcházející suicidální pokusy, násilnost metody, důkladnost plánu a přípravy, vážný úmysl zemřít, bizarnost metody, psychiatrické a somatické onemocnění, stres, životní situace, rodinný stav a rodinná historie. (Koutek, Kocourková 2003, s. 39) V dospělosti je za další rizikový faktor považován také nižší sociální status, nižší vzdělání a horší postavení v zaměstnání a nezaměstnanost. V suicidálním jednání není otázka náboženského přesvědčení rozhodující, ale význam pro takové jednání může mít příslušnost k nějaké sektě. Za rizikový faktor pro dokonané suicidium bývá považováno mužské pohlaví, zatímco ženy jsou více ohroženy suicidálním pokusem. (Koutek, Kocourková 2003, s. 43)

V období mladé dospělosti mezi nejzávažnější faktory zvyšující riziko suicidálního chování patří faktory sociální. Pravděpodobnost vzniku sebevražedného jednání může být v důsledku neuspokojivých sociálních vztahů, kdy se může jednat o nedostatek spolehlivých a bezpečných vztahů, chybějící sociální oporu nebo nefunkční či patologické zázemí. Dalšími sociálními faktory mohou být dysfunkční rodina, násilí v rodině a vzorce chování spojené se suicidalitou, které ovlivňují jednotlivce v průběhu jeho socializace. Ztrátu sociálních vazeb, kdy vlivem migrace dochází ke ztrátě společenských kontaktů, a celkové sociokulturní vykořenění lze považovat za další sociální faktor zvyšující pravděpodobnost suicidality. (Fischer, Škoda 2014, s. 60)

Sebevražedné chování je nejčastěji motivováno únikem ze zátěžové situace, která se dotyčnému jedinci zdá být bezvýchodná a bez další perspektivy. Dotyčný ztrácí smysl života a situaci řeší potlačením pudu sebezáchovy a zničením vlastního života. Dalším důvodem může být snaha na sebe upozornit z důvodu neuspokojení některé z potřeb jedince, jako jsou potřeby sounáležitosti a lásky, v případě strádání v oblasti potřeb

materiálních nebo potřeb bezpečí a jistoty. Zde se pak jedná spíše o demonstraci, která může nabýt charakteru vydírání druhých a kdy ve skutečnosti jde o jednu z forem agrese. (Fischer, Škoda 2014, s. 60)

Postoj k suicidálnímu jednání závisí na genderové roli, neboť pro muže a ženy nemá sebevražda stejný význam. Ženy a muži mívají jiné motivy a obvykle si volí i jiný způsob sebevraždy. Motivem pro ženy jsou častěji potíže v citových vztazích, u mužů převažuji spíše problémy v oblasti seberealizace, nezaměstnanost, ztráta sociálního statusu apod. Liší se i tendence reagovat suicidálním jednáním v různých životních fázích. V mladé dospělosti sklon k takovému jednání u žen klesá. Nestejný bývá i způsob vyrovnání se se zátěžemi. Zatímco ženy reagují emotivněji a mají tendenci hledat pomoc, pro muže je tento způsob sociálně méně přijatelný a preferují jiná a ne vždy účelná řešení, např. únik do alkoholu apod. Odlišnost postoje a jiných prostředků se projevuje větší četnosti dokonaných sebevražd u mužů a větší četnosti suicidálních pokusů u žen. (Vágnerová 2004, s. 493) Monestier (2003, s. 189) to vysvětluje tím, že žena si obvykle nepřeje smrt ve smyslu destrukce a zničení, ale chce utéci, zapomenout, uniknout před svým životem a dlouho, velice dlouho spát.

Monestier (2003, s. 189) dále uvádí, že v oblasti sebevražd je kromě pohlaví rozhodující i rasa a že nemalou úlohu v této oblasti hraje také religiozita. Nejnižší sebevražednost vykazují africké země, zatímco Asiaté jako celek se zabíjejí častěji než všechny ostatní rasy, přestože země vykazující nejvyšší míru sebevražednosti obývá bílá rasa. Podle Monestiera obecně vyšší míru sebevražednosti vykazují imigranti, a často je vyšší než v zemích jejich původu.

Jak již bylo uvedeno, imigranti bývají velice religiózně zaměření. Ačkoliv otázka náboženského přesvědčení v suicidálním chování není rozhodující, existuji rozdíly v četnosti sebevražd u jednotlivých náboženství. Podle Monestiera (2003, s. 190) je suicidální chování méně časté u muslimů než u buddhistů a čísla týkající se protestantů jsou vyšší než u římských katolíků. Náboženství v suicidálním jednání může hrát také roli pozitivní, protože většina oficiálních náboženství sebevraždu zakazuje. Negativní roli v otázce sebevražedného jednání může hrát příslušnost k nějaké sektě. Ve světě byla zaznamenána řada hromadných sebevražd souvisejících s příslušnosti k sektě, a lze se setkat s různými představami o posmrtném životě, které mohou vést k usnadnění sebevražedného jednání. (Koutek, Kocourková 2003, s. 43)

5.2.6 Obranné reakce a způsob zvládání zátěžové situace

Různé způsoby vyrovnání se zátěží vycházejí ze dvou základních mechanismů, kterými jsou útok a útěk. Útok vyjadřuje tendenci s ohrožující a nepřijatelnou situací bojovat. Jedinec může zaútočit přímo na zdroj ohrožení, anebo se zaměřit na náhradní objekt. Agrese může být obrácena i vůči sobě samému v podobě sebeobviňování nebo v krajním případě až sebevražedných tendencí. Útěk vyjadřuje tendenci uniknout ze situace, která se jedinci zdá neřešitelná. Může jít o faktický útěk nebo přenesení odpovědnosti za řešení na jiného člověka. (Vágnerová 2004, s. 56) Významným způsobem se zde projevuje, jaká byla motivace k odchodu ze země. Motivace ke změně a k integraci je mnohem větší, pokud imigranti s návratem nepočítají. Adaptace na podmínky jiné země vyžaduje značné úsilí. Pokud se nakumuluje větší množství potíží, dochází častěji k preferenci izolace. Motivaci k tomuto jednání je potřeba obrany před potencionálním ohrožením a potřeba udržet si původní identitu, uchovat zvyky a tradice a tím i jistotu, kterou dosud poskytovaly. Pod vlivem stresu se může měnit i vztah k hostitelské zemi a v důsledku zklamání se původně pozitivní očekávání může změnit v nenávist. Hostilita narůstá s problémy a negativními zkušenostmi spojovanými s pocity nespravedlnosti a bezmoci. (Vágnerová 2004, s. 663)

Zvládání obtíží spojených s migrací usnadňuje jakákoli sociální opora, která zmírňuje riziko rozvoje deprese a beznaděje sdílením potíží. Významným faktorem jsou i osobnostní vlastnosti a preferované copingové strategie. (Vágnerová 2004, s. 663) Coping je vědomou volbou určité strategie zvládání zátěžové situace. Copingová strategie, zaměřená na řešení problému, vyplývá z představy, že problém je možné řešit a že jedinec je schopen takového cíle dosáhnout. Při této strategii jedinec usiluje o samostatnost při jejím řešení, hledá faktickou pomoc nebo jen symbolickou podporu. Pokud si jedinec zvolí tuto strategii, obvykle zátěž i lépe zvládne. Copingová strategie, zaměřená na udržení přijatelné subjektivní pohody, vychází z představy, že problém není možno řešit a proto je nutné se s ním např. smířit, kdy smíření není vždy negativním řešením. U nejistých a úzkostných lidí se často vyskytuje strategie sebeznevýhodňování, kdy se jedinec pomocí předem vyloučené možnosti pozitivního řešení vyhýbá nepříjemnému prožitku selhání. Nevýhodou této strategie je zbytečná rezignace, omezení úsilí a reálně vyšší pravděpodobnost neúspěchu. (Vágnerová 2004, s. 57)

Dalšími možnostmi obranných reakcí při řešení problémů jsou reakce, které nejsou plně uvědomované. Může jít o popření, kdy jedinec přijímá jen takové informace, které pro něj nejsou nepříjemné, nebo potlačení a vytěsnění myšlenek, pocitů a pohnutek, které jsou subjektivně nepřijatelné. Obrannou reakcí může být i fantazie nebo racionalizace, kdy

jedinec zátěžovou situaci zdánlivě logicky přehodnocuje. Sublimací dochází k transformaci nedostupného způsobu uspokojení v jiný, substitucí pak k nahrazení dostupným uspokojením. Regresí uniká jedinec na vývojově nižší úroveň chování, která obvykle vyjadřuje odmítnutí samostatnosti a větší potřebu závislosti na okolí. Identifikace je pokusem o posílení vlastní hodnoty, kdy si jedinec připisuje žádoucí vlastnosti a úspěchy jiné osoby, kterou obdivuje. Další obranou reakcí může být i projekce, která se projevuje tendencí promítat své vlastní obavy či názory do jednání jiných lidí, kdy jedinec své vlastní chyby připisuje druhým, nebo od nich očekává takové chování, ke kterému má sám sklony. (Vágnerová 2004, s. 58-59)

Reakcí na dlouhodobou zátěž obvykle bývá rezignace, kdy se jedinec něčeho předem vzdává a vyjadřuje bezmocnost, pasivitu a apatii. Oběti násilí obvykle mají tendence k izolaci, kdy se vyhýbají kontaktu se svým okolím, jsou nesrovnané se svou situací a nejsou schopné reagovat jinak. (Vágnerová 2004, s. 60)

5.3 Období mladé dospělosti a vývojové úkoly

Existuje mnoho rozdělení dospělého věku do určitých etap, které se překrývají a nastupují rozdílně u jednotlivých lidí. Mladá dospělost dle Vágnerové (2007, s. 11) zahrnuje období od 20 do 40 let. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 167) rozlišují časnou dospělost (zhruba od 20 do 25/30 let) a střední dospělost (asi do 45 let). V tomto období dle Vágnerové (2007, s. 9) mají tělesné změny jen malý význam na lidskou psychiku. Mnohem větší vliv na další rozvoj osobnosti mají sociokulturní podněty. Z biologického hlediska je důležitá proměna významu sexuality, která je důležitým aspektem partnerského vztahu a v určitém stupni vývoje osobnosti nabývá na významu její reprodukční složka. Z psychosociálního hlediska v mladší dospělosti probíhají změny osobnosti a změny v socializačním rozvoji. Dochází ke komplexnímu osamostatnění a dospělý člověk má relativní svobodu v rozhodování i chování. Je schopen a ochoten přijmout zodpovědnost za svá rozhodnutí a činy. Dosažení dospělosti je spojeno i s větší sebejistotou, sebedůvěrou a s realistickým odhadem svých vlastních sil a kompetencí, dospělý dokáže ovládat svoje emoce i jednání. Změny v socializačním rozvoji se projevují změnou vztahu s lidmi. Dospělý člověk přestává být závislý na své původní rodině, je otevřený novým kontaktům. V tomto období dochází k dalšímu rozvoji kognitivních kompetencí, ke stabilizaci emočního prožívání a k posunu v oblasti sebepojetí.

Mladší dospělost je obdobím značné diverzifikace psychosociálního vývoje. Předpokladem přijatelného rozvoje je učení získané zkušeností, které ovlivňují kognitivní

kompetence, emoční projevy, osobnostní vlastnosti i celkové sebepojetí. (Vágnerová 2007, s. 11-12) Kognitivní schopnosti se dostávají do fáze postformálního myšlení, kdy jedinec už nepotřebuje problém zjednodušovat a uvědomuje si i subjektivní význam problému a počítá s ním. (Vágnerová 2007, s. 19) Podle Labouvie-Viefa (in Langmeier, Krejčířová 2006, s. 174) v této etapě myšlení člověk netrvá na čistě formální a racionální logice, ale je schopen vyvozovat závěry jak z formálně logických premis, tak i z emočních prožitků a vzájemně je kombinovat. Stabilizace osobnostních vlastností, hodnot a postojů je spojena s individuálně specifickým způsobem chápání jednotlivých rolí. Veliký význam v tomto období má sladění individuace a socializace.

Mladá dospělost je dobou nadějí, otevřených možností a jejích postupného naplňování, ale i dobou rizika a zablokování dalšího vývoje. Dospělý má větší sociální prestiž, která je spojena s určitým sociálním očekáváním, a zvládnutí této role je náročnější a obtížnější. Stabilita dospělého závisí na uspokojivém naplnění potřeby stabilnějšího profesního postavení, uzavření nějaké formy trvalejšího partnerství a rodičovství. Období mladé dospělosti bývá označováno jako fáze intimity, jehož cílem je vytvoření takového vztahu, který by mohl sloužit jako zdroj citové jistoty a bezpečí. Dospělost je také fází generativity, protože jejím úkolem je subjektivně a objektivně vytvořit něco významného a něco po sobě zanechat. Po 30. roce života přichází období bilancování, jehož cílem je zhodnocení míry uspokojivosti vlastního života a kvality naplnění získaných rolí. Toto období lze charakterizovat jako fázi stabilizace zodpovědnosti a zaměření na dlouhodobé cíle. (Vágnerová 2007, s. 12-16)

5.3.1 Vývojové úkoly

V mladé dospělosti jsou nejdůležitějšími vývojovými úkoly zvládnutí profesní role, stabilní partnerství a rodičovství.

Schopnost zvládnout profesní roli je jedním z psychosociálních kritérií dospělosti. Profesní role se stává důležitou součástí identity a slouží jako zdroj sebepotvrzení a sebedůvěry. Profesní role uspokojuje různé základní psychické potřeby, jakými jsou např. potřeba změny a nové zkušenosti, potřeba sociálního kontaktu, potřeba seberealizace a smyslu života, potřeba samostatnosti a nezávislosti a potřeba otevřené budoucnosti. Vynucená nezaměstnanost snižuje sebehodnocení i sebejistotu a negativním způsobem mění návyky a postoje jedince. Ve vztahu k mužům má společnost větší nároky na zvládnutí profesní role, protože přetrvává tradiční požadavek ekonomického zabezpečení rodiny a žádoucí vyšší sociální postavení. Pracovní uplatnění žen není chápáno jako nutný

doplněk tradiční role manželky a matky, ale funguje jako další sociální zhodnocení, potvrzení jejích kompetencí. (Vágnerová 2007, s. 48-57)

Partnerství je nejdůležitější variantou intimního vztahu, v němž se člověk dokáže vzdát své samostatné identity. Je velmi důležitým prostředkem osobního rozvoje, kde jedinec může získat potřebné podněty k pochopení sebe sama i k realizaci osobního potenciálu. Zralý a realistický partnerský vztah může uspokojovat většinu základních psychických potřeb od potřeby orientace a učení, citové jistoty a seberealizace až po autonomii a potřebu otevřené budoucnosti. (Vágnerová 2007, s. 65-75)

Významným projevem generativity v dospělosti je rodičovství, které je důležitou součásti identity dospělého člověka. Rodičovská role významně přispívá k dalšímu osobnostnímu rozvoji a dospělému přináší mnoho důležitých zkušeností. Ovlivňuje jeho uvažování, emoční prožívání a další role i mezilidské vztahy. Rodičovství rozvíjí schopnosti sociální a emoční inteligence, flexibility a empatie, dále pak ochotu potlačit osobní potřeby a prohlubuje schopnost vytvoření hlubokého a trvalého citového vztahu. Rodičovství může vést k uspokojení všech základních psychických potřeb, ale zároveň může jejích uspokojení blokovat. (Vágnerová 2007, s. 108-110)

6 Role pedagoga volného času v zařízení pro zajištění cizinců

Podle zákona o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. je pedagogickým pracovníkem osoba, která vykonává přímou vyučovací, výchovnou, speciálně-pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost. Předpokladem je přímé působení na vychovávaného, vzdělávaného jedince. V zařízeních pro zajištění cizinců Správy uprchlických zařízení vykonává přímou pedagogickou činnost pedagog volného času, který patří do skupiny sociální služby oddělení práce se zajištěnými cizinci. (Pokyn ředitele SUZ č. 5/2014)

6.1 Pracovní náplň pedagoga volného času

Cílem volnočasových aktivit v zařízení pro zajištění cizinců je poskytovat jedincům možnost smysluplného trávení času a tím předcházet vzniku rizikového chování, sociálně patologických jevů a minimalizovat napětí a potencionální konflikty v zařízení. Aktivity v zařízení mohou být organizované, zajištěné pedagogem volného času nebo smluvními organizacemi, a aktivity neorganizované, jako součást koordinovaného programu nebo spontánní činnosti jedinců, kteří si k tomuto účelu vypůjčují k tomu příslušný materiál. (Pokyn ředitele SUZ č. 9/2016)

Při přípravě volnočasových aktivit v zařízení pro zajištění cizinců se posuzují jejích bezpečnostní rizika a na základě těchto rizik, organizačních a provozních dopadů se aktivity v zařízení pro zajištění cizinců člení do tří kategorií. Do první kategorie jsou zařazené aktivity, při jejichž provozování není zapotřebí předmětů způsobilých vážně ohrozit zdraví nebo život člověka nebo poškodit majetek a u nichž není nutná přítomnost vedoucího aktivity. Mezi aktivity první kategorie patří např. sledování televize, stolní a deskové hry, sledování projekce filmů apod. Při organizování aktivit z druhé kategorie je nutná občasná či stálá přítomnost vedoucího aktivity. Jedná se o činnosti, při jejichž provozování není zapotřebí předmětů způsobilých vážně ohrozit zdraví nebo život člověka nebo poškodit majetek. Mezi tyto aktivity lze zařadit např. badminton, soft tenis, ringo, přednášky apod. Aktivity, které jsou svojí povahou (fyzicky náročná nebo kolektivní činnost) nebo vzhledem k používanému vybavení potencionálně rizikové a mohly by způsobit újmu na zdraví nebo poškodit majetek, jsou zařazené do třetí kategorie. Při provozování aktivit z této kategorie je nutná stálá přítomnost vedoucího aktivity. Jedná se o kolektivní míčové hry konané na hřišti, aktivity ve výtvarné nebo šicí dílně, aktivity v posilovně apod. (Pokyn ředitele SUZ č. 9/2016)

Pedagog volného času v zařízení pro zajištění cizinců vykonává komplexní pedagogickou, diagnostickou a preventivní činnost v oblasti volného času včetně prevence rizikového chování a sociálně patologických jevů, vyplývající z dlouhodobého pobytu cizinců v zařízení. Při výtvarné, sportovní, kulturní, tvořivé a výchovně-vzdělávací volnočasové činnosti pedagog volného času pedagogicky a metodicky vede jedince a dbá o jejich bezpečnost a dodržování pracovních postupů. Pedagog volného času poskytuje také konzultační činnost a specializovanou odbornou pomoc zajištěným cizincům. S ohledem na aktuální složení cizinců v zařízení, jejich zájmy a potřeby tvoří programy volnočasových aktivit, odpovídá za provoz výtvarných dílen a dalších prostor určených pro volnočasové aktivity a zajišťuje jejich vybavení potřebným materiálem. Při realizaci některých volnočasových aktivit spolupracuje také se státními i nestátními institucemi. Aktivně se podílí na přípravě a organizaci výstav prací zajištěných cizinců vzniklých při volnočasových aktivitách. (Pokyn ředitele SUZ č. 5/2014)

6.2 Kompetence pedagoga volného času

Pedagogické kompetence jsou součásti pedagogické způsobilosti, která je souhrnem potřebných specifických schopností, dovedností a vědomostí umožňujících plnění běžných i netradičních úkolů v profesi pedagogického pracovníka. (Lazarová 2008, s. 22)

Podle Piťhy a Heluse (in Lazarová 2008, s. 22) má být pedagogický pracovník způsobilý reflektovat účinky své osobnosti, svého záměrného a mimoděčného jednání s druhými na jejich prožívání a postoje a na klima ve skupině, a to s důrazem na odhalování možností dělat věci jinak, adekvátněji. Má být způsobilý druhé účinně motivovat, interpretovat příčiny a souvislosti problémů v chování, realizovat variantní strategie jejich řešení a pracovat s široce rozrůzněnou populací. Mezi další kompetence patří také způsobilost praktikovat vůči druhým orientující a rozvíjející formy jejich hodnocení, způsobilost ujednocovat své aktivity se zřetelem k integrujícím výchovným cílům.

Při řešení netradičních úkolů a profesionálního zvládání situací pomáhání a krize jsou kompetence pedagogického pracovníka vymezené jako osobnostní nebo sebereflektivní kompetence, zahrnující mimo jiné sociální dovednosti. Švec (in Lazarová 2008, s. 25) mezi ně řadí empatii, asertivitu, prosociální dovednosti a dovednosti sociálně komunikativní.

Schopnost jednat s lidmi, udržet si autoritu, vést jiné lidi, být pozitivním vzorem, být psychicky odolný a vyrovnaný aj., to vše by měl splňovat pedagog volného času. Mezi

vlastnosti, které jsou podmínkou úspěšného vykonávání pedagogického povolání, patří schopnost empatie, komunikativnost tj. dovednost verbálního i neverbálního sdělování a umění naslouchat, přiměřená míra dominantnosti, odolnost a stabilita. Pedagog volného času by měl být nekonfliktní, pozitivně laděný a s převahou kladných emocí, měl by mít pozitivní vztah k lidem, projevovat opravdový zájem o jejích osudy a mít radost ze vzájemného kontaktu. Pro pedagogy pracující s lidmi ve volném čase jsou zvláště žádoucí vlastnosti jako schopnost přizpůsobení se proměnlivým podmínkám, aktivnost, iniciativnost, průbojnost, tvořivost, nápaditost a fantazie. Pedagog volného času by měl být hravý, se smyslem pro humor a fyzický zdatný. V neposlední řadě by měl zvládat dovednosti a techniky účinného jednání. (Hájek, Hofbauer, Pávková 2011, s. 134-136)

6.3 Pomoc a sociální kontrola

Nabízení pomoci i přebírání kontroly jsou profesionální způsoby práce, které jsou potřebné a mají své místo. Cokoli, co pracovník při práci s klientem udělá, patří do jedné nebo do druhé kategorie. Pro pracovníka je užitečné umět rozlišovat mezi nabízením pomoci a přebíráním kontroly. (Úlehla 2004, s. 20)

Protože je pedagog volného času klientovi fyzicky blízko, ocitá se často v situaci, kdy je klientem požádán o pomoc nebo radu. Úlehla (2004, s. 21) definuje pomoc jako *„dojednaný způsob společné práce, kterou si klient přeje, pracovník ji nabídl a klient zvolil“*. Základem úspěšné práce při řešení problému klienta je participace klienta na formulaci cílů. Pomáhání zahrnuje hledání pomoci a předpokládá spolupráci pedagoga volného času a klienta. (Lazarová 2008, s. 11)

Úlehla (2004, s. 33) uvádí čtyři různé způsoby pomáhání: vzdělávání, poradenství, doprovázení a terapii. Vzdělávání je spoluprací, kdy klient zjistí, že má mezery ve svých znalostech, zkušenostech a vědomostech a chce je doplnit. A tak přichází a žádá „pomoz mi rozšířit mé možnosti“. Pedagog volného času v tomto případě pomáhá předem připravenými zásobami vědomostí. Poradenství je spoluprací, kdy klient pociťuje překážky, které mu znemožňují dosáhnout cílů. A tak přichází a žádá „pomoz mi využit mých možností“. Pedagog volného času pomáhá spoluvytvářením rad. Doprovázení je spoluprací, kdy klient přichází pro pomoc v souvislosti s těžkostí, kterou nelze změnit. A tak žádá „pomoz mi nést můj osud“. Pedagog volného času pomáhá jako nosič „břemene“ přijetím, podporou a stabilitou. Pokud si klient přeje zbavit se svého trápení a umenšit svou bolest, pak se jedná o pomoc formou terapie. V tomto případě klient přichází a žádá „pomoz mi ukončit mé trápení“. Pedagog volného času pomáhá otevíráním

nových možností, jak věcem rozumět. (Lazarová 2008, s. 16) Přestože obecně terapie v prostředí volnočasových institucí není vhodná, je třeba si uvědomit, že v prostředí zařízení pro zajištění cizinců je volný čas mnohem těsněji propojen s každodenním životem. Tato skutečnost vyplývá z toho, že klienti se nemohou rozhodnout zařízení opustit, a jsou tak v situaci, kdy volný čas tvoří většinu jejich dne.

Hranice mezi jednotlivými způsoby pomoci je mnohdy nejasná. S ohledem na přání klienta, na své vlastní schopnosti, na možnosti a na vůli pedagog volného času flexibilně volí způsob pomoci. (Lazarová 2008, s. 16) Dříve, než začne pomáhat, by si měl zodpovědět otázky, zda má schopnosti a pravomoci pomoci klientovi s jeho problémem, zda může a chce věnovat požadovaný čas, schopnosti a úsilí vyjádřenému cíli, zda jeho pracovní podmínky odpovídají takové práci a zda jedná v souladu s posláním instituce a s etickými normami. Teprve poté může pedagog volného času přistoupit k domluvě na „zakázce" s klientem. Vyjasnění cílů a metod pomáhání a stanovení kritérií pro kontrolu naplnění cílů má centrální význam pro účinnost pomáhání. (Lazarová 2008, s. 43)

V případě migrantů, má-li být práce s nimi efektivní, by měla pomoc vycházet také ze znalosti sociokulturní specifičnosti těchto lidí, z jejich hodnot a norem. (Vágnerová 2004, s. 673) Každý, kdo pracuje s klientem z odlišné kultury, by měl rozpoznat a vážit si kulturních odlišností, neboť jeho přesvědčení i činnosti se mohou zásadně odlišovat od přesvědčení a činností klientů. Aby nedošlo k selhání interaktivní komunikace, je potřeba překonat kulturní překážky uvědoměním si těchto kulturních odlišností, chápat kulturní důvody chování klienta, být empatický a projevovat úctu ke klientům a jejích kultuře. K upevnění hrdosti, důstojnosti a sebevědomí všichni potřebujeme vědět, že si nás ostatní váží a respektují. Vypěstování potřebného vztahu vzájemné důvěry, otevřenosti a respektu vyžaduje také mít trpělivost. Nezbytností při práci s cizinci je také schopnost analyzovat své chování a uvědomovat si sebe sama a své vlastní kulturní hodnoty. (Kutnohorská 2013, s. 47)

Sociální kontrola, jako nezbytný prostředek limitování chování jedinců v rámci stanoveného řádu, který má zajišťovat fungování společenství a bezpečí jeho členů, je nevyhnutelná, potřebná a účelná. Někdy bývá nadbytečně uplatňována a omezuje jedince a brání rozvoji jeho autonomie. Pedagogové volného času ji někdy nadužívají v dobré víře, že tak dělají pro blaho klienta. (Lazarová 2008, s. 12)

Jak uvádí Úlehla, (2004, s. 33), mezi profesionální způsoby sociální kontroly patří opatrování, dozor, přesvědčování a vyjasňování. V případě opatrování přebírá na sebe pedagog volného času starost o klienta se vším všudy a bere klienta jako toho, kdo není schopen se o sebe sám postarat. Pedagog volného času tím na sebe bere odpovědnost

a kontrolu nad klientovými věcmi, starostmi i právy. V případě dozoru pedagog volného času přebírá kontrolu a dozírá nad tím, zda klient dodržuje vybrané normy či pravidla. Přesvědčováním si pedagog volného času bere na starost kontrolu toho, jak je klient motivován, jaké má a jaké by měl mít životní postoje, názory či hodnoty. Při vyjasňování jsou pedagogem volného času otevírané příležitosti k tomu, aby klient mohl zformulovat svá přání a objednávku. I když ještě klientova objednávka není slyšet, pedagog volného času vidí klientovy rozvinuté možnosti a snaží se ho podpořit.

Výše uvedené profesionální způsoby pomoci a sociální kontroly je třeba rozlišovat od způsobů neprofesionálních. Jedním z neprofesionálních způsobů pomoci je např. přátelský rozhovor, ve kterém se vyřeší spousta lidských trápení. Aby nedošlo k zneužití sociální kontroly, kdy pod záminkou prospěchu klienta a péče o něj pedagog volného času prosazuje své cíle, měl by mít každý volnočasový pedagog přebírající kontrolu jasno v řadě věcí. To, co si vezme na starost v rámci své profese, není dáno objektivní nutností, ale jeho vlastním rozhodnutím. Musí si být jist, o jaké normy, které zastupuje, se opírá jeho oprávnění přebírat starost, a zda nezaměňuje dovednosti profesionální kontroly za nátlak, manipulaci, vydírání apod. V neposlední řadě mu musí být jasné, kdy s přebíráním kontroly přestat. (Úlehla 2004, s. 40-41)

6.4 Sociální opora

Sociální oporou v širším slova smyslu se rozumí pomoc, která je poskytována druhými lidmi člověku, který se nachází v zátěžové situaci. Obecně jde o činnost, která tuto zátěžovou situaci člověku v tísni nějakým způsobem ulehčuje. (Křivohlavý 2001, s. 93)

Jak uvádí Mareš (2003, s. 44), sociální opora funguje třemi způsoby, které lze vysvětlit třemi modely: modelem zaměřeným na stresové situace, modelem přímého/hlavního účinku a modelem generickým. Model zaměřený na stresové situace předpokládá, že sociální opora funguje převážně ve stresových situacích a má tlumivý efekt. Podle Špatenkové (2004, s. 37) má sociální opora přímý vliv na snížení stresu nebo působí jako nárazník blokující, resp. tlumící vliv krizové situace. Model přímého/hlavního účinku předpokládá, že sociální opora pomáhá člověku neustále, ať je nebo není vystaven stresu. Sociální opora v tomto případě vyvolává přímý/hlavní efekt. Generický model předpokládá, že působení sociální opory je zprostředkované, kdy odlišné dispozice jedince, míra odolnosti vůči zátěži, způsoby chování v různých situacích, modifikují potřebu sociální opory, její poskytování i přijímání. Zde se jedná o nepřímý efekt sociální opory. (Mareš 2003, s. 44)

U sociální opory je třeba věcně i terminologicky rozlišovat mezi jejími pěti základními podobami: nabízenou, vyhledávanou, poskytovanou, získanou a vnímanou. Nabízenou oporou rozumíme oporu, kdy poskytovatel dává najevo příjemci svoji připravenost pomoci, protože rozpoznal, že příjemce je v nouzi a potřebuje pomoc. Vyhledávána opora je taková opora, o kterou si příjemce v nouzi různými způsoby říká, protože cítí, že zátěžovou situaci sám nezvládne a že mu síly nestačí. Poskytovanou oporou rozumíme aktivity, které poskytovatel uskutečňuje s cílem usnadnit jedinci zvládnutí zátěže. Získanou oporou rozumíme sociální oporu, kterou jedinec získává z vlastní iniciativy nebo z iniciativy okolí, kdy poskytovatel opory si sám všimne, že jedinec je v nouzi a poskytne mu pomoc. Vnímaná opora je taková opora, kterou jedinec postřehl, vnímá ji subjektivně a hodnotí ji jako něco, co mu pomáhá nebo nepomáhá, anebo co úplně chybí. (Mareš 2003, s. 43)

Křivohlavý (2001, s. 97) rozlišuje sociální oporu instrumentální, informační, emocionální a hodnotící. Instrumentální opora je konkrétní forma pomoci v podobě např. obstarání různých potřebných věcí, zařízením neodkladných záležitostí, které jedinec nemůže sám provést, apod. V případě opory informační je jedinci dodána informace, která mu může být nápomocna při orientaci v jeho situaci, nebo je naslouchán člověku v tísni, kdy se zjišťují jeho potřeby i představy o tom, co by pro něj bylo možné udělat. Pokud je člověku v tísni empatickou formou sdělována emocionální blízkost a laskavým jednáním je mu naznačována náklonnost a podána ruka, pak se jedná o oporu emocionální. Hodnotící oporou je příjemci sdělována úcta, je posilováno jeho kladné sebehodnocení a sebevědomí, je povzbuzován ve víře a naději a je podporována jeho snaha řídit věci podle vlastního přání.

Sociální opora je chápána jako jeden z nejdůležitějších pozitivních faktorů, ovlivňujících psychický i zdravotní stav člověka, jeho pohodu a kvalitu jeho života. Pozitivní vliv sociální opory na člověka v tísni je potvrzován většinou empirických prací. (Křivohlavý 2001, s. 104)

7 Výzkumné šetření

V praktické části bakalářské práce jsem se rozhodla provést výzkumné šetření mezi cizinci umístěnými v Zařízení pro zajištění cizinců Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra.

7.1 Cíle výzkumného šetření

Výzkumné šetření si klade za cíl popsat způsoby vnímání a prožívání dospělých cizinců ve vztahu k jejich umístění ve vybraném zařízení pro zajištění cizinců, popsat jejích představu podpory od pedagoga volného času a zhodnotit realizovatelnost takové podpory.

7.2 Metoda výzkumného šetření a sběr dat

K naplnění stanovených cílů je využit kvalitativní přístup. Termínem kvalitativní přístup rozumíme jakýkoliv výzkum či výzkumné šetření, jejichž výsledku se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. (Strauss, Corbinová 1999, s. 10) Švaříček a Šeďová (2007, s. 17) shrnují kvalitativní šetření takto: „*Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“

Metodou sběru dat pro výzkumné šetření jsou polostrukturované rozhovory realizované s vybranými cizinci zajištěnými v Zařízení pro zajištění cizinců.

Pro výběr zvolené metody sběru dat jsem se rozhodla hned z několika důvodů. Přímý kontakt s respondenty umožňuje lepší navázání důvěry a tím také možnost získat osobnější nebo důvěrnější informace a sledovat verbální i neverbální reakce respondentů během rozhovoru. Protože se jedná o respondenty s jiným mateřským jazykem, tak mi polostrukturovaný rozhovor umožnil v případě potřeby dovysvětlit respondentovi pokládané otázky, popřípadě požadovat dovysvětlení odpovědi ze strany respondenta, které nemuselo být správně porozuměno vlivem nepřesného překladu. Jak uvádí Hendl (2005, s. 164), pololostrukturovaný rozhovor je střední cesta mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem, vyznačující se definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací.

Sběr dat probíhal ve vybraném zařízení pro zajištění cizinců podle předem připraveného schématu rozhovoru (viz Příloha 1), který se skládal z části obsahující základní identifikační údaje a z části vztahujících se k cílům výzkumného šetření. Rozhovory probíhaly v češtině, ruštině, bosenštině a s pomocí najatého překladatele také v arabštině. Celkem bylo provedeno 8 rozhovorů v období tři týdnů. Délka rozhovorů se pohybovala v průměru okolo 45 minut.

Před samotným výzkumným šetřením jsem měla možnost v rámci volnočasových aktivit se s cizinci osobně setkat a seznámit se s nimi, což považují za důležité pro navázání kontaktu a k navození otevřenější a důvěrnější atmosféry. Během úvodního neformálního kontaktu jsem zajištěné cizince seznámila s účelem a smyslem výzkumného šetření.

Samotné provedení rozhovorů probíhalo v prostorách pro konání volnočasových aktivit, které jsou útulné a zajištěným cizincům známé. Přímo v místnosti, ve které probíhaly rozhovory, jsem byla přítomná pouze já a respondent, v případě potřeby pak překladatel, což pozitivně ovlivnilo ochotu respondentů odpovídat na pokládané otázky.

Negativní vliv na objektivnost zjištění výzkumného šetření, vzhledem k povaze zařízení, ve kterém jsou respondenti umístěni, mohlo mít zkreslení odpovědí z důvodu obav o zneužití poskytnutých informací. Další možné zkreslení se týká překladu odpovědí respondentů, kteří jsou cizími státními příslušníky s odlišným mateřským jazykem.

Před zahájením rozhovorů byl každému respondentovi opětovně zopakován účel, smysl a téma výzkumného šetření. Respondent byl dotázán, zda s rozhovorem dobrovolně souhlasí a zda souhlasí s nahráváním rozhovoru na diktafon. Každého respondenta jsem ujistila, že rozhovor je zcela anonymní a že po něm nebudou vyžadované žádné osobní údaje umožňující jeho následnou identifikaci, že toto šetření je pouze pro účely mé bakalářské práce a že v žádném případě jeho účast na něm nemůže negativně nebo jakýmkoli jiným způsobem ovlivnit jeho pobyt v zařízení. Dále byl respondent ujištěn, že pokud na nějakou otázku nebude chtít odpovědět, může ji odmítnout. Poté, co byl respondent seznámen s povahou a veškerými případnými důsledky své účasti ve výzkumném šetření, bylo přikročeno k samotnému rozhovoru.

Před analýzou získaných dat bylo nutné data převést z audionahrávky do lépe zpracovatelné podoby, tj. do písemné elektronické podoby. Nahrané rozhovory byly přepsané doslovně, bez úprav nespisovného jazyka. Pro analýzu dat získaných kvalitativním šetřením byla vybraná metoda otevřeného kódování. Strauss a Corbinová (1999, s. 43) definují otevřené kódování jako *„část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomoci pečlivého studia údajů“*. Během otevřeného kódování jsou

údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech reprezentovaných údaji. Po identifikaci určitých jevů v údajích se seskupují pojmy, které se zdají příslušet stejnému jevu. Tento proces seskupování pojmů se nazývá kategorizace. (Strauss, Corbinová 1999, s. 46-48) K otevřenému kódování byl použit počítačový program ATLAS.ti Free Trial Version (viz Obrázek 1).

Obrázek 1: Proces vytváření kódů

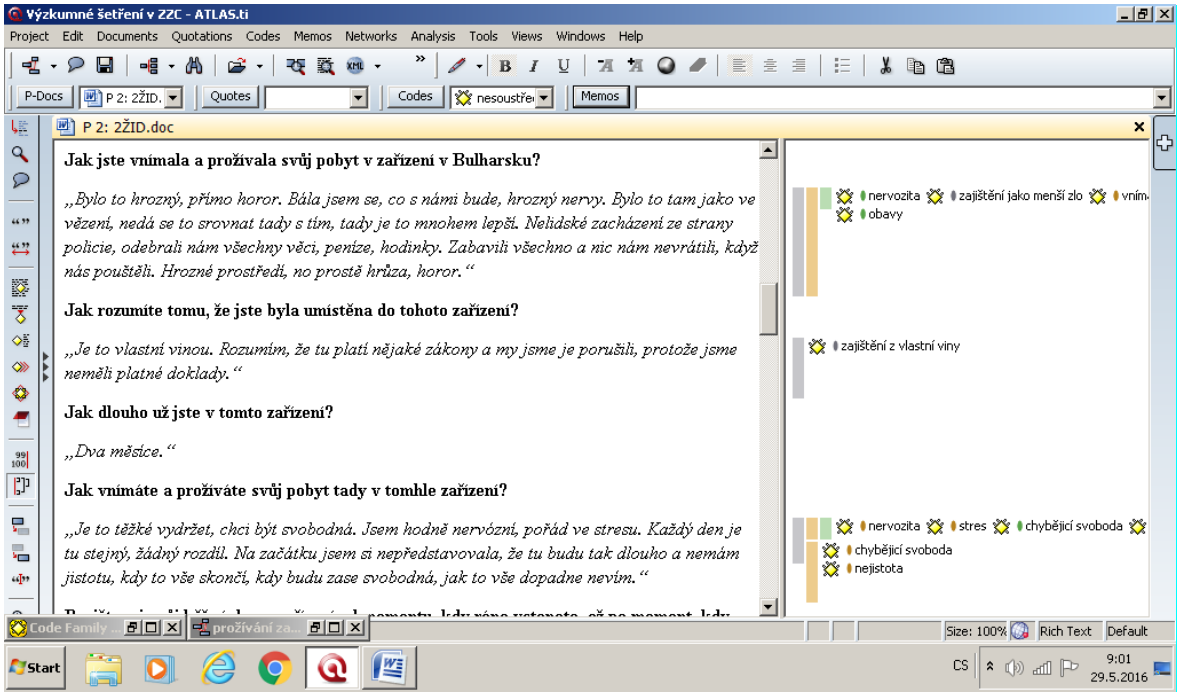

7.3 Vzorek výzkumného šetření

Výzkumný vzorek se skládá z osmi respondentů. Kritériem výběru výzkumného vzorku byl věk respondentů a delší pobyt v zařízení pro zajištění cizinců. Vybíráni byli muži a ženy v období mladší dospělostí (od 20 do 40 let). Délka pobytu respondentů v zařízení pro zajištění cizinců se pohybovala od 21 do 60 dnů. K zaručení anonymity a k znemožnění identifikace není uveden konkrétní věk respondentů a některé další údaje.

1ŽUD: vdaná žena původem z Ukrajiny. S manželem a synem do České republiky přijeli legálně zhruba před osmi měsíci, kdy žádali o azyl z bezpečnostních důvodů. Po zamítnutí žádosti o azyl byli zajištěni za účelem předání do země, která je příslušná k projednávání její žádosti o azyl. V zařízení je společně se svým synem a manželem. V Česku má příbuzné. Část rodiny zůstala na Ukrajině.

2ŽID: vdaná žena původem z Iráku, pro kterou bylo cílovou zemí Německo. Přes Českou republiku cestovala do Německa bez platných dokladů. Byla zajištěna za účelem

předání do země, která je příslušná k projednávání její žádosti o azyl. V zařízení je společně se svým manželem, rodiči a sestrou. Vlastní děti nemá. Příbuzné má v Německu a v zemi původu.

3ŽBV: vdaná žena původem z Bosny a Hercegoviny. V zařízení je sama. Má tři nezletilé děti, které s ní nežijí. Do České republiky přijela nelegálně a byla zajištěna za účelem vyhoštění do země původu. Příbuzné a rodinu má v zemi původu a v Maďarsku.

4ŽRV: svobodná žena původem z Ruska. Do České republiky přijela legálně před třemi lety na studentské vízum. Po jeho vypršení byla zajištěna za účelem vyhoštění do země původu. Vlastní děti nemá. V Česku žije s přítelem. Rodinu má v zemi původu.

5MUD: ženatý muž původem z Ukrajiny. S manželkou a synem do České republiky přijeli legálně před osmi měsíci, kdy žádali o azyl z bezpečnostních důvodů. Po zamítnutí žádosti o azyl byli zajištěni za účelem předání do země, která je příslušná k projednávání jeho žádosti o azyl. V zařízení je společně se svým synem a manželkou. V Česku má příbuzné. Část rodiny zůstala na Ukrajině.

6MMV: ženatý muž z Moldavska. Do České republiky přijel před šesti lety na turistické vízum z ekonomických důvodů. Po vypršení víza se na území zdržoval nelegálně. Byl zajištěn za účelem vyhoštění. Má syna, který žije s babičkou v zemi původu. V Česku má příbuzné. V zařízení je společně s manželkou.

7MID: ženatý muž z Iráku. Přes území České republiky cestoval do Německa bez platných dokladů. Byl zajištěn za účelem předání do země, která je příslušná k projednávání jeho žádosti o azyl. V zařízení je spolu s manželkou a dvěma dětmi. Příbuzné má v Německu. V zemi původu nikoho nemá.

8ŽMV: vdaná žena z Moldavska. Do České republiky přijela s manželem před šesti lety na turistické vízum z ekonomických důvodů. Po vypršení víza se na území zdržovala nelegálně. Byla zajištěna za účelem vyhoštění. Má syna, který žije s babičkou v zemi původu. V Česku má příbuzné. V zařízení je společně s manželem.

Tabulka 1: Výzkumný vzorek

Kód respondenta	Země původu, rodinný stav, počet dětí	Délka pobytu v ZZC
1ŽUD	Ukrajina, vdaná, 1 dítě	21 dní
2ŽID	Irák, vdaná, bezdětná	60 dní
3ŽBV	Bosna a Hercegovina, vdaná, 3 děti	60 dní
4ŽRV	Rusko, svobodná, bezdětná	45 dní
5MUD	Ukrajina, ženatý, 1 dítě	21 dní
6MMV	Moldavsko, ženatý, 1 dítě	30 dní
7MID	Irák, ženatý, 2 děti	52 dní
8ŽMV	Moldavsko, vdaná, 1 dítě	30 dní

Poznámky: 1. pozice kódu označuje číslo respondenta ve výzkumném vzorku. 2. pozice kódu označuje pohlaví respondenta. 3. Pozice kódu označuje zemi původu respondenta. 4. pozice kódu označuje důvod umístění respondenta v ZZC (D – Dublin, V – vyhoštění).

7.4 Analýza dat

7.4.1 Důvody opuštění země původu aneb „žít normální život“

Důvody, které respondenty vedli k odchodu ze země, byly různé. Čtyři z dotazovaných jako důvod opuštění země původu uvádějí důvody bezpečnostní související s válečným stavem nebo politickou situací v zemi původu. Jeden z dotazovaných uvádí hrozby vězením nebo zabitím za svoji politickou činnost. Dotazovaní, kteří zemi původu opustili z důvodu válečného stavu, neměli čas na rozhodování a místo pobytu museli opustit hned.

> 1ŽUD: „*Válka, to byl jediný důvod… Museli jsme kvůli válce… když přímo u nás začala válka a museli jsme odejít, střílelo se ze všech stran kolem našeho domu. Dům ještě stojí, ale už tam není život, nemůžeme se vrátit.“*
> 2ŽID: *„Důvodů bylo více. Kromě bezpečnostních důvodů tu byly i důvody osobní. Jsem 5 let vdaná a nemůžu mít děti. V Iráku to nemůžou vyléčit, tak jsme se s manželem rozhodli, že to zkusíme někde jinde.“*
> 5MUD: *„Válka… Když začala válka, z válečné zóny jsme odjeli hned a než jsme vyrazili do Evropy, zkusili jsme žít v jiné části Ukrajiny, ale to nešlo.“*
> 7MID: *„Hlavně z politických důvodů. Dělal jsem v organizaci pro lidská práva, opozice mi hrozila vězením a dvakrát dokonce také zabitím.“*

Dva z respondentů uvádějí, že zemi původu opustili z ekonomických důvodů. Do České republiky přijeli za prací, aby mohli živit rodinu. Vzhledem ke své ekonomické a sociální situaci v zemi původu byli nuceni ze země původu odjet bez svého syna. Dotazovaní měli čas na rozmyšlení a mohli si před odjezdem zařídit osobní věci v zemi původu.

6MMV: *„Finanční krize, práce, nepochopitelná politika… Pracovat, vydělat nějaké peníze, abych mohl živit rodinu… Už dávno jsem chtěl jet pryč, do Česka mě pozvala sestra, tak jsem přijel nejdřív jako turista.“*
8ŽMV: *„Kvůli práci jsem odjela…ale bylo to těžké rozhodnutí, ale bylo potřeba živit rodinu. V Moldavsku práce nebyla, tak jsem neměla na výběr. Sebrali jsme se s manželem a jeli.“*

Podle výpovědi dvou dotazovaných respondentek bylo opuštění země původu rozhodnutím jejich rodičů, které samy nemohly ovlivnit. Jedna z dotazovaných respondentek byla na území ČR z důvodu studia na vysoké škole, zatímco druhá přijela pouze na návštěvu za přáteli.

3ŽBV: *„Rodiče se pořád stěhovali za prací. Žili jsme v Itálii, ve Španělsku, v Německu, ve Francii a poslední 4 roky v Maďarsku, než jsem se vdala. Bylo to jejich rozhodnutí, já jsem to ovlivnit nemohla.“*
4ŽRV: *„Já jsem si ji nevybrala, rodiče to vybrali.“*

Ačkoliv důvody k opuštění země původu byly různé, při výběru cílové země sehráli nemalou roli rodinné nebo příbuzenské vazby, v jednom případě na výběr cílové země měla vliv blízkost kultur cílové a hostitelské země. Jedním z důvodů byla také kvalita zdravotní péče v cílové zemi.

1ŽUD: „*Protože, mentalita lidí tady v Česku je nám blízká, jazyk je lehčí se naučit, rodinu tady máme. Manželova sestra a teta žije tady, dostaly azyl. Je to blízko Ukrajiny, kdybychom se vraceli potom.“*
2ŽID: *„V Německu je dobré zdravotnictví a také tam mám příbuzné… Mám tam sourozence, sestru a dva bratry, strejdu.“*
5MUD: *„Máme tady rodinu… V Česku mám dvě sestry, tetu.“*
6MMV: *„…do Česka mně pozvala sestra, tak jsem přijel nejdřív jako turista. Cestoval jsem hodně do různých zemí a tady už byla sestra, volala a říkala, jestli chceš, přijeď, uvidíš co a jak.“*
7MID: „*V Německu máme příbuzné z manželčiny strany.“*
8ŽMV:*„Manžel tady má sestru, pozvala nás.“*

Respondenti mají dlouhodobější plány a očekávají, že v cílové zemi povedou normální život a zajistí si lepší budoucnost tím, že finančně zajistí sebe nebo rodinu anebo že se jim podaří rodinu založit nebo dostudovat. Pro pět respondentů byla cílovou zemí Česká republika, pro dva respondenty Německo. V jednom případě respondentka, pro kterou se cílovou zemí před čtyřmi lety stalo Maďarsko, dlouhodobější plány neměla, protože dle jejich slov do ČR přijela pouze na návštěvu.

1ŽUD: *„No, žít normální život, práce, školka pro syna, další, druhé dítě bych chtěla, rodina.“*

2ŽID: *„Jsem 5 let vdaná a nemůžu mít děti. V Iráku to nemůžou vyléčit, tak jsme se s manželem rozhodli, že to zkusíme někde jinde… Neměla jsem představy o tom, co mě vše čeká, ale hlavním plánem bylo léčení, abych mohla mít děti. Mám děti moc ráda.“*

3ŽBV:*„Na výlet za přáteli, oslavit narozeniny.“*

4ŽRV: *„Vystudovat, najít si dobrou práci, založit rodinu.“*

5MUD: *„Zůstat tady, normálně žít, pracovat, být plnohodnotným občanem. Žádal jsem o azyl a chtěl jsem normálně a legálně tady žít.“*

6MMV: *„Pracovat, vydělat nějaké peníze, abych mohl živit rodinu.“*

7MID: *„Požádat o azyl, mít konečně normální život, postarat se o manželku a děti, zajistit jim lepší budoucnost.“*

8ŽMV: *„Najít si slušnou práci a tu jsem měla. Dělala jsem v českém kolektivu, super lidi.“*

7.4.2 Ne/rozumím tomu, proč jsem tady

Šest respondentů v rozhovoru uvedlo, že se na území České republiky zdržovalo bez platných dokladů anebo platného povolení. Z jejich výpovědí dále vyplývá, že jsou si vědomi toho, že porušili zákon a že se v zařízení ocitli vlastním zapříčiněním, což mělo za následek jejích zajištění, anebo svoji vinu odmítají.

2ŽID: *„Je to vlastní vinou. Rozumím, že tu platí nějaké zákony a my jsme je porušili, protože jsme neměli platné doklady.“*

3ŽBV: *„Já za to můžu. Neměla jsem pas ani vízum. Okradli mě a já jsem to nechala být, nic jsem s tím nedělala, neřešila jsem to.“*

4ŽRV:*„To, že jsem tady, není moje vina. Je to vina mého právníka, který mi včas neprodloužil vízum.“*

6MMV: *„Měl jsem falešný pas, bez víza. Udělali mi rumunský pas, já si myslel, že je normální.“*

7MID: *„Když jsem jel z Maďarska, nevěděl jsem, že pojedeme přes Česko, zaplatil jsem převaděči, ale tady nás chytli a jsem tady. Vím, že jsem tady, protože jsem neměl doklady.“*

8ŽMV:*„Neměla jsem papíry, měla jsem už deportaci… Dali mi deportaci, ale neodjela jsem, protože jsem tu měla muže.“*

Dva respondenti, kteří v ČR požádali o azyl, nechápou a nerozumí důvodům svého zadržení, neboť dle jejich výpovědi do České republiky přijeli legálně a policii předložili všechny potřebné a platné dokumenty. Rovněž nerozumí tomu, proč Česká republika není příslušná k tomu, aby posoudila jejich žádost o azyl, popřípadě proč nemohou v ČR setrvat do rozhodnutí soudu, příslušného k rozhodnutí v jejich věci.

1ŽUD: *„Nerozumím tomu, vůbec nerozumím. Proč jsem tady, vůbec nevím. To je podle pravidel České republiky a oni sami neznají řešení této situace. Nedali nám azyl, protože jsme měli v pasu platné estonské vízum a že máme žádat tam, ale nikdy jsme tam nebyli a oni nás tam teď odvezou. Pro jejích nedodělané zákony jsme teď tady.“*

5MUD: *„Protože jsem prosil o azyl v Česku, není normální, že se stát k nám takto zachoval, měl posoudit naši žádost o azyl, zda máme nárok či nikoliv. Naši žádost ale nechtěl nikdo posoudit, podle zákona ale musí… Je to hloupé a nelogické, i protože jsme předložili oficiální dokumenty, že máme kde žít, u koho, za jaké peníze, oficiálně. Neskrývali jsme se, chtěli jsme jen počkat do rozhodnutí soudu.“*

7.4.3 Zajištění jako vězení nebo menší zlo

Respondenti, kteří v minulosti se zajištěním měli zkušenost, která v mnoha případech byla špatná (své zajištění považovali za vězení, žili v nevyhovujících podmínkách, potýkali se s nelidským zacházením), se projevuje větší odolnost a své současné zajištění v zařízení vnímají jako menší zlo. Sice platí přísná pravidla a stanovený denní režim, které považují za nespravedlivé, ale oproti své předchozí zkušenosti zvládají toto zajištění lépe anebo své zajištění vnímají dokonce jako příležitost k odpočinku.

2ŽID: *„Bylo to tam jako ve vězení, nedá se to srovnat tady s tím, tady je to mnohem lepší… Každý den je tu stejný, žádný rozdíl. Na začátku jsem si nepředstavovala, že tu budu tak dlouho… Je to tady od jídla do jídla.“*

6MMV: *„Tady normálně, jako odpočinek, žádný nervy. Já jsem tu kvůli manželce. Manželku zajistili, tak jsem se přihlásil sám… Vodí nás jak malé děti, vysílačky, jako vězni, jinak podle toho, co jsem prošel, tohle je jak ve školce a počítám, že za tři týdny poletím domů.“*

7MID: *„Je to mnohem lepší než v Bulharsku… Tady je to dobrý, jsou tady přísná pravidla, za všechno se platí, ochranka se chová divně, ale dobře to zvládám.“*

8ŽMV: *„Lépe než poprvé, ale je to nespravedlivé. Já tady pracuju a tady jsou lidi, kteří chtějí všechno zadarmo, pracovat nechtějí, všechno dostanou a stejně se jim to nelíbí. Kdo chce pracovat, měl by dostat tu možnost. Nic jsem neudělala špatně.*

Respondenti, kteří měli zkušenost s přijímacím střediskem pro žadatele o azyl, kde byli také částečně omezeni na svobodě z vlastní vůle a kde byl nastaven jiný režim, srovnávají toto zařízení se zařízením, ve kterém se v době výzkumného šetření nacházeli a vnímají své zajištění za vězení a považují ho za nespravedlivé.

1ŽRD: *„Byli jsme v přijímacím středisku v Zastávce u Brna, když jsme žádali o azyl, ale to není podobné, to není vězení jako tady… Věděla jsem, proč tam jsem a že musím projít tu azylovou proceduru… Jako ve vězení* (zařízení pro zajištění cizinců; pozn. tazatele). *Ale v principu, jíst je co, spát je kde, hlavně, že není válka, od které jsme utekli… Pro jejích nedodělané zákony jsme teď tady. Je to nespravedlivé, protože jsem nepřijela kvůli práci ale kvůli válce a prosit o azyl a oni mně umístí do vězení… Odsud nás odvezou do Estonska, no prostě jako ve vězení.“*

5MUD: *„Tam byla větší svoboda, jiný přístup, ochranka se chovala jinak, nebyla tam tak přísná pravidla. To bylo pro nás jiné, věděli jsme, co nás tam čeká, proto to pro nás nebylo tak těžké… Je to těžké, bez peněz, bez mobilu, bez internetu, prostě jako ve vězení. Každý den tady se podobá tomu druhému… Bez možnosti vzít si jakékoliv svoje věci, nás přivezli sem jako nějaké zločince.“*

Respondenti vnímají také ztráty způsobené zajištěním a to především ztrátu svobody nebo domova, dále pak ztrátu času, kdy považují své zajištění za příliš dlouhé.

Dále pak vnímají ztráty finanční, které byly způsobené ztrátou zaměstnání z důvodu zajištění anebo povinnosti uhradit náklady spojené se zajištěním. Mezi další ztráty způsobené zajištěním uvádějí respondenti také ztrátu kontaktu s rodinou nebo přáteli a ztrátu možnosti realizovat své plány před zajištěním.

> 1ŽUD: *„Svobodu. A jinak všechno jsme ztratili už v momentu, když přímo u nás začala válka a museli jsme odejít, střílelo se ze všech stran kolem našeho domu. Dům ještě stojí, ale už tam není život, nemůžeme se vrátit. Mohli bychom se vrátit do jiného města, ale to už není domov.“*
> 2ŽID:*„Neztratila jsem nic, jenom čas.“*
> 3ŽBV: *„Není to dobrý, je mi z toho špatně. Je to příliš dlouhé, jen čekáš, čekáš každý den, kdy to skončí… Ztratila jsem hodně, hlavně peníze, čas. Musím zaplatit jídlo, spaní, jako v hotelu, ale nevadí, na penězích nezáleží. Nemůžu být se svými dětmi, s rodinou, přáteli. Důležitá je svoboda, zdraví, láska…“*
> 4ŽRV: *„…ztratila jsem hodně času, ale jinak je to v pohodě… Kvůli zajištění jsem ztratila možnost dodělat svoji školu, udělat státnice a proto nemůžu mít konečně diplom. Ztratila jsem také dost peněz, protože jsem tady, nemůžu pracovat.“*
> 5MUD: *„Svobodu a čas, který tady zbytečně trávím, všechno ostatní jsem ztratil ve válečném konfliktu.“*
> 6MMV: *„ Práci, moc věcí zůstalo v bytě, kde jsme bydleli, peníze. Nemůžu vrátit, co jsem půjčil, musím tady zaplatit pobyt, mám patnáct tisíc plus něco si tady koupit, nevím, jestli mi vůbec něco zůstane.“*
> 7MID: *„Ztratil jsem čas, hodně času, to je to hlavní pro mě.“*
> 8ŽMV:*„Už nemám nic, musím zase začít od nuly. Vrátím se domu a budu zase začínat znovu.“*

7.4.4 Narušení psychické rovnováhy

Podle výpovědí respondentů jim zajištění působí hlavně psychické a někdy i psychosomatické potíže vyvolané omezením na svobodě, délkou pobytu v zařízení, nastaveným režimem v zařízení, změnou prostředí, odloučením od blízkých lidi a ztrátou kontaktu s rodinou. Jsou frustrovaní a ve stresu, provázejí je pocity bezmoci, nejistoty, nebo se nedokážou soustředit. Jejich budoucnost se jim jeví mnohdy nejasná a během pobytu v zařízení procházejí nejistým procesem čekání na rozhodnutí o svém propuštění. Odloučení od blízkých lidí se u některých respondentů projevuje pociťováním smutku.

U některých respondentů se projevuje horší adaptace na nové prostředí a komunikační problémy související s jazykovou bariérou.

1ŽUD: „*Ale stres je to opravdu velký, je to třetí zařízení už v Česku, pořád změna prostředí, kvůli dítěti je to hodně těžký… už jsme unavený z těch všech zařízení, ve kterých jsme byly, už jsme vyměnili 3 tábory.“*

2ŽID: *„Je to těžké vydržet, chci být svobodná. Jsem hodně nervózní, pořád ve stresu. Každý den je tu stejný, žádný rozdíl. Na začátku jsem si nepředstavovala, že tu budu tak dlouho a nemám jistotu, kdy to vše skončí, kdy budu zase svobodná, jak to vše dopadne nevím… Zajištění mě hlavně ovlivnilo hodně psychicky, mám tady rodiče a maminka má tady z toho všeho problémy s cukrovkou a tlakem. Strejda v Německu je v nemocnici a já nevím, jestli ho ještě stihnu vidět naživu.“*

3ŽBV: *„Není to dobrý, je mi z toho špatně. Je to příliš dlouhé, jen čekáš, čekáš každý den, kdy to skončí. Je to příliš těžké to tady vydržet, není to dobrý. Žádné informace, kdy budu moct odejít, jen takový to musíte počkat, čekejte, nic nevíme… lžou, to není možný… jen tady odtud já nemůžu nic dělat, dostat své děti z domova. Trvá to ale všechno dlouho, moc dlouho… Jsem nervózní, ve stresu, občas to na mě přijde, tak brečím, stýská se mi po dětech, pořád na ně myslím a nemůžu je vidět. Sama jsem tady a někteří lidi tady nejsou dobrý, špatně se na mě dívají, nerozumím tady skoro nikomu, oni mně nerozumí, je to špatné se tady domluvit. Nevím, co mám dělat… ale já nemůžu už, každý den jdu na sociální a ptám se, kdy půjdu domu, ale pořád nic, volám na ambasádu a čekám a čekám… Snažím se pořád něco dělat v dílně, abych nemusela myslet, ale stejně někdy myslím, pak to někdy zkazím, nesoustředím se a opravuji.“*

4ŽRV: *„Mám občas stres, protože nevím, jak to všechno dopadne, ztratila jsem hodně času, ale jinak je to v pohodě… Chybí mi sex a můj přítel, můj pejsek.“*

5MUD: *„Samé důležité, chybí mi tady svoboda… Chybí mi svoboda, svoboda výběru. Já si nemůžu vybrat, co já chci jíst, kdy já to chci jíst, já si nemůžu vybrat, kdy já budu komunikovat s člověkem, já si nemůžu vybrat, koho já chci pozvat na návštěvu.“*

6MMV: *„Vodí nás jak malé děti, vysílačky, jako vězni, jinak podle toho, co jsem prošel, tohle je jak ve školce a počítám, že za tři týdny poletím domů.“*

7MID: „*Tady je to dobrý, jsou tady přísná pravidla, za všechno se platí, ochranka se chová divně, ale dobře to zvládám. Jsem tady sice v bezpečí, ale psychicky je to náročné. Mám trošku psychické problémy, používám léky. Naštěstí spím dobře,*

dříve jsem potřeboval tablety, teď už ne, spím dobře… Nejhorší je to večer, cítím se zavřený, nemůžu chodit ven, jak jsem zvyklý, do kavárny, nejsou tu zaměstnanci na baráku, jen ochranka a nemůžu s nikým komunikovat… Když jsem byl doma, cítil jsem se být svobodným, i když byly problémy. Teď není jistota, co dál.“

Respondenti bezprostředně po zajištění nevědí, co je v novém prostředí čeká. Procházejí nepříjemným procesem zajištění, kdy jsou na začátku pobytu umístění na izolaci nebo přepravování v poutech. Začátek zajištění považují za nejhorší období v zařízení.

1ŽUD: *„To když nás sem přivezli, to byl šok, šok velký, protože nám neřekli, že je to vězení, říkali, že je to uprchlický tábor, zařízení pro rodiny s dětmi…“*
2ŽID: *„První týden byl nejhorší. Nevěděla jsem, do čeho jdu a co mně čeká, jak dlouho zůstanu tady. Teď už jsem si zvykla.“*
3ŽBV: *„Hlavně na začátku a první měsíc. Byla jsem na pokoji sama, byly tady akorát Syřané a Ukrajinka, byly dobrý, ale když všichni odešli, tak to bylo hodně těžký být sama. Teď už mám super spolubydlící.“*
5MUD: *„…ten moment, když mě řekli, že mi už nikam neodejdeme, a to bylo strašné… V tom momentu jsem věděl, že v tomto zařízení zůstanu dlouho, až do doby odjezdu do Estonska, neměl jsem žádnou naději, že by se mi to povedlo zvrátit, a že by to mohlo dopadnout dobře.“*
8ŽMV: *„Když mě vezli sem, tak říkali, že to bude dobrý, že je tady všechno, internet a tak, ale byla jsem ve stresu, pouta na rukách. První noc sama na izolaci, nevnímala jsem, fotili mě, dávali nějaké papíry, všechno kontrolovali, naštěstí vše šlo rychle.“*

Ve vztahu k očekávané budoucnosti dochází u respondentů, které čeká vyhoštění do země původu, ke zvýšení úzkostnosti a obav z návratu, zvláště pak pokud od odchodu ze země uplynula už delší doba. Obavy z návratu má také respondent, který má být předán do země, se kterou souvisí jeho předešlá špatná zkušenost se zajištěním. Respondenti také bilancují nad svým dosavadním životem, protože v zařízení mají hodně času na přemýšlení, což se může negativně projevit na jejich psychickém stavu. Za problematický považují závěr svého zajištění.

6MMV: *„Musím taky přemýšlet, co řeknu, proč jsem se vrátil. Oni všichni si tam myslí, když jsi v Evropě, takže se máš dobře. Musím přemýšlet, jak vyřešit svoje problémy, zařídit hodně věcí… Hodně přemýšlím, co jsem měl udělat jinak, líp. V noci, ve dne, přemýšlím o čase, co jsem ztratil, chodím ven, kouřím, něco hraju.“*

7MID: *„…ale mám strach, že mě vrátí zase do Bulharska.“*

8ŽMV: *„Myslím tady hodně, co bude doma, jak to bude s klukem, neviděla jsem ho 6 let, jak cizí lidi. Když jsme odjížděli, tak byl ještě malý, a teď už je to velký chlap… Myslím, co musím udělat všechno, myslím na návrat, bojím se.“*

V zařízení respondenti kromě svobody a svobodného rozhodování postrádali nejčastěji také věci osobní potřeby, respondenti z odlišné kultury postrádali stravu odpovídající zvyklostem v zemi původu, hygienické potřeby, které v zařízení sice dostávají, ale které neodpovídají standardům, na které byli zvyklí mimo zařízení. Dále pak postrádají přístup k některým sociálním sítím, internetu a vlastnímu mobilnímu telefonu, pomocí nichž jsou respondenti běžně v kontaktu s rodinou mimo zařízení.

1ŽUD: *„Svoboda. Internet, jsme na něj zvyklí, tablet. Internet tady je, ale stránky jsou omezené. Chybí mi to, že není zvlášť vařeno v kuchyni jídlo speciálně pro děti a tak. No prostě chybí hlavně svoboda a na to ostatní se nějak můžeme zvyknout.“*

2ŽID: *„Máme FB, Instagram a tady to není, je tu jenom Skype, ale bez mikrofonu a kamery.“*

3ŽBV: *„…ale to jídlo mi nechutná, nejsem na to zvyklá, nevaří dobře… Za 300 korun si tady můžu koupit něco málo dobrého k jídlu, nebo kartu na telefon, ale když peníze nemáš, tak nemůžeš to tady přežít.“*

4ŽRV: *„Tady mi chybí hodně věcí. Chybí mi Facebook, Youtube, Instagram, můj mobil… Také mi chybí normální šampón, normální holicí strojek, normální dámské vložky, chybí mi dobrý prášek na praní. …prostě takové věci, na které jsem byla zvyklá.“*

5MUD: *„ Internet tady je hrozně moc omezený, nemáme přístup na té stránky, na kterých býváme v kontaktu s rodinou, s přáteli.“*

7MID: *„Chybí mi naše jídlo, na které jsem zvyklý…“*

8ŽMV: *„Tady mi asi nechybí nic, tady je všechno, jedině co, telefon a aby rychle prošel ten den a co nejrychleji abych odjela domu… jídlo mi tady chutná, všechno je podobné, lidi v kuchyni moc dobrý.“*

7.4.5 Je to tady „od jídla do jídla“ aneb „pořád to samé“

Respondentům se všechny dny zdají být podobné i přes rozmanitou nabídku volnočasových aktivit, nudí se a přemýšlejí, jak co nejlépe trávit svůj volný čas. Pokud zrovna nejsou na jídle, většinu svého dne tráví respondenti účastí na organizovaných volnočasových aktivitách. V čase, kdy nejsou organizované žádné aktivity, se věnují aktivitám neorganizovaným, jako jsou četba, stolní a jiné hry, procházky, sledování televize, komunikace s ostatními cizinci v zařízení nebo s blízkými lidmi mimo zařízení prostřednictvím telefonu nebo internetu, modlení se nebo péče o vlastní tělo.

> 1ŽUD: *„No, vyspím se, muž přinese snídani, když je potřeba, jdu k doktorovi pro léky, pak snídáme, malému uděláme kaši. Po snídani jdeme ven na procházku, pak syn jde do školky a já jdu dolu na aktivity do dílny, někdy čtu knížku, není tady co jiného dělat. Pak je oběd, po obědě to samé, nějaké aktivity, procházky s malým, občas přijede návštěva, někdo z rodiny a přátel zavolá, večeře. Po večeři jsme už na pokoji, malý jde spát, hrajeme s ostatníma nějaké hry, karty a tak. Pak jdeme spát.“*
>
> 2ŽID: *„Je to tady od jídla do jídla. Ráno vstanu, osprchuju se, jdu na snídani. Po snídani čtu Korán, pak jdu na nějaké aktivity a pak na oběd. Po obědě zase jdu na nějaké aktivity, na sport... Pak čekám na večeři, po večeři se modlím a asi v deset hodin večer jdu spát. Nemám vlastní děti, tak se tu nudím.“*
>
> 3ŽBV: *„Ráno vstanu, dám si kafe, jdu na snídani do jídelny. Když se vrátím, jdu do dílny k…. promluvit si a plést ošatky nebo něco jiného. Kolem dvanácté jdu obědvat… Po jídle jdu do pokoje, uvařím si kafe, odpočinu. Po jedné jdu do dílny, pak na večeři. Večer se spolubydlící a ostatními holkami na pokoji hrajeme karty, děláme si depilaci, masku a tak podobně. Pak jdu spát.“*
>
> 4ŽRV: *„Když vstanu, jdu na snídání, pak jdu k lékaři pro léky. Dám si sprchu. Potom jdu do dílny a do oběda něco tvoříme s pedagogem. Po obědě si udělám manikúru, vlasy a tak. Odpoledne jdu zase na aktivity, zahraju si venku badminton nebo čtu knížku. Po večeři hrajeme karty, kecáme s holkami, díváme se na televizi. Před spaním si dám sprchu a udělám si masku na tvář. Pak jdu spát. K tomu všemu si občas dám kávu a zakouřím si.“*
>
> 5MUD: *„Když se vyspím, jdu k doktorovi pro léky… Potom jdu pro snídani… Potom po snídani oficiálně já přijdu do našeho pokoje, kde snídáme, celá rodina, normálně. Dělám čaj, kaši pro malého. Potom jde syn do školky, vyjma karantény teď, kdy musel zůstat na pokoji. Mluvím s ostatními lidmi v zařízení, jdeme na*

aktivity, nejčastěji nějaké rukodělné, nebo se díváme na nějaký film, pokud je otevřená posilovna, jdu do posilovny. Potom je oběd, po obědě čtení, pak je zase nějaká sportovní aktivita nebo se na něco dívám, čtu, nebo s někým telefonuju, rozhovor s ostatními. Pak je večeře, čtení a to je všechno.“

6MMV: *„Odpočinek. Vstanu, zacvičím, dám sprchu, převléknu se, vylezu ven, jdu na snídani, pak na internet, Skype, zavolám. Hraju venku basket nebo se dívám na televizi, mluvím s lidmi tady, jak se říká, rukama nohama. Pak je oběd, přemýšlím, co budu dělat dál, čtu noviny, dívám se, co dělají sousedi, trošku sport, večeře, internet, sprcha, spát. Normálně.“*

7MID: *„Vstávám v 7 hodin, jdu do sprchy. V 8 hodin je snídaně, pak jdu k doktorovi pro léky, pak na nějaké aktivity, něco dělám. Ve 12 je oběd, po obědě se dívám na televizi a hrajeme domino. Odpoledne jdeme na hřiště, pak jsem venku trošku pokecat a tak, pak je večeře. Po večeři sedím venku, když už je tma, jdu se dívat na televizi, hrát domino. Ve 23 hodin jdu spát.“*

8ŽMV: *„Ráno vstanu, udělám hygienu, jdu na snídani, mluvíme s manželem, jak co nejlépe prožít ten den tady, jdu na internet, na aktivity, po obědě zase, pak je večeře, procházka, spaní.“*

7.4.6 Sociální opora jako pomoc v každodenním životě v zařízení

Jako prostředek k zvládnutí tíživé situace považují respondenti sociální oporu ze strany rodiny, která je umístěna společně s respondentem v zařízení, oporu ze strany spolubydlících nebo ostatních zajištěných cizinců, ke kterým si během pobytu vytvořili kladný vztah, dále pak rodinu nebo blízké lidi mimo zařízení a poskytované volnočasové aktivity.

1ŽUD: *„Je dobré, že jsem tady s rodinou, moje největší podpora je moje rodina a můj muž. Staráme se a přemýšlíme o tom, aby vše, co uděláme, vedlo k lepšímu, máme podporu v našich známých a u přátel.“*

2ŽID: *„Rodina, aktivity, co tady nabízejí…“*

3ŽBV: *„Mně hodně pomáhá být ve společnosti a aktivity v dílně. Je tam i legrace, smějeme se s holkami, zapomenu na starosti, utíká to.“*

4ŽRV: *„Kontakt s mojí spolubydlící a aktivity s pedagogem.“*

5MUD: *„Hodně mi pomáhali kamarádi, kteří byli tady a kteří už odjeli, ty pro mě byly hodně velkou oporou. Návštěvy, které k nám pouštějí, i když jsou krátké, oni*

nás strašně moc podporují. I to, co dělají pro nás tady, lidi, co se starají o náš volný čas, sport, různé aktivity.“

6MMV: *„Tady je dobrý kolektiv lidí, zaměstnanců, pomáhají jak lidsky tak psychicky, normální, pomáhá mi to vydržet, akorát z ochranky někteří jsou proti nám, ale jinak dobrý, chápu.“*

7MID: *„Když jsou programy volnočasových aktivit, to mi pomáhá, na chvilku zapomenu, že jsem tu zavřený.“*

8ŽMV:*„Sport, práce v dílně, procházka na čerstvém vzduchu, hodný lidi tady jsou.“*

Četnost kontaktů s blízkými lidmi mimo zařízení je mnohem vyšší u respondentů, kteří v České republice mají rodinné nebo jiné sociální vazby. Rodina nebo přátele je v zařízení pravidelně navštěvují. Respondenti s nimi také denně nebo obden komunikují telefonicky a prostřednictvím internetu.

1ŽRD: *„S mými rodiči na Ukrajině, oni zůstali tam, říkali, že nikam nepojedou, pak s manželovými rodiči, oni jsou v centrální Ukrajině a jsou v pořádku, s manželovou sestrou a tetou a pak s přáteli, se kterými jsme se seznámili v zařízení v Havířově… Telefonujeme a píšeme každý den, návštěvu máme dvakrát za týden.“*

4ŽRV: *„Jsem v kontaktu s přítelem a kamarádkou, s rodiči… Na telefonu jsme v kontaktu i několikrát denně, přítel a kamarádka mě navštěvují dvakrát za týden.“*

5MUD: *„S rodinou, s přáteli a hlavně s advokátem… S rodinou jsem v kontaktu prakticky každý den přes Skype… Každý týden máme návštěvu, jezdí sem za námi naši přátele, mám lidi, kteří jsou mi oporou.“*

6MMV: *„S rodinou, s kamarády… Hlavně přes internet, píšeme skoro každý den…“*

8ŽMV: *„Se synem, s kamarády… Přes internet, píšeme… Někdy každý den, někdy obden, jak kdy.“*

U respondentů, kteří žádné sociální vazby v České republice nemají, je četnost kontaktu s rodinou nebo blízkými lidmi mimo zařízení menší. K občasné komunikaci využívají převážně telefonické spojení.

2ŽID: *„S rodinou v Německu a s tchýní, která zůstala v Iráku… Hlavně telefonování… Asi dvakrát za týden.“*

3ŽBV: *„S manželem, s mámou a tátou… Volají mi tak dvakrát za týden…“*

7MID: *„Se známými v Německu, s rodinou z manželčiny strany… Telefonicky... Jednou za týden, dvakrát jsem měl návštěvu, rodina z manželčiny strany.“*

Komplikace při komunikaci s rodinou nebo blízkými lidmi vnímají především respondenti, kteří ke komunikaci využívají převážně telefonické spojení. Rodina nebo blízcí lidé kontaktují je, protože respondenti nemohou volat z důvodu vyčerpané telefonní karty, kterou obdrželi po příchodu do zařízení. Pro respondenty využívající komunikaci prostřednictvím internetu představuje komplikaci nedostupnost některých sociálních sítí, na kterých jsou v kontaktu s blízkými lidmi.

1ŽUD: „*Přátele volají nám na telefonní automat, naše telefonní karta, kterou jsme dostali, už je dávno vyčerpaná.“*

2ŽID: *„My už nemáme kredit na kartě, kterou jsme dostali. Ta karta stačí tak na 3 – 4 minuty…“*

3ŽBV: „*Volají mi tak dvakrát za týden, já nemůžu, nemám kartu. Karta na 180 korun na jeden měsíc, to je málo. Zavoláš dvakrát a je pryč.“*

5MUD: *„S rodinou jsem v kontaktu praktický každý den přes Skype a s přáteli zřídka, protože ty sociální sítě, na kterých jsme v kontaktu, jsou zde nedostupné a na internetu omezené.“*

6MMV: *„Hlavně přes internet, píšeme skoro každý den. Kartu už jsem provolal, dal jsem vědět, že jsme tady.“*

Pokud respondenti potřebují pomoct, obracejí se nejčastěji na rodinu v zařízení, blízké lidi nebo pracovníky v zařízení, z nichž nejčastěji pak uvádějí pedagogy volného času, sociální pracovníky a psychology. Z výpovědí respondentů vyplývá, že v případě potřeby se mají na koho obrátit a tuto možnost využívají a neváhají požádat o pomoc. Dle výpovědi některých respondentů hraji velkou roli vzájemné dorozumění se a jazyková bariéra. Dalším důležitým faktorem při rozhodování a výběru potencionálního poskytovatele pomoci jsou ochota pomoci, porozumění a důvěra a představa respondentů o kompetencích a pravomocech jednotlivých pracovníku. V případě potřeby respondenti vědí, na koho se mohou obrátit.

1ŽUD: *„No, v prvé řadě se obrátím na svého muže a jinak záleží na tom, o co by šlo, co bych zrovna potřebovala, to je různé, ale určitě bych se obrátila, kdybych potřebovala.“*

2ŽID: *„Když potřebuju pomoct, tak se obrátím hlavně na sestru, je to moje rodina. Pak na sociální a překladatele, pedagogy. Mluví arabsky nebo anglicky. Když jsem sem přijela a viděla, že je s kým mluvit, tak jsem byla moc ráda. S jinými se nedomluvím.“*

3ŽBV: *„Každý den chodím za…, zná můj jazyk a domluvíme se, můžeme si promluvit o všem. Vím, že mi s mojí situací nemůže pomoct, ale přeloží, když něco potřebují na sociálním, vyslechne mě, promluvíme si…“*

4ŽRV: *„Na řešení právních věcí mám právníka a jinak jestli potřebují pomoct, obracím se v zařízení na pedagogy, jsou moc hodný a dobrý a vždycky mají čas na kontakt.“*

5MUD: *„Podle toho, jakou pomoc zrovna potřebuju, ale v podstatě nejvíce spoléhám a důvěřují svému kamarádovi venku, a kdykoliv a cokoliv potřebuji, obrátím se na něj a on mi to zařídí… Tady v zařízení to znamená, jestli chci sportovat, obrátím se na pedagoga, jestli potřebuju právníka, tak zajdu na sociální, jestli potřebuji mýdlo, obrátím se na ubytovatele, a tak, až se půjdu ptát, kdy poletím, tak se půjdu zeptat na policii.“*

6MMV: *„Šel bych na sociální, nebo k psychologovi, kdybych potřeboval, ale záleží na tom, o jaký problém by šlo.“*

7MID: *„Já si to nechávám všechno v sobě, mám pocit, že mi nikdo nemůže pomoct, důvěřuju jim, ale oni zaměstnanci nemají pravomoc pro mě něco udělat, aby mě pustili na svobodu, přísná pravidla jsou překážkou, hodně také dělá problém, že se dobře nedomluvíme.“*

8ŽMV: *„Na cizí lidi se moc neobracím, ale když jsem na začátku nevěděla, kde je můj muž, sociální mi pomohla. Komunikace je potřeba, informace. Oni přijdou, zeptají se.“*

7.4.7 Volnočasové aktivity jako „žrout času a stresu“

Na otázku, co dělají ve volném čase v zařízení, odpovídali respondenti různě. Nejčastěji uvádějí, že se věnují aktivitám organizovaným pedagogem volného času, dále pak aktivitám neorganizovaným, komunikaci s rodinou nebo blízkými lidmi, přemýšlení nebo

odpočinku. Nejméně volného času uvádí respondentka, která v zařízení má dítě. Někteří z respondentů se vrací k aktivitám, na které v běžném životě neměli moc času.

1ŽUD: *„No, u mě tady není moc volného času, protože mám dítě, starám se o něj. Polovinu času věnuju dítěti, a když on se něčemu věnuje nebo je ve školce, tak jdu dolu do dílny na aktivity.“*

2ŽID: *„Chodím do kina, na sport, do dílny. Občas čtu…“*

3ŽBV: *„Tady mám hodně volného času. Většinu času jsem na aktivitách, uklízím pokoj, spím, jim, holky mě učí rusky…“*

4ŽRV: *„Hraju volejbal, pletu košíky, dívám se na televizi, čtu knihy, hraju karty.“*

5MUD: *„Já konkrétně hodně čtu, tady jsem zase začal číst knihy, dříve jsem neměl moc času jako tady, hraju si s dítětem, věnuju se sportu, hraju badminton, volejbal, basketbal nebo komunikuju s rodinou a přáteli.“*

6MMV: *„Hodně přemýšlím, co jsem měl udělat jinak, líp. V noci, ve dne, přemýšlím o čase, co jsem ztratil, chodím ven, kouřím, něco hraju.“*

7MID: *„V tom čase něco hraju, sportuju, po obědě a večer sedíme s kamarády a hrajeme domino, sleduju filmy, dívám se na televizi, občas jdu i spát.“*

8ŽMV: *„Sportuju, jdu do dílny, mluvím s manželem, na internet, spím.“*

Organizovaných volnočasových aktivit se sedm respondentů zúčastňuje každý den. U žen mezi nejoblíbenější aktivity patří výtvarné a rukodělné práce, výjimkou nejsou ani aktivity sportovní. Mezi muži převládá obliba aktivit sportovních. Pět respondentů uvádí, že účasti na volnočasových aktivitách jim čas trávený v zařízení utíká rychleji. Aktivity přinášejí respondentům příležitost k odpočinku, zábavě, dobrému rozpoložení ale také možnost být ve společnosti a pomáhají zvládnout psychické potíže spojené se zajištěním. Jeden z respondentů uvádí, že díky aktivitám zapomene na to, že je v zařízení.

1ŽUD: *„Když mám čas, v principu každý den… Nejradši chodím na rukodělné aktivity. Mám nejradši pletení ošatek a košíků. To mě hodně baví, odpočinu si při tom, jsem ve společnosti… a jinak na aktivitách běží ten čas rychleji.“*

2ŽID: *„Každý den… Na aktivity v dílně, filmy akční miluju, na hřiště hrát volejbal. Přináší mi to hlavně to, že čas tady utíká.“*

3ŽBV: *„Snažím se pořád něco dělat v dílně, abych nemusela myslet, ale stejně někdy myslím, pak to někdy zkazím, nesoustředím se a opravuji… Každý den… Nejradši pletu z proutí nebo malují. Neumím moc malovat, ale to nevadí. Pomáhá*

mi to na uklidnění, na nervy… Je tam i legrace, smějeme se s holkami, zapomenu na starosti, utíká to.“

4ŽRV: *„Každý den a nabídka se mi líbí… Na všechny. Pletení košíků se mi líbí a pomáhá mi to na stres.“*

5MUD: *„Prakticky denně… Aktivity mi přináší dobré rozpoložení, které mi tu chybí. Vysvětlím to tak, že pouze deset procent našeho rozpoložení závisí na tom, co se s námi děje a z devadesáti procent závisí na tom, jak se mi sami k tomu postavíme, rozpoložení je naším nástrojem, takže nabízené aktivity nám pomáhají postavit se k našemu zajištění pozitivním rozpoložením a zkracují nám ten čas tady… Já konkrétně hodně čtu… věnuju se sportu, hraju badminton, volejbal, basketbal…“*

6MMV: *„Nechodím moc, akorát do posilovny, ale ta se teď opravuje. Jinak fotbal občas hraju, ale to nemám moc rád, akorát pak mám nervy, nejde mi to, nekamarádím s míčem. Ani knížky mě moc nezajímají… Do posilovny, ale sportovní figuru stejně neudělám, jen ten čas jde.“*

7MID: *„Záleží, pokud se mi líbí nabídka, jdu, pokud ne, tak jdu ven… Nabídka se mi většinou líbí, tak každý den… Nejraději mám stolní fotbal. Když jsem tady, zapomenu, že jsem zavřený.“*

8ŽMV: *„Každý den… Obecně sporty, volejbal, basketbal, fitness… Sport miluju a rychle utíká ten den.“*

V nabídce volnočasových aktivit v zařízení a ve vybavení postrádají respondenti lepší výběr knížek v arabském jazyce, muži postrádají hry na počítači, popřípadě herní konzole a kulečník. Jedna z respondentek postrádá sportovní aktivity v posilovně. Některým respondentům vadí omezený čas na jednotlivé aktivity a jejich organizace podle časového harmonogramu. Jedna z respondentek se pozitivně zmiňuje o aktivitě vaření, která patří spíše mezi příležitostní aktivity.

1ŽUD: *„Co by mohlo být ještě? Škoda, že zrovna jak jsme sem přišli, tak zavřeli posilovnu, dělají rekonstrukci. To mi tady chybí. Televize je, internet je, jinak nevím, nic mně nenapadá.“*

2ŽID: *„… to nevím… Občas čtu, ale pro mě tu není moc dobrý výběr knížek v arabštině, jenom angličtina… akorát mě štve, že někdy nestihnu dokoukat film, ten čas je krátký a omezený.“*

3ŽBV: *„Nic mě nenapadá. Ale to vaření bylo super. Dělala jsem burek a pitu, naše jídlo. To bylo dobré, dlouho jsem to nejedla, ani na oběd jsem nešla. Holkám to taky chutnalo, chtěli recept.“*

4ŽRV: *„Žádné.“*

5MUD: *„No například bych prodloužil čas určený sportovním aktivitám, aby lidi měli přístup tehdy, když to sami chtějí, jako to bylo v předchozím zařízení, což mimochodem považuju za hloupost, časový harmonogram pro organizované sportovní aktivity. Ne všem vyhovuje čas určený k návštěvě hřiště… Pokud by to bylo možné, zařadil bych do vybavení nějaká elektronická zařízení na hry, žijeme v jednadvacátém století.“*

6MMV: *„Jo, kdyby tady byly nějaký hry na počítači, to bych u toho vydržel třeba celý den.“*

7MID: *„Kulečník by tady mohl být.“*

8ŽMV: *„Na to jsem nemyslela. Nevím.“*

7.4.8 Obracení se na pedagoga volného času

Zatímco ženy neváhají kontaktovat pedagoga volného času v zařízení a svěřit se mu i se svými problémy a trápením, požádat o pomoc v rozšíření svých dovednosti, muži se na pedagoga volného času v zařízení obrací nejčastěji s požadavky na zapůjčení her, knížek a jiných pomůcek na neorganizované volnočasové aktivity, nebo poskytnutí informací ohledně volnočasových aktivit, popřípadě na koho se se svým problémem mohou obrátit apod.

1ŽUD: *„Určitě. Hlavně když něco děláme a potřebuju poradit, jak se co dělá, něco půjčit, knížku, hry, něco pro malého a tak… V principu v mé situaci a s jejím vyřešením mi nemůže nikdo pomoct, a jinak na aktivitách běží ten čas rychleji, něco nového se naučit, promluvit si.“*

2ŽID: *„To je různé. Zeptat se, co budeme dělat, něco půjčit, aby mi ukázal, jak se co dělá a tak… Nevím… pomáhá mi, když si mám s kým promluvit jen tak, kdo mi rozumí, kdo se chová normálně a je příjemný.“*

3ŽBV: *„Obrátila, mockrát… Když se vrátím, jdu do dílny k… promluvit si… Překládá mi, když se potřebuji uklidnit… Když přijde, tak nás hledá, řekne, že je tady, má zájem, rozumí, čas utíká…“*

4ŽRV: *„Neobrátila s ničím konkrétním, spíš kontakt… S řešením mé situace s ničím. Jenom prostě občas promluvit o něčem, co mě trápí.“*

5MUD: *„No samozřejmě, poprosit o knížky, stolní hry, o nějaký film, tj. se všemi žádostmi týkající se aktivit… V čem by mohl pomoct? On i tak pomáhá všem tady. Myslíte, v čem ještě by mohl pomoct? Pomáhá nám, jak může, v rámci svých kompetencí.“*

6MMV: *„Jo, zeptat se, co, kde, jak, kde najdu třeba sociálku a tak…“*

7MID: *„Půjčit něco, nějaké hry, domino, karty… Svobodu těžko najdu, ale jinak jsou fajn… Jediný místo, kde cítím svobodu, je tady dole na aktivitách, nahoře ochranku vidím a je konec. Tady dole je to neformální, civilní a nahoře policejní. Tady je mi nejlíp.“*

8ŽMV: *„Jako první zjistit, co se bude dělat, pak když něco nevím, tak se zeptám, prosím, jak to mám udělat. Nebojím se říct, když nevím, neumím, zeptám se. Poradí, ukážou, pomůžou udělat… Člověk tady sedí celý den a uvnitř to bolí a lidí tady jsou moc dobrý, když se člověk něčím zabaví, tak to pomáhá.“*

Většinou respondenti žádnou podporu v zařízení nepostrádají a poskytovanou podporu vnímají jako dostačující, popřípadě nevědí, neboť o tom nepřemýšleli. Pokud ano, pak v jednom případě respondentka uvádí, že jí chybí lepší podpora v oblasti poskytované zdravotní péče a jednomu respondentovi chybí vlastní mobilní telefon.

1ŽUD: *„V podstatě nechybí, moji největší podporou je můj muž. To stačí.“*

2ŽID: *„Nevím, nepřemýšlela jsem o tom.“*

3ŽBV: *„Nevím.“*

4ŽRV: *„Normální doktor mi tu chybí.“*

5MUD: *„V rámci situace, ve které jsme, a v rámci zde nastavených pravidel, je tu vše. To, co mi chybí, já nemohu žádat. To, co mi hodně chybí, je vlastní mobilní telefon, v naší situaci od toho závisí vše.“*

6MMV: *„Ne, já nevím, všechno tady je.“*

8ŽMV: *„Ani ne. Psycholog tady je, doktor, sociální, mám se čím zabavit, jídlo mi tady chutná, všechno je podobné, lidi v kuchyni moc dobrý a někteří si to neváží, taky jsem dělala v kuchyni, vím, co to je.“*

7.5 Diskuse výsledků

7.5.1 Způsoby vnímání a prožívání

Nejen zajištění cizince, ale i samotný proces migrace není běžnou lidskou zkušenosti, je prožíván jako stresující a bývá spojován s neuspokojováním základních psychických potřeb, což potvrzuje i výzkumné šetření provedené v zařízení pro zajištění cizinců.

Porozumění vlastní situaci, do které se dostali, se u jednotlivých respondentů liší podle toho, zda zákon o pobytu cizinců porušili vědomě či nikoliv a podle toho, zda už podobnou zkušenost se zajištěním měli nebo ne. Z výzkumného šetření vyplývá, že šest respondentů rozumí důvodům, pro které byli umístěni v zařízení. Uvádějí, že jsou si vědomi toho, že porušili zákon České republiky tím, že neměli platné cestovní doklady nebo platné vízum, a že se v zařízení ocitli vlastním zapříčiněním, popřípadě chybou právního zástupce, což mělo za následek jejích zajištění. Dva respondenti, kteří v České republice žádali o mezinárodní ochranu z důvodu válečného konfliktu v zemi původu a kteří do země přijeli legálně a jejichž žádost byla následně zamítnuta, nerozumějí důvodům svého zajištění a vnímají ho jako nespravedlivé.

Respondenti, kteří v minulosti měli špatnou zkušenost se zajištěním, které považovali za vězení s nevyhovujícími podmínkami a nelidským zacházením, vnímají opakované zajištění lépe a projevuje se u nich větší odolnost. Jak uvádí Vágnerová (2004, s. 55), míra odolnosti vůči zátěžím, kromě vrozených předpokladů a dosažené vývojové úrovni, závisí také na individuálních zkušenostech. Kumulace odlišných zátěžových zkušeností stimulují hledání různých způsobů, které by mohly vést ke zlepšení aktuální zátěžové situace. Nicméně i přesto, že podmínky v zařízení vnímají jako dobré a nesrovnatelné s podmínkami z předešlé zkušenosti, vnímají respondenti nastavená pravidla za přísná a délku zajištění za příliš dlouhou. Ve vztahu k životu mimo zařízení jeden z respondentů vnímá své zajištění jako příležitost k odpočinku, protože v běžném životě moc času k odpočinku neměl. Za vězení a nespravedlnost považují své zajištění převážně respondenti, kteří nerozumějí důvodům svého zajištění.

Respondenti vnímají ztráty způsobené zajištěním. Pro respondenty představuje zajištění ztrátu času, která jim zkomplikovala nebo znemožnila naplnění jejích cílů před zajištěním, dále pak ztrátu svobody a možnosti výběru. Pro tři respondenty, žijící delší dobu v České republice, představují největší ztrátu peníze díky nemožnosti vykonávat své zaměstnání anebo díky povinností uhradit náklady za pobyt v zařízení. Dva respondenti přijeli do České republiky z ekonomických důvodů a během dlouhodobějšího pobytu se v zemi adaptovali, vytvořili si zázemí a síť kontaktů. Z důvodu zajištění musejí začínat

opět od nuly ve vlastní zemi, kde si budou připadat jako cizinci. Návrat pro tyto respondenty může představovat proces mnohem obtížnější, tzv. reentry šok, než byl proces přizpůsobení se kultuře nové, tzv. kulturní šok. (Kutnohorská 2013, s. 88)

Ztrátu kontaktu s rodinou nebo přáteli vnímají zvláště pak ti respondenti, kteří rodinu nebo blízké lidi mají mimo území České republiky. Podle Vágnerové (2004, s. 662) má neuspokojení citové jistoty a bezpečí výrazný vliv na psychický stav migrantů, kdy jistotu a bezpečí za normálních okolností představují domov nebo blízcí lidé.

Podle výpovědí respondentů jim zajištění působí hlavně psychické a někdy i psychosomatické potíže, jsou frustrovaní a ve stresu. Mezi nejčastěji se objevující emoce patří úzkost, strach a smutek.

Respondentům se budoucnost jeví jako nejasná a během pobytu v zařízení procházejí procesem čekání na rozhodnutí o svém propuštění. Ačkoliv vědí, zda budou navrácení do země původu nebo předání do jiné země, neznají konečné datum svého propuštění ze zařízení. U respondentů, kteří mají být předáni do země, se kterou souvisí jejich špatná zkušenost se zajištěním, a také u těch, kteří čekají na vyhoštění do země původu, dochází ke zvýšení úzkostnosti a obav z návratu.

Respondenti se dále obávají o své blízké, ať už v zařízení nebo mimo něj, zvláště pak pokud jejich zdravotní stav není uspokojivý. Díky situaci, ve které se nacházejí, nemohou respondenti svým blízkým nijak pomoci a obávají se, zda své blízké, nacházející se mimo zařízení, ještě někdy uvidí. Respondentka, která z důvodu zajištění nemůže být se svými dětmi, které jsou v jiné zemi, uvádí pocity smutku a bezmoci, doprovázené občasným pláčem.

Frustrující se pro respondenty zdá být nastavený režim v zařízení, konkrétně pak přítomnost bezpečnostní agentury a doprovázení zajištěných cizinců jejich pracovníky např. na jídlo nebo k lékaři a odebrání vlastních mobilních telefonů, které jsou zajištěným cizincům předány až při propuštění. Zákaz jejich používání je dán vnitřním řádem zařízení. Domnívám se, že to může být z důvodu ochrany osobních údajů jak klientů, tak pracovníků v zařízení, neboť většina mobilních telefonů je vybavena audiovizuálním nahrávacím zařízením, jejichž použití je v zařízení zakázané. Ke komunikaci s rodinou nebo blízkými lidmi mohou zajištění cizinci využívat telefonní automaty nebo internet. K telefonování po celou dobu pobytu v zařízení má cizinec možnost využít telefonní automaty umístěné na cizinci přístupném místě. K tomuto účelu je cizinci v den umístění do zařízení předána telefonní karta s omezeným limitem pořízená na náklady provozovatele. Tato telefonní karta je určena na dobu každých 90 dní pobytu v zařízení. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016) Dle výpovědi

respondentů tuto kartu vyčerpají během několika minut, zvláště pak v případě volání do zahraničí. Telefonický kontakt pak probíhá tak, že příbuzní nebo blízcí lidé kontaktují je.

Respondenti uvádějí komplikaci spojenou s nedostupností některých sociálních sítí na internetu, na kterých jsou v kontaktu s rodinou nebo blízkými lidmi. Povinnost poskytování internetu v zařízení pro zajištění cizinců není dána zákonem ani žádným jiným předpisem. V rámci neustálého zlepšování poskytování služeb provozovatel nově v zařízení pro zajištění cizinců umožňuje svým klientům přístup k internetu. V době provádění tohoto výzkumného šetření probíhal zkušební provoz, který bude následně vyhodnocen, mimo jiné také na základě námětů a připomínek klientů zařízení.

Nicméně i přes uváděné komplikace s telefonováním nebo omezení internetu z výpovědí respondentů vyplývá, že jsou v kontaktu s rodinou nebo blízkými lidmi denně, kdy se jedná převážně o respondenty, kteří v České republice mají rodinné nebo jiné sociální vazby. U respondentů, kteří žádné sociální vazby v České republice nemají, je četnost kontaktu s rodinou nebo blízkými lidmi mimo zařízení menší. K občasné komunikaci, zpravidla dvakrát za týden, využívají převážně telefonické spojení.

Za nejhorší období zajištění považuje pět respondentů začátek svého pobytu, kdy procházeli nepříjemným procesem zajištění a pobytem na izolaci. Na prvních dnech bylo nejhorší, že nevěděli, co je v zařízení čeká.

U některých respondentů se projevuje horší adaptace na nové prostředí a komunikační problémy související s jazykovou bariérou. Komunikační problémy jsou jednou z největších adaptačních potíží, kdy se jedinec hůře orientuje a v důsledku čeho se pak v nové společnosti hůře cítí, má z ní strach nebo je nejistý. (Vágnerová 2004, s. 654)

Pro některé respondenty představuje problém odlišné jídlo, na které nejsou zvyklí. Ačkoliv si respondenti mohou vybrat ze tří druhů jídel, v případě potřeby i diety, a sestavovaný jídelníček respektuje kulturní a náboženské zvyklosti, ne vždy připravované jídlo chutná všem. Nuda a stereotyp života v zařízení, které uvádějí někteří respondenti, a omezení aktuální náplně a perspektivy života mohou vyvolávat reakce na „banální“ nepříjemnosti, jakou je např. odlišnost jídla. (Vágnerová 2004, s. 665)

Jako prostředek k zvládnutí tíživé situace považují respondenti sociální oporu ze strany rodiny, která je umístěna společně s respondentem v zařízení, oporu ze strany spolubydlících nebo ostatních zajištěných cizinců, ke kterým si během pobytu vytvořili kladný vztah. Dále pak hraje důležitou roli rodina nebo blízcí lidé mimo zařízení a poskytované volnočasové aktivity. Podle Špatenkové (2004. s. 37) má sociální opora přímý vliv na snížení stresu nebo působí jako nárazník blokující, resp. tlumící vliv krizové situace. Pokud respondenti potřebují pomoct, nejčastěji se v zařízení obracejí na společně

umístěnou rodinu, rodinu nebo blízké lidi mimo zařízení anebo pracovníky v zařízení, z nichž nejčastěji pak uvádějí pedagogy volného času, sociální pracovníky a psychology. Z výpovědi respondentů vyplývá, že v případě potřeby se mají na koho obrátit a tuto možnost využívají a neváhají požádat o pomoc. Nicméně, někteří respondenti mají pocit, že s vyřešením jejich největšího problému, což je dosáhnout propuštění ze zařízení, jim nemůže nikdo z pracovníků pomoct, neboť k tomu nemají pravomoc.

7.5.2 Podpora od pedagoga volného času

Na rozdíl od běžného předchozího života, kdy respondenti měli podstatně méně volného času a trávili ho společně se svojí rodinou na procházkách nebo výletech, setkávali se s blízkými lidmi a přáteli, sportovali nebo nakupovali, v zařízení tvoří volný čas převážnou část dne. Méně volného času uvádějí pouze respondenti, kteří jsou v zařízení se svými dětmi. Omezení na svobodě tak mimo jiné přináší otázku: Co s volným časem? Pokud respondenti zrovna nejsou na jídle, většinu svého dne tráví účastí na organizovaných volnočasových aktivitách. V čase, kdy nejsou organizované žádné aktivity, se respondenti věnují aktivitám neorganizovaným, jako jsou četba, stolní a jiné hry, procházky, sledování televize, komunikace s ostatními cizinci v zařízení nebo s blízkými lidmi mimo zařízení prostřednictvím telefonu nebo internetu, modlení se nebo péče o vlastní tělo. Respondentům se všechny dny zdají být podobné i přes rozmanitou nabídku volnočasových aktivit, nudí se a přemýšlejí, jak co nejlépe trávit svůj volný čas. Někteří z respondentů se vracejí k aktivitám, na které v běžném životě neměli moc času.

Organizovaných volnočasových aktivit se sedm respondentů zúčastňuje každý den. U žen mezi nejoblíbenější aktivity patří aktivity ve výtvarné dílně a rukodělné aktivity, výjimkou nejsou ani aktivity sportovní. Mezi muži převládá obliba aktivit sportovních. Pět respondentů uvádí, že účastí na volnočasových aktivitách jim čas trávený v zařízení utíká rychleji. Aktivity přinášejí respondentům příležitost k odpočinku, zábavě, dobrému rozpoložení, ale také možnost být ve společnosti a pomáhají zvládnout psychické potíže spojené se zajištěním. Nabízené volnočasové aktivity považují respondenti za jeden z prostředků k zvládnutí tíživé situace.

Pokud respondenti potřebují pomoct, kromě rodiny společně umístěné v zařízení, rodiny nebo blízkých lidi mimo zařízení, obracejí se na pedagogy volného času. Nejčastěji se obracejí respondenti, kteří v zařízení, popřípadě v České republice, nemají rodinu nebo jiné blízké lidi. Dle výpovědi některých respondentů hraji velkou roli vzájemné dorozumění se a jazykové znalosti na straně klienta a na straně pracovníka zařízení. Dalším

důležitým faktorem jsou ochota pomoci, porozumění a důvěra a respondenty přepokládané kompetence a pravomoci pedagoga volného času.

V nabídce volnočasových aktivit v zařízení a ve vybavení postrádají respondenti lepší výběr knížek v arabském jazyce, muži postrádají hry na počítači, popřípadě herní konzole a kulečník. Čtení je respondenty jednou z nejčastěji uváděných neorganizovaných volnočasových aktivit, kterým se věnují v době, kdy v zařízení neprobíhají žádné organizované aktivity, tj. převážně ve večerních hodinách. Je pochopitelné, že rozmanitý výběr knížek jim usnadní vyplnit volný čas smysluplnou aktivitou, která je baví a má pozitivní vliv na jejich psychický stav. Všechny požadavky na jednotlivé aktivity může pedagog volného času zvážit a v případě, že jsou opodstatněné a bude o ně mezi klienty velký zájem, může iniciovat pořízení potřebného vybavení a zařadit tyto aktivity do nabídky aktivit v zařízení. Pořízení cizojazyčné literatury je problematičtější, protože literatura v některých jazycích je v České republice méně dostupná, nebo není dostupná vůbec, a není tak možné zajistit rozmanitější výběr. V takovémto případě je možné oslovit některé nevládní organizace, se kterými provozovatel zařízení spolupracuje. Někteří respondenti postrádali sportovní aktivity v posilovně, kde v době provádění výzkumného šetření probíhala plánovaná rekonstrukce, která vzhledem ke každodennímu několikaletému používání byla nutná. Za normálních okolností je posilovna v provozu denně. Jedna z respondentek se pozitivně zmiňuje o aktivitě vaření, která patří spíše mezi příležitostní aktivity vzhledem k povaze aktivity a dostupným možnostem v zařízení. V situaci, kdy respondentům připadá život v zařízení stereotypní, takovéto aktivity přinášejí klientům pozitivní změnu.

Některým respondentům vadí omezený čas na jednotlivé aktivity a jejich organizace podle časového harmonogramu, který se týká hlavně aktivit na sportovním hřišti. Pokud je hřiště umístěno mimo vycházkový prostor, je k organizaci takovéto aktivity podle vnitřního řádu zařízení potřeba součinnosti ostatních složek působících v zařízení. Jedná se především o doprovod klientů na hřiště pracovníkem bezpečnostní služby anebo zajištění vnější ostrahy cizineckou polici. Stanovení časového harmonogramu jednotlivých aktivit je dána vnitřním řádem zařízení. (Pokyn ředitele SUZ č. 33/2015; Pokyn ředitele SUZ č. 13/2016) Toto omezení nemůže pedagog volného času ovlivnit. Co ale může ovlivnit, je stanovení konkrétního času konání jednotlivých aktivit a uzpůsobit jej tak, aby vyhovoval co největšímu počtu klientů, jak ve většině případů i činí. I přes veškerou snahu a úsilí pedagoga volného času, kterou v tomto směru vynakládá, nemusí tento čas vyhovovat všem klientům vzhledem k heterogennímu složení klientů v zařízení a jejich osobním preferencím a zvyklostem.

Zatímco ženy neváhají kontaktovat pedagoga volného času v zařízení, svěřit se mu se svými problémy a trápením a požádat o pomoc v rozšíření svých dovedností, muži se na pedagoga volného času v zařízení obracejí nejčastěji s požadavky na zapůjčení her, knížek a jiných pomůcek na neorganizované volnočasové aktivity, nebo za účelem poskytnutí informací ohledně volnočasových aktivit, popřípadě s dotazem, na koho se se svým problémem mohou obrátit.

Ve výčtu chybějící podpory se odpovědi respondentů liší. Někteří respondenti žádnou podporu v zařízení nepostrádají a poskytovanou podporu vnímají jako dostačující, popřípadě nevědí, neboť o tom nepřemýšleli. Pokud někomu něco chybí, pak se v jednom případě jednalo o lepší podporu v oblasti poskytované zdravotní péče a ve druhém případě o možnost používat vlastní mobilní telefon. Kontakt s rodinou, příbuznými nebo blízkými lidmi mimo zařízení vnímají respondenti jako oporu ve zvládání tíživé situace v zařízení a tento kontakt jim chybějící mobilní telefon znesnadňuje.

Z provedeného výzkumného šetření vyplývá, že respondenti nabízené volnočasové aktivity a pomoc od pedagoga volného času, i přes komplikace způsobené platnými předpisy, vnímají jako podporu v jejich tíživé situaci.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo popsat způsoby vnímání a prožívání dospělých cizinců ve vztahu k jejich umístění ve vybraném zařízení pro zajištění cizinců, popsat jejich představu podpory od pedagoga volného času a zhodnotit realizovatelnost takové podpory.

Zařízení pro zajištění cizinců je uzavřené zařízení, které zajištění cizinci nemohou svévolně opustit a volný čas tvoří převážnou část jejich dne. Z realizovaného výzkumného šetření vyplývá, že zajištění cizinci jsou často ve stresu a zatíženi frustrací pramenící z omezení na svobodě, obav z nadcházející budoucnosti a odloučení od blízkých, kdy jediným prostředkem ke komunikaci s vnějším světem jsou telefonní automaty a internet, anebo občasné návštěvy příbuzných nebo přátel za předpokladu, že zajištěný cizinec v České republice někoho takového má. Jedinou možnosti, jak smysluplně trávit volný čas v zařízení, jsou nabízené volnočasové aktivity. Přestože respondenti vnímají podmínky v zařízení jako relativně dobré, nastavená pravidla považují za zbytečně přísná a délku zajištění za příliš dlouhou. Za nejhorší období zajištění považují převážně začátek svého pobytu, kdy procházeli nepříjemným procesem zajištění a pobytem na izolaci.

Nabízené volnočasové aktivity považují respondenti za jeden z prostředků k zvládnutí jejich tíživé situace. Pět respondentů uvedlo, že účastí na volnočasových aktivitách jim čas trávený v zařízení utíká rychleji. Účast na aktivitách přináší respondentům příležitost k odpočinku, zábavě, dobrému rozpoložení, ale také možnost být ve společnosti a pomáhají jim zvládnout psychické potíže spojené se zajištěním. Častěji se na pedagoga volného času obracejí ženy, které jej neváhají kontaktovat a svěřit se mu i se svými problémy a trápením a požádat o pomoc v rozšíření svých dovedností. Muži se na pedagoga volného času v zařízení obracejí nejčastěji s požadavky na zapůjčení her, knížek a jiných pomůcek na neorganizované volnočasové aktivity, nebo za účelem poskytnutí informací ohledně volnočasových aktivit, popřípadě s dotazem, na koho se se svým problémem mohou obrátit. Respondenti žádnou podporu v zařízení nepostrádají a poskytovanou podporu vnímají jako dostačující, popřípadě nevědí, neboť o tom nepřemýšleli.

Na závěr si dovolím uvést část výpovědi jednoho respondenta, ze které vyplývá, že práce pedagoga volného času v zařízení má svůj smysl a nezastupitelnou roli: *„Jediný místo, kde cítím svobodu, je tady dole na aktivitách, nahoře ochranku vidím a je konec. Tady dole je to neformální, civilní a nahoře policejní. Tady je mi nejlíp.“*

Seznam použitých zdrojů

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2015. *Cizinci v České republice* [online]. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-2670-0. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20556729/CIZINCI_2015.pdf/c1801bea-485e-4300-abad-8fcf09b93b27?version=1.0

ČLOVĚK V TÍSNI, nedat. Často kladené dotazy. In: *Člověk v tísni* [online]. ©2013 [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: https://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace/info/casto-kladene-dotazy

DRBOHLAV, D., 2008. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1552-3.

DRBOHLAV, D., et al., 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-039-1.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. In: *European Court of Human Rights* [online]. [vid. 24. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení.* Vyd. 2., rozš. a aktualiz. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.

FRANKEL, B., KRANZOVÁ, R., 1998. *O sebevraždách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-234-0.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2011. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času.* Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0030-7.

HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

HŮLE, D., nedat. Migrace. In: *Demografie* [online]. Praha: Demografické informační centrum. ISSN 1801-2914. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_migrace_obecne=

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION, nedat. *Výkladový slovník migrační terminologie* [online]. 2. vyd. Praha: IOM Praha. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Vykladovy_slovnik_migracni_terminologie_IOM.PDF

KOLEKTIV AUTORŮ, 2008. *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejích dětmi.* Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-097-3.

KOLEKTIV AUTORŮ, 2011. *Migrace a rozvoj* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd. ISBN 978-80-87404-10-2. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Migrace_a_rozvoj-MONOGRAFIE1.pdf

KOUTEK, J., KOCOURKOVÁ, J., 2003. *Sebevražedné chování*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-732-9.

KŘIVOHLAVÝ, J., 2001. *Psychologie zdraví.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-551-2.

KUBÁT, J., 2012. *Detence a její role v mezinárodní migraci cizinců v Česku*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.

KUTNOHORSKÁ, J., 2013. *Multikulturní ošetřovatelství pro praxi.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4413-1.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie.* Vyd. 2., aktualizované. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1284-0.

LAZAROVÁ, B., 2008. *Netradiční role učitele.* Vyd. 2., upr. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-169-0.

MAREŠ, J. 2003. Učitel jako zdroj sociální opory pro žáky a studenty. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masaryková univerzita. ISBN 80-210-3120-4.

MINISTERSTVO VNITRA, 2015a. Azyl, migrace a integrace: Terminologický slovník. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. ©2015 [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/migrace/docDetail.aspx?docid=2602&doctype=ART

MINISTERSTVO VNITRA, 2015b. O migraci: Nelegální migrace. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. ©2015 [vid. 14. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/nelegalni-migrace.aspx

MINISTERSTVO VNITRA, 2015c. Azyl, migrace a integrace: Dublinský systém. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. ©2015 [vid. 14. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/dublinsky-system.aspx

MONESTIER, M., 2003. *Dějiny sebevražd: dějiny, techniky a zvláštnosti dobrovolné smrti.* Praha: Dybbuk. ISBN 80-903001-8-9.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 604/2013, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podané státním příslušníkem třetí země nebo osobou bez státní příslušnosti v některém z členských států. In: *Úřední věstník Evropské unie* [online], L 180, s. 31-59.

[vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=CS

Pokyn ředitele Správy uprchlických zařízení MV č. 5/2014, Kvalifikační předpoklady, požadavky a popisy pracovních náplní zaměstnanců, funkcí a profesí uplatněných u správy uprchlických zařízení MV, ve znění Pokynu ředitele SUZ č. 22/2014. In: *Pokyny* [online]. [vid. 10. 3. 2016]. Dostupné z: Intranet SUZ

Pokyn ředitele Správy uprchlických zařízení MV č. 33/2015, Vnitřní řád Zařízení pro zajištění cizinců Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra Drahonice, ve znění Pokynu ředitele SUZ č. 16/2016. In: *Pokyny* [online]. [vid. 10. 3. 2016]. Dostupné z: Intranet SUZ

Pokyn ředitele Správy uprchlických zařízení MV č. 9/2016, Volnočasové aktivity v zařízení pro zajištění cizinců Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra. In: *Pokyny* [online]. [vid. 30. 5. 2016]. Dostupné z: Intranet SUZ

Pokyn ředitele Správy uprchlických zařízení MV č. 13/2016, Vnitřní řád Zařízení pro zajištění cizinců Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra Bělá pod Bezdězem. In: *Pokyny* [online]. [vid. 10. 3. 2016]. Dostupné z: Intranet SUZ

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY, 2015. Nelegální migrace od ledna do října 2015. In: *Policie České republiky* [online]. ©2015. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.policie.cz/clanek/nelegalni-migrace-od-ledna-do-rijna-2015.aspx

PRŮCHA, J., 2007. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů.* 2., rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-280-5.

PRŮCHA, J., 2010. *Interkulturní komunikace.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3069-1.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R., eds., 2009. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice.* Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-023-0.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991, o Úmluvě o právech dítěte, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES, o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí. In: *Úřední věstník Evropské unie* [online], L 348, s. 98-107. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/zakladni-informace/pravni-dokumenty/evropska-unie-a-azylove-acquis/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-2008115es-ze-dne-16-prosince-2008-o-spolecnych-normach-a-po.html

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany. In: *Úřední věstník Evropské unie* [online], L 337, s. 9-26. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:337:0009:0026:cs:PDF

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/32/EU o společných řízeních pro přiznávání a odnímání statusu mezinárodní ochrany. In: *Úřední věstník Evropské unie* [online], L 180, s. 60-95. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=CS

SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ, 2014. O nás: základní informace o naší organizaci. In: *Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra* [online]. ©2014. [vid. 3. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.suz.cz/o-nas/o-nas/

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., 1999. *Základy kvalitativního výzkumu.* Boskovice: Albert. ISBN 80-8534-60-X.

SVOBODA, M., 2015. *Správní vyhoštění v české právní úpravě.* Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

ŠIŠKOVÁ, T., ed., 2001. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9.

ŠIŠKOVÁ, T., 2008. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-182-2.

ŠPATENKOVÁ, N., a kol., 2004. *Krize: psychologický a sociologický fenomén.* Praha: Grada. ISBN 80-247-0888-4.

ŠPATENKOVÁ, N., a kol., 2011. *Krizová intervence pro praxi.* 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2624-3.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRBOLA, R., RÁKOCZYOVÁ, M., eds., 2011. *Institucionální podmínky sociální integrace cizinců v ČR I.: Integrační politika.* Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-7419-023-0.

ÚLEHLA, I., 2004. *Umění pomáhat.* Vyd. 2. Praha: SLON. ISBN 80-85850-69-9.

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, 2015a. *UNHCR Global Trends: Forced Displacement in 2014* [online]. Geneva: United Nations High

Commissioner for Refugees. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://unhcr.org/556725e69.html

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, 2015b. Mediterranean Crisis 2015 at six months: refugee and migrant numbers highest on record. In: *UNHCR – The UN Refugee Agency* [online]. 1. 7. 2015 [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.unhcr.org/5592b9b36.html

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, 2015c. Crossings of Mediterranean Sea exceed 300,000, including 200,000 to Greece. In: *UNHCR – The UN Refugee Agency* [online]. 28. 8. 2015 [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.unhcr.org/5592b9b36.html

VÁGNEROVÁ, M., 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M., 2007. *Vývojová psychologie II – dospělost a stáří.* Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

VALENTA, M., a kol., 2003. *Přístupy ke vzdělávání cizinců v České republice.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0586-5.

Zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online].[vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 3. 2. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 17. 3. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 3. 2. 2016]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/?path=/portal/obcan/

Seznam příloh

Příloha 1: Schéma rozhovoru

Příloha 2: Přepisy rozhovorů

Příloha 1: Schéma rozhovoru

1. **Základní identifikační údaje** – pohlaví, věk, důvod zadržení, délka pobytu v zařízení
2. **Důvody migrace**

   Odkud pocházíte?

   Co bylo důvodem opuštění země původu?

   Jak dlouho jste se rozhodoval/a?

   Proč jste si vybral/a Českou republiku?

   Jaké plány jste měl/a?
3. **Rodina**

   Máte rodinu nebo příbuzné? Koho? Kde žijí?

   Jste ženatý/vdaná? Máte přítele/přítelkyni? Žijete spolu? (pokud nežijí – Jak často se vídáte?)

   Máte děti? Kolik? Jakého jsou pohlaví? Jak jsou staré? Žijí s Vámi? (pokud nežijí – Jak často se vídáte?)
4. **Zajištění v ZZC**

   Byl/a jste už někdy dříve umístěn/a do podobného zařízení?

   Kdy to bylo?

   Kde to bylo?

   Jak dlouho to trvalo?

   Jak jste vnímala a prožívala svůj pobyt v zařízení?

   Jak rozumíte tomu, že jste byl/a umístěn/a do tohoto zařízení?

   Jak dlouho už jste v tomto zařízení?

   Jak vnímáte a prožíváte svůj pobyt v zařízení?

   Popište mi svůj běžný den v zařízení od momentu, kdy ráno vstanete, až po moment, kdy jdete večer spát.

   Co vám v zařízení chybí?

   Co jste ztratil/a zajištěním v zařízení?

   S kým jste v kontaktu mimo zařízení?

   Jakou podobu má tento kontakt (psaní, telefonování, osobní setkávání…)?

   Jak častý je tento kontakt?

   Které období zajištění vnímáte jako nejhorší? Proč?

   Co Vám pomáhá v každodenním životě v zařízení?

   Kdybyste potřeboval/a pomoct, na koho v zařízení byste se obrátil/a? Proč?

   Jaké máte plány do budoucna?

Jak ovlivnilo zajištění v zařízení vaše plány?

Co budete dělat hned po propuštění?

5. **Trávení volného času**

Jak jste trávil/a svůj volný čas mimo zařízení?

Jak trávíte svůj volný čas v zařízení?

Jak využíváte nabídku volnočasových aktivit v zařízení?

Jak často využíváte nabídku volnočasových aktivit v zařízení?

Na jaké volnočasové aktivity chodíte nejraději a co vám to přináší?

Jaké volnočasové aktivity v nabídce zařízení postrádáte?

Obrátil/a jste se někdy na pedagoga volného času v zařízení? S čím?

V čem myslíte, že by Vám pedagog volného času mohl v rámci pobytu v zařízení pomoci?

Chybí Vám v rámci pobytu v zařízení nějaký druh podpory? Jaký?

Příloha 2: Přepisy rozhovorů

Vzhledem k rozsahu přepisů rozhovorů jsou přepisy umístěny jako elektronická příloha na CD.